

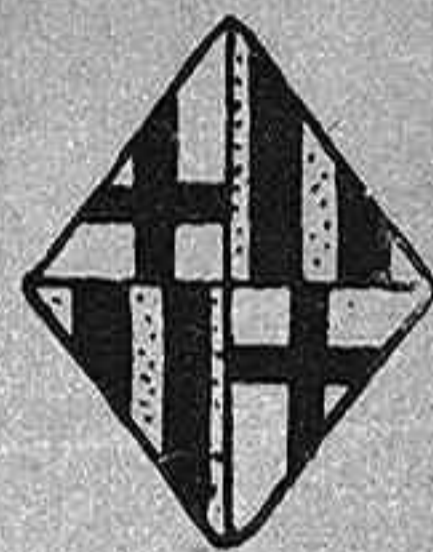
LA ESQUELLA

de 1^a

TORRATXA.

N° 1147.

Extraordinari.

· BARCELONA ·

en el

SIGLE · XIX ·

Dreu - 50.cen^{ts}

· 4 · J A N E R · 1901 ·

LA ESQUELLA DE LA TORRATXA

CRÓNICA

BARCELONA Á TRAVÉS DEL SIGLE XIX

I.—DE 1801 A 1833

Avants de la invasió

Era llavors Barcelona una ciutat patriarcal. Rodejada de murallas, els convents, iglesias, cementiris parroquials y edificis militars se menjavan la meytat de la seva área. No tenia mes diversió profana que las funcions del *Teatro de la Santa Creu* que acabavan á las nou del vespre, ans de sopar. Una empresa que intentá aclimatar las óperas de nit, perdé molts diners y no ho conseguí. Las professons, las funcions religiosas y els sermons adquirían sovint el caràcter de verdaders aconteixements.

Molts carrers á la nit quedavan casi á las foscas, rebent llum únicament de las llantias colocadas davant de las capellas que hi havia en molts punts de la ciutat. Las personas ricas, al eixir de nit, se feyan acompanyar per sos criats ab fanals. Després del toch de queda, no se sentía mes que 'l *¡quien vive!* de las murallas, el cant dels serenos y 'ls lladruchs dels gossos.

Se resava 'l rosari en totas las casas: al toch del *Angelus* tothom se descobria, y quan moría algú l' andador de la confraria de que 'l mort formava part, s' aturava á las cantonadas demanant un *Pare-nostre* pera l' ánima del difunt.

El sigle XIX ha fet un *cap-y-qua*. Comensá y acaba ab una crisi industrial: la de principis de sigle fou motivada per la guerra que 'ns feyan els inglesos, irritats per l' aliansa que 'l govern de Carlos IV havia contret ab Napoleón. Els corsaris británichs interceptavan el camí de América, y obstruït el mercat de las colonias, els magatzems dels industrials estavan abarrotats de géneros.

Per ausiliar als treballadors sense feyna s' organísá l' *Olla dels pobres*, que 's feya bullir ab lo que produhían els subsidis de las personas benéficas y ab el resultat de una rifa de solars y casas novas situadas al carrer del Rech.

L' 11 de setembre de 1802 vingué la Cort á Barcelona, celebrantse grans festas: cabalgatas, balls de trajos, iluminacions, corridas de toros y l' elevació de un Montgolfier (5 novembre), el primer globo, sens dupte, que s' ha elevat á Espanya.

Un' altra festa que vingué á alterar l' ensopiment de la ciutat, fou la que tingué efecte en 1807 ab motiu de la beatificació del Doctor Joseph Oriol, el *beyato*, com ja li deyan els barceloníns, anticipantse á las decisions de Roma.

Fets curiosos: 1802. Fundació de la Casa de Caritat ab 44,292 lliuras sobrants de lo recaudat per la Junta de ausilis que tenia al seu càrrech l' *Olla dels pobres*.—1803. Establiment de l' ensenyansa de Química en l' Escola de la Llotja, á càrrech de la Junta de comers.—1805: Establiment de l' ensenyansa de Agricultura.

Invasió francesa

Mentint amistat á Espanya, y ab l' encàrrech del govern espanyol de que fossen ben rebudas, entraren las forsas francesas á Barcelona (13 y 15 febrer de 1808) al mando del general Duhesme. Miradas ab just recel, comensaren á fer el servey de retens y guardias barrejadas ab las espanyolas: el día 29 (dilluns de Carnestoltas) s' introduhiren traïdorament en la Ciutadela, y 'l 10 de mars, obehint ordres de Madrit, se 'ls hagué de facilitar l' entrada á Montjuich. Mes-tressas de la ciutat ja no se 'n mogueren fins al any 14.

Barcelona sufrí sis anys de cauti-veri. Quan el 23 de maig se rebé la noticia de l' abdicació de Carlos y Fernando, el poble rabiós arrancava 'ls bandos de las cantonadas. Els al-

borots populars eran el pá de cada día. El 31 de maig un paisá trepitja á un gastador vélite: aquest se trau el sabre y 'l fereix; pero 'l poble li cau á sobre y l' esbossina. Desde llavors emplea 'l francés els medis més terrorífichs per imposarse: la joventut emigra en massa per anar á engrossar els somatens; els cossos de tropas espanyolas se disolen pera tornarse á formar fora ciutat: fugen las personas acaudaladas. Numerosas societats secretas treballan sense descans pera provocar la deserció en las filas francesas: tres ciutadáns acusats de ferho son fusellats en la Ciutadela.

LA RIFA
DE LA OLLA
DE LA
CIUDAD DE BARCELONA,
QUE PARA SUSIENTO DE UN GRAN
NÚMERO DE POBRES
HA DISPUESTO LA JUNTA
DESTINADA A ESTE FIN.
SAYNETE NUEVO
PARA REPRESENTARSE EN
el Teatro de la Ciudad de Barcelona.

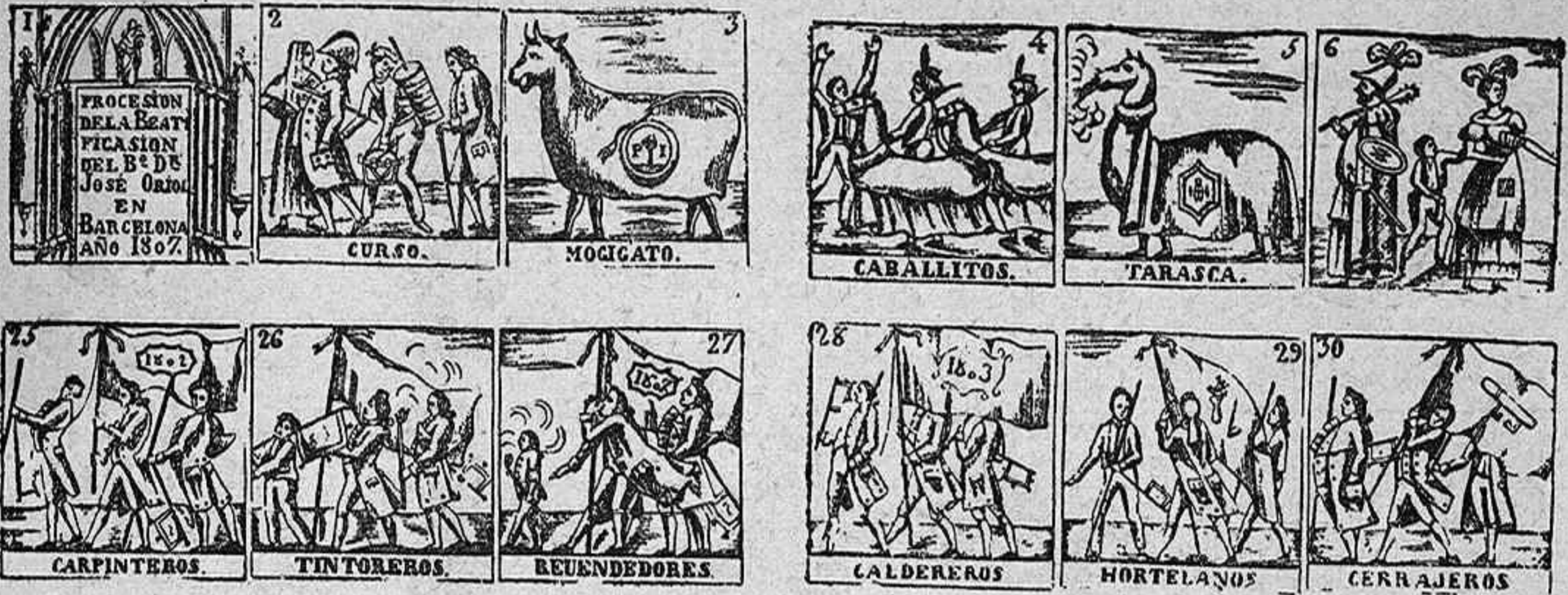
CON LICENCIA BARCELONA: AÑO 1802.

En la Oficina de JUAN FRANCISCO PIFERRER,
Impresor de S. M. véndese en su Librería
administrada por Juan Selionat.

Facsimil de un sainete d' actualitat.

La visita de Carlos IV á Barcelona.—(De un' auca de primers de sigle.)

En la canonisació del Beato Joseph Oriol. — (De un' auca de redolins.)

Gran alegria hi hagué á Barcelona al veure tornar completament destrossada y ab numerosos carros plens de ferits la columna de 'n Chabrán, que no pogué passar del Bruch (7 juny). La rabia dels francesos s' esbravava saquejant els pobles del Pla, y l' exasperació dels catalans creixia.

Barcelona passava horas molt tristes: bloquejada pels somatents, escassejavan els queviures: els hospitals estavan plens á corull de malalts y ferits; l' industria y l' comerç completament paralisats: un sol barco entrá al port durant el mes de agost; pel setembre cap.

Havía sigut arrancat el batall de las campanas, y els centinellas dels campanars tenfan ordre de fer foch á tot vehí qu' en temps d' alarma eixís al terrat. En els alrededores hi havia combats diariament: s' acabava 'l pá: de carn ja feya temps que ni se 'n parlava, y l' acequia condal havia sigut tallada per las forsas bloquejadoras. Per últim la vinguda de 'n Saint-Cyr ab un numerós exercit allunyá de moment als bloquejadors de Barcelona.

El poble no parava de conspirar. De Barcelona eixían

las escarapelas que galejavan els defensors de la independencia, y en cambi hi entravan armas y 's fabricavan municions en grans quantitats.

La negativa de l' Audiencia, del Ajuntament, y de la Junta de Comers á prestar jurament al rey intrús, Joseph, (9 abril 1809) alentava mes y mes l' esperit dels patriotas.

Feya temps que 's venia tramant una gran conspiració pera rompre el jou del extranger. Se tractava de realisar una nova edició de las Vespras sicilianas. Mes de set mil homes, pertanyents als gremis, y tots ells armats estavan compromesos. La esquadra inglesa á la vista de Barcelona y las tropas y somatents de la línea del Llobregat devían secundar el moviment. El capitá Dottori s' havia compromés, per un milió de duros que se li oferiren, á franquejar l' entrada al fort de Monjuich als patriotas; y el capitá Provana havia de fer lo mateix á las Dresanas.

Mes aquest últim sigué 'l traidor, quan tot estava á punt. En sa casa del carrer de Guardia sigueren agafats els caps de la conjura (15 de maig), y sotmesos á un con-

10 mars 1808.—Excitació popular el dia de l' ocupació de Montjuich pels francesos.

(Dibuix de A. Rodríguez. — Grabat de Ll. Fabri.)

Escarapola dels defensors de la Independència, feta a Barcelona.

tria.

En el precís moment de l'execució, las campanas de la Seu tocaren á somatent. Tres menestrals, Ramón Mas, mestre d' aixà, Julià Portet, esparter y Pere Lastortras, manyà, havían l lensat aquell crit d' alarma ab la veu de las campanas. Quan la guardia francesa pujá á las torres de la Seu no hi trobá á ningú: 'ls patriotas s' havían amagat dintre las manxas de l' orga. A las 72 horas de estar allí sense menjar ni beure, se 'ls prometé la vida si s' entregavan: ho feren, y 'l día 26 sigueren penjats en l' esplanada de la Ciutadela. La gent anava á veure als ajusticiats y eran molts els que 'ls besavan els peus en senyal de adoració.

Barcelona s' quedá casi despoblada. Els francesos baldavan als vehins á exaccions y trabavan embargs sobre las fincas dels ausents. Els combats eran continúos en los alre-dors.

Las Corts de Cádiz, al promulgar la Constitució del any 12, acceptant molts dels principis lliberals proclamats per la revolució francesa, donaren un gran alé als enemics del absolutisme, que comensavan á ser molts á Espanya y especialment á Barcelona.

Al any 14 s' acabá la guerra: el 22 de mars en trava Fernando á Espanya per la Junquera, y seguía fins al Plá de Barcelona, no essentli permesa la entrada á la ciutat ocupada encare pels francesos. Desde 'l Besós se dirigí á Sarriá y á Sant Felú del Llobregat; nuvoladas de gent eixiren á saludarlo; els terrats de Barcelona estavan plens, mentres el governador francès Habert, se donava á tots els dimonis.

Per fi tingué efecte l' evacuació la nit del 29 de abril, obligant als vehins á tancar-se á casa. El día 30 entravan las tropas espanyolas al mando del general Copons, y 'l poble aclamava ab frenesí 'l retrato de Fernando VII passejat en una carrossa, rescabalande de no haverho pogut fer ab el rey *desitjat* en persona.

sell de guerra foren condemnats á mort el teatí Pare Gallifa, el Dr. Pou, rector de la Ciutadela, don Joseph Navarro, sargento de Soria, don Salvador Aulet, comerciant y D. Joan Massana, oficial de la consolidació de vales reals (3 de juny). Per ser sacerdots els dos primers moriren agarrats, y 'ls tres últims en la forca. Tots ells donaren mostres de un valor y una serenitat admirables, guanyantse 'l títul de mártirs de la Pa-

Y aquell home que tantas baixesas havia comés durant son desterro mentres la nació s' batía per conservarli 'l tro-no, el 4 de maig se negava á jurar la Constitució, y el 30 del mateix mes la derogava, anatematissant als seus autors, contra 'ls quals preparava las persecucions mes tremendas.

Fets curiosos: Durant l'ocupació francesa s' aumentá l' alumbrat públich: els fanals estavan penjats en unas cor-

Escarapola dels defensors de la Independència, feta a Barcelona.

das que anavan de part á part dels carrers.

L' Absolutisme

Del any 14 al 20 anaren enconantse las diferencias entre liberals y absolutistas. Governavan els últims y no son pera enumeradas las persecucions de que 'ls primers foren objecte. Els mes significats emigraren en massa. A mitjans de juliol s' efectuá una manifestació tumultuosa contra 'ls afrancesats, sent de advertir que per tals tenían els absolutistas á tots els liberals. A 21 del mateix mes se restablí 'l tribunal del Sant Ofici.

En abril de 1817 els generals Lacy y Milans del Bosch, héroes de la guerra de l' Independencia donaren el crit de llibertat en un poble de la costa del Llevant. El moviment fracassá: Milans pogué guanyar la frontera; pero Lacy fou entregat per uns pagesos á las tropas del govern. Condemnat á mort, y no atrevintse á arrostrar l' exasperació del partit liberal, fou tras-ladat sigilosament á Palma de Mallorca, essent fusellat en el foso del castell de Bellver. (4 juny) Estant en capella, escrigué ab un clau sobre la paret las següents paraulas: «Sentado en este sitio Lacy pidió pan al centinela desfallecido de necesidad.»

Fins al any 20 durá aquell período de restricció terrible.

Fets curiosos: La ciutat durant aquest período s' aná refent y fou objecte de milloras importants.—1814: s' estableix en la Llotja la classe de Física experimental.—1815: Idem la de Cálcul y partida doble.—1816: S' inaugura l' Escola de sorts-muts.—1817: S' estableix també en la Llotja l' ensenyansa de l' Arquitectura técnica y práctica.—Inauguració de l' Aca-quia del Llobregat.—1818: (30 juny). Inauguració del primer servey de diligencias entre Barcelona y Valencia: viatjes bissemanals: preu del passatge 19 duros al interior y 15 á fora. El 22 de novembre s' estableixen mensage-

1809.—Els mártirs de la Independencia, camí del patíbul.

Execució dels mártirs de la Independencia.

Els patriotas que tocaren á somatent sortint de son amagatall.
(De tres estampas de l' época.)

1817: S' estableix també en la Llotja l' ensenyansa de l' Arquitectura técnica y práctica.—Inauguració de l' Aca-quia del Llobregat.—1818: (30 juny). Inauguració del primer servey de diligencias entre Barcelona y Valencia: viatjes bissemanals: preu del passatge 19 duros al interior y 15 á fora. El 22 de novembre s' estableixen mensage-

riás pera la mateixa ruta, més lentes pero més baratas.— 1819: S' inaugura 'l Cementiri en el Poble Nou, privant-se 'ls enterros en els fossars de las parroquias.

Castañes, capitá general de Catalunya, desde l' any 16, realisa algunas obras d' importancia: el Jardí del General; l' engrandiment de la Plassa de Palacio; la rectificació de la Rambla, la prolongació dels molls, el dragatge del port. Comensan á construhirse aceras y empedrats y se suprimeixen els ráfechs de las teuladas. La industria manufacturera progressa considerablement. Y al *Principál*, una empresa per accions millora 'ls espectacles, pagant tribut á la música de Rossini. El mestre Carnicer afegeix una sinfonia al *Barbero*, que s' ha tocat fins als nostres días.

Período constitucional

Ab el triomf de Riego que se sublevá á las Cabezas de San Juan, se girá la truyta: Fernando VII escrigué aquellas memorables paraulas: «Marchemos francamente y yo el primero por la senda constitucional.» Barcelona s' adhereix al moviment, y entre 'l frenétich entusiasme del poble el capitá general interí Castellar próclama la Constitució del any 12 desde la gran balconada de la Llotja (11 mars de 1820). Se constituheix una Junta pera evitar renyinas y venjansas; se nombra un Ajuntament popular y s' organisa la Milicia nacional, segons el nou Códich del Estat.

Pera contenir la sanya del servils, el bisbe Schar publica una pastoral, negant que la Constitució pugua inferir perjudici ni á la religió ni á las bonas costums. En ella parlava además contra la Inquisició que acabava de ser suprimida.

Desoient els consells del Prelat, els absolutistas conspiravan á bó y millor, exacerbant als lliberals que demanavan la proscripció de tots els servils, contra 'ls quals cantavan el *Trágala* qu' era la cansó del día. L' any 21 (14 juliol) un tintorer francés Jordi Bessiers era condemnat á mort com á cap de una conspiració republicana.

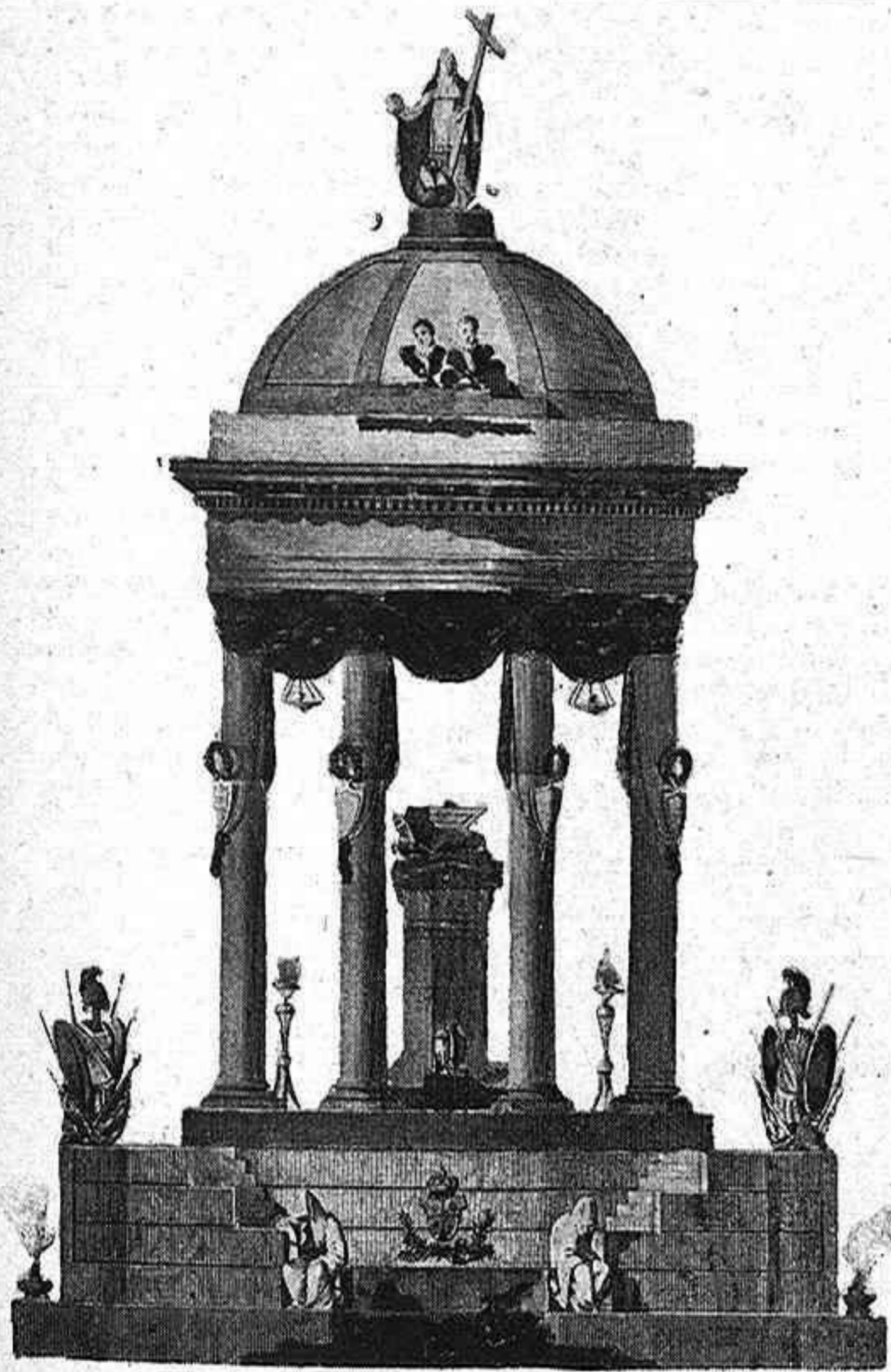

1820.—Cabecera de un romanso polítich titulat: *Lamentos de los serviles*.

BARCELONA ALS CATALANS.

1821.—Cabecera de una *Cansó patriótica*.

1820.—Túmulo construhit á Santa Maria del Mar en els funerals del general Laey.

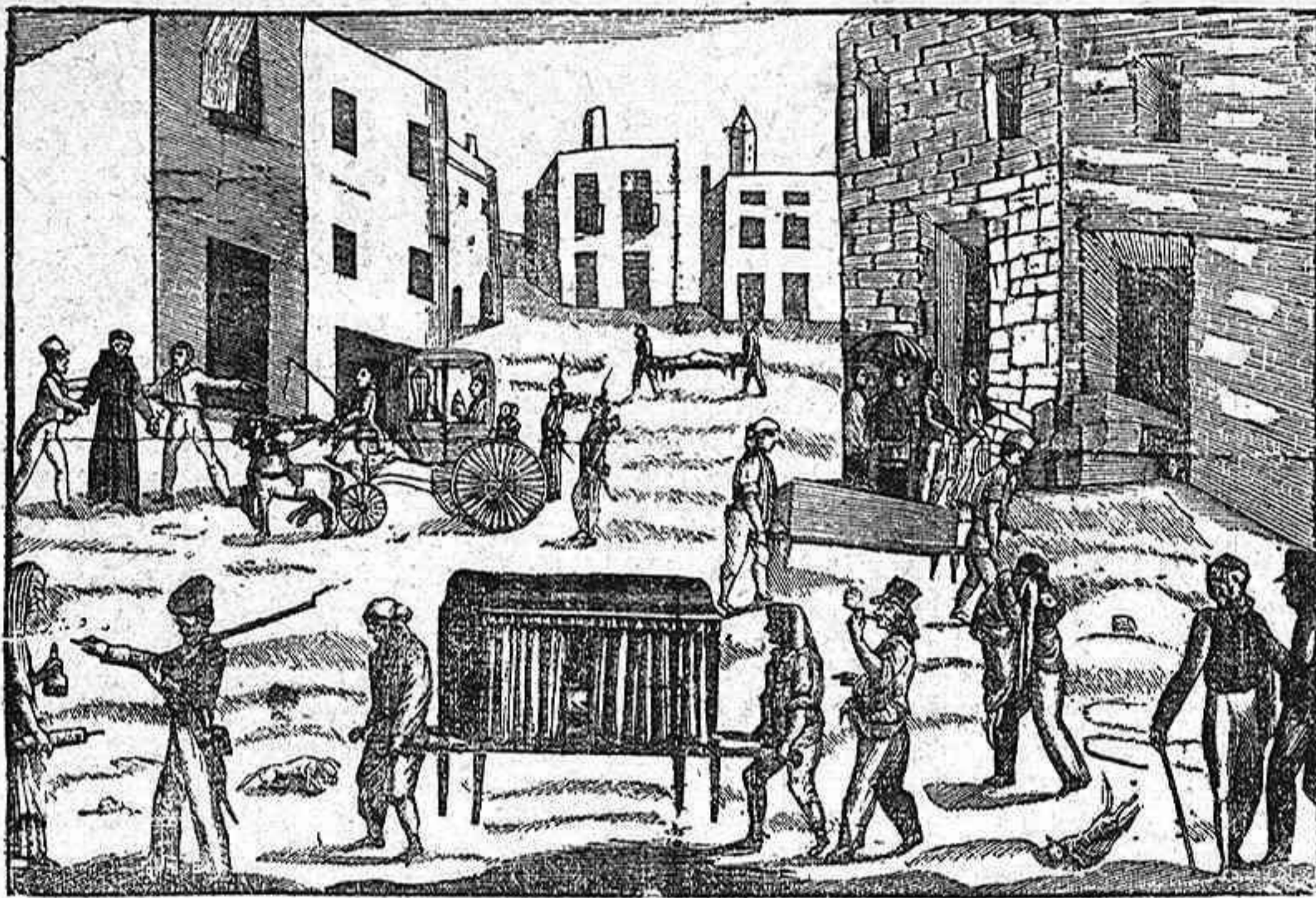
(Reproducció del projecte.)

Indultat, quan ja estava en capella, se 'l vejé mes tart ab els realistas, revelantse llavoras que al exagerar las tendencias lliberals, treballava per compte de la reacció.

A principis d' agost del 21 se declará la febre groga en la ciutat. Promoguérense graves desordres, que obligaren al governador de la plassa á tancar-se en la Ciutadela. El 15 s' establí un cordó sanitari format per foras del exércit y paisáns armats, baix amenssa de pena de mort al vehí de Barcelona que intentés atravessar-lo. La peste se rabejá terriblement en els pochos moradors que havían quedat dintre de Barcelona. Fins al 2 de desembre, fetxa en que 's cantá el *Te-Deum*, se registraren 8,846 defuncions, corresponentne dos per cada tres atacats.

El 22 se llessaren al camp els apostólichs. La insurrecció cundí, protegida manifestament per la Cort, el clero, la noblesa y sobre tot pel govern francés. Pretenent que 'l rey estava seqüestrat pels lliberals, els sublevats establiren á la Seu de Urgell una regencia presidida per l' Arquebisbe de Tarragona. En la capital reinava una gran sobrecitació: els lliberals se dividían en moderats y exaltats; partidaris els primers del govern, y tatxantlo 'ls últims de tenir massa miraments ab els enemichs de la llibertat. En aixó arribá en Mina (9 setembre 1822) pera batre als 36 mil facciosos que campavan per la montanya, sembrant arreu l' incendi, la desolació y la mort. Ab l' ajuda de las milicias nacionals escarmentá rudament als apostólichs; mes tot sigué inútil: la mort de la llibertat espanyola fou decretada en el Congrós de Verona, y 'l govern francés se decidí á executar la sentència. (28 janer 1823).

Els apostólichs batuts y emigrats entraren de nou ab els francesos: la major part de las plassas de Catalunya,

1821.—Escenas de l' epidemia.—(De un romanço.)

desprovehidas de viures y elements, anavan rendintse. Sols Barcelona se disposava á defensarse. L' esperit públich estava exaltadíssim, al trobarse la ciutat estretament bloquejada. Ocorregueren alborots en gran; Mina, malalt, s' alsá del llit y lográ aquietar al poble (24 octubre). Una nota típica: la viuda del desventurat Lacy organísá en aquella ocasió un cos de *llancers*, en el qual s' afiliaren moltes donas de sentiments lliberals.

Mes en la impossibilitat de resistir l' embestida de forsas molt superiors, y debilitada la defensa de la plassa per l' estat de desordre en que aquesta 's trobava, capitulá 'l día de Totsants, y 'l quatre de novembre entravan á Barcelona las forsas francesas. Els constitucionals no hi veyan de rabia. El *trágala* era reemplaçat per la marxa realista, y gran sort pels lliberals que 'ls francesos ocupants de Barcelona, vinguessen á ser durant molt temps la muralla que 'ls ampará contra 'ls odís africans dels apostólichs.

Fets curiosos: Durant el período constitucional se desocuparen alguns convents: en el de Trinitaris descalços (avuy Liceo) s' hi instalá la Tertulia patriótica: el de Caputxíns (avuy Plassa Real) sigué en gran part deruht. Al reconstruhirse, després del triomf de la reacció apostólica, exigian els frares els mateixos mahons y las mateixas teulas.

1821. Comensa la construcció del Passeig de Gracia, quals obras no terminan fins al 24, essent capitá general de Catalunya el marqués de Campo-sagrado.—1822. S' obra á Llotja la primera exposició de productes catalans.—1823. S' enderroca la vella iglesieta de Sant Jaume per aixamplar la Plassa de la Constitució.

Durant aquest período la industria manufacturera sufrí grans danys per efecte del contrabando. Fins á las mateixas portas de Barcelona hi havia tiros tot sovint en-

tra els lliberals.

Y encare 'ls reaccionaris, no satisfets del govern de Fernando VII, ja llavoras dirigían els ulls en l' infant don Carlos. A Getafe (1825) estallá una sublevació que fou ofegada en sanch pel Conde de España. Lo més curiós es que aquest y 'l ministre Calomarde formavan part de la conjura carlista, y si sigueren cruels ab els seus amichs, fou degut á la por que 'ls assaltá de que aquests arribessin á descubrirlos.

L' any 27 (28 setembre) s' alsan á Manresa 'ls apostólichs á la veu de 'n Cargol, Jeph dels Estanys y altres cabecillas, els quals cometen grans extorsions contra 'ls lliberals, arribant al extrém de ferlos escombrar els carrers á tall de presidaris. Fernando VII se 'n vé á Catalunya, expedit desde Tarragona un manifest que desarma com per ensalm á las partidas sublevadas, quals cabecillas en sa major part s' acullen á indult. Mes els que no foren llestos per anarse'n al extranger pagaren ab la vida la seva confiança. El Conde d' España que venía ab el rey ne penjá una porció á Tarragona, prescindint del indult que havían obtingut. ¡Y tots els executats eran amichs, cómplices seus!

Durant la permanencia de Fernando VII y de la reyna Amalia en la capital, se realisaren ostentosas festas, entre ellas una mascarada ab alegoría de la pau (6 janer 28) y un ball lluhidíssim á la Llotja (18 febrer). Era freqüent veure 'l carruatje dels reys tirat per homes que substituían als caballs. ¡Ningú hauría dit que sota 'ls peus dels que aixís se divertían bramulava sordament un volcá próxim á esclatar!

Quan els reys partiren, quedá de capitá general de Catalunya 'l Conde d' España, deixant un recort tan amarch del seu mando, que no s' ha borrat may més. Fou el tal Comte 'l prototipo del déspota desalmat: sanguinari com un tigre y ab rams de bojería.

tre 'ls parrots y 'ls contrabandistas.

La reacció apostólica

Se desencadená terrible y desenfrenada: las presons, el desterrors, las venjansas personals estavan á l' ordre del día. Y tanta part prenfa en ellas el clero, que 'l governador de la diócessis de Barcelona, en una circular (25 novembre 1823), deya: «Se ha profanado la cátedra del Espíritu Santo, con expresiones bajas escitando al odio y la venganza.» — Al 6-mars del 24 l' Ajuntament dirigía una exposició al rey reclamant el restabliment del Sant Ofici.—Se feu un padró en el qual s' hi consignavan las ideás y 'ls antecedents de cada ciudadá, y una societat titulada *El Angel exterminador* exercía sense fré las més abominables venjansas con-

MOGIGAN... QUE HIZO LA CIUDAD DE BARCELONA. EN OBSEQUIO A. SS. M.M. EN LA NOCHE DEL 6. ENERO DE 1825.

(D' un grabat de l' época.)

Ab fiscals com en Cantillon, en Chaparro y en Cuello, y ab una policia de perdularis extrets en sa major part dels presiris, bastá inventar l'existencia de una conspiració pel restabliment de la Constitució del any 12, pera omplir las presons á curull, y guarnir tot sovint la forca de l'Esplanada. Per tandas de 30 y de 40 eran tancats els ciutadans als calabossos, ahont sufrían els tractes més cruels y inhumans. Els aposentos eran infectes, sense llum ni respirall: els presos se veyan privats de tota comunicació ab sas families, y se 'ls obligava á consumir la menestra asquerosa de la cantina de la Ciutadela pagada á pes d' or. Ab l' excusa de practicar registres en els calabossos, molts cops els treyan nusos de pel á pel á la intemperie, deixantlos horas enteras sobre la neu, en las fredas nits de un rigorós hivern. Y sobre 'ls detinguts pesava sempre l' amenssa de morir ó de ser deportats arrossegant groixudas cadenas als presidis d' Africa.

Se contan á dotzenas els que moriren, víctimas de aquests maltractes, y foren alguns els que pera acabar ab tant sufriment, apelavan al suicidi. Un tal Sabater s' obrí la vena yugular ab un os afilat, fent servir l' orinal del calabosso de receptácul de la sanch.

Y 'ls sacrificis en massa se succehían, en una forma la més terrorífica. Sense que ningú sapigués precisament el nom de las víctimas destinadas á la execució, aquesta se realisava en la forma següent: s' isava á la Ciutadela bandera negra, se fusellava després als reos un á un, disparantse á cada mort una canonada perque Barcelona s' enterés del cas y pogués contar esgarrifada 'l número de las víctimas, y per últim el cos destrossat de aquestas era issat en la forca. Al peu del patíbul pululava la policia secreta, espiant fins la impresió que l' espectacle produhía en el rostre dels curiosos, distingintse en aquesta tasca un tal Arqués, titulat *Estudiant murri*, realista furibundo y escolar del seminari, quals propósitos pel porvenir se revelavan en aquesta frase que solía dir molt sovint.—«O arribaré á bisbe ó al pal.» Conseguí l' últim terme de aquesta proposició, puig en los aconteixements del any 35 fou fusellat.

La primera tanda portada al patíbul el 19 novembre del 28, se compongué de 13 infelissos, entre 'ls quals s' hi

El conde d' Espanya.

contava 'l coronel Ortega, gobernador que havia sigut de Montjuich l' any 20, y alguns altres militars. Entre 'ls paisans hi figurava un pintor nomenat Porta, que á última hora, empenyat el Conde d' Espanya en que els executats havían de ser 13, siguió tret del calabosso, com se treu l' ovella del corral pera completar el número de las destinadas al escorxadador, en substitució de un altre que estant ja en capella, á copia de diners logra un passaport pera Fransa.

Novas execucions del tot idénticas á las precedents tingueren efecte 'ls días 26 de febrer y 30 de juliol de 1829. Quan el Conde d' Espanya en persona no acudia á l' Esplanada á recrearse ab l' espectacle de las sevas víctimas, feya que una música militar toqués davant de la Capitanía una passada de la tonadilla de *Las habas verdes*, molt en boga en aquell temps. Perque en mitj de tot era divertit. Un día va fer despertar al seu fill per tots els tambors de la guarnició: un altre día va fer montar la guardia escombra en má á la séva

propia filla. Y fins á la séva senyora va arrestar per haverse olvidat de encomanar al cuyner un guisot de la séva predilecció. Un día donava ordres de que tot fill de mare se afeytés el bigoti; un altre día destacava pels carrers un aixam de mos-

sos d' esquadra, tisoras en má, ab l' encárrech de tallar las trenas á las donas que las portessin penjadas.

Per espay de quatre anys mortals dominá aquest monstre. Els barceloníns tenían tots la vida al encant. Bastava una delació qualsevol pera ser detingut. Las acusacions de qualsevol esbirro feyan fe, y fins eran castigats els pares que 's negavan á declarar contra 'ls seus fills y las mullers contra 'ls seus marits. Las causas se prolongavan indefinidament. Un dels fiscals, en Chamorro, solía pendre declaracions donant cops de cotze al pit dels

declarants, en tant que 'l deya:—«Vaja, home, digas la veritat.» En Cantillon tenía sempre sobre la taula del seu despaig un cráneo per imposar el terror als que prestavan declaració. Algunas vegadas fins se prescindía de tot sumari, haventse donat el cas de algun ciutadá, que al ser detingut, desde casa séva, y sense ni menos passar per la presó, fou agregat, ab el cap

Las execucions de 1828 en l' Esplanada. (*)
(De l' obra: *La Ciudadela inquisitorial*.)

(*) 1: Mossos d' Esquadra.—2: Cárlos de Espanya.—3: Cantillon.—4: Víctimas y forca.—5: La Ciutadela.—6: «Estudiant murri».

CANCION

DEDICADA A LOS VOLUNTARIOS
CON LA PLAUSIBLE OCASION DE
GENERALES

CORO.

*Si Urbanos la PATRIA
Nos llama á la Lid,
Por ella el arrojo
Mostremos del Cid.*

PATRIÓTICA

URBANOS DE ISABEL SEGUNDA
LA CONVOCATORIA A CORTES
DEL REINO

mediatament per Fran-
sa y Inglaterra, Barcelo-
na esclatá de joya. Ja
avants, al ser jurada la
princesa en vida de son
pare, se havían celebrat

grans festas, entre ellas un torneig
en las Hortas de San Beltrán que di-
rigí D. Juan de la Pezuela, el futur
Conde de Cheste, que viu encare al
finalisar el sigle.

Y com desde 'l mes de octubre se-
güent els carlins se llansessin á la
montanya, sustentant els drets de
D. Carlos baix la bandera del absolu-
tisme, Barcelona armá sas milicias
nacionals; mes prompte 's posaren
de manifest las diferencias que sepa-
ravan als exaltats, partidaris de las
reformas radicales y als moderats, que
ho eran del just medi y defensors
del govern, diferencias que tan terri-

bles lluytas havían de produhir en la capital de Cata-
lunya. El general Llauder, comensava á perdre la popu-
laritat que havía conseguit al perdre possessió del mando,
per sas tendencias francament moderadas.

En l' any 34 l' aparició del cólera morbo asiátich (25
setembre) vingué á soptar el bull de las passions políti-
cas. Fins al día del Te-Deum (10 novembre), ocorregueren
3,344 defuncions en una població que contava llavors
122,141 habitants.

L' enconament contra 'ls carlins y contra 'ls frares
que 'ls protegían esclatá 'l día de Sant Jaume del any
35, ab la crema dels convents. La ciutat de Reus havia
donat pochos días avants el primer exemple, y 'ls exal-
tats de Barcelona 's disposaren á seguirlo. Se efectuá una
corrida de toros, en la plassa edificada l' any anterior: hi
hagué en ella un gran alborot per haver resultat els to-
ros detestables, y á entrada de fosch, una multitud abi-
garrada recorria 'ls principals carrers de la ciutat arrosse-
gant l' últim toro, lligat ab la mateixa maroma de la pla-
ssa. Els amotinats cridavan: «¡El bou gros! ¡El bou gros!»
aludint al general Llauder. Apenas hi havia tropas á
Barcelona, trobantse la major part de las forsas en cam-
panya, inclús el capitá general, de manera que fou impos-
sible disoldre aquell grup y els que poch temps després
se formaren al Plá de la Boquería y al Plá de las Come-
dias, excitats per oradors populars á calar foch als con-
vents. Prompte uns grans resplandors brillaren en la at-
mósfera, atapahida de una espesa fumareda: las turbas
havían posat foch als convents de Sant Joseph de Car-
melitas descalzos, de Dominicos de Santa Catarina, de
Agustins calssats de Sant Agustí, de Fra-menors de Sant
Francesch, de Trinitaris descalzos de la Bona-nova y de
Carmelitas calssats de la Verge del Carme. Altres, com els
de Caputxíns y Trinitaris calssats, s' escaparen pel clamo-
reig dels vehíns temerosos de que 's propagués l' incendi,

rapat, á la brigada de presidaris qu' escombravan els ca-
rriers.

Execucions en el patíbul, sacrificis misteriosos realisats
de nit, en els cementiris, al peu mateix de la fossa oberta
pera dragarse á las víctimas; deportacions en massa: des-
terros imposats á las familias dels morts y dels deportats;
robatoris y exaccions en gran escala, ab las quals els es-
birros s' enriquian... tot un flagell de maldat y de infa-
mia, hagué de suportar Barcelona per espay de prop de
quatre anys, vessant una mar de sanch y llágrimas.

Quan, al fí, casada María Cristina ab Fernando VII se
doná una amnistía (1832), la ciutat respirá, acullint ab
frenétich entussiasme al general Llauder que vingué á
sustituir al monstre. Aquest sortí de la ciutat apedregat
per la multitud, y encare gran sort sigué per ell que molts
se contingueren pera no comprometre al general nou, en
quí la població oprimida, posava plena de goig la seva
confiansa.

Fets curiosos: 1826.—Foren iluminadas per medi del
gas las escolas de la Junta de Comers.—Durant aquest
período s' obrí 'l primer tros de carrer de Fernando des-
de la Rambla al carrer de Avinyó: el Conde d' Espanya
procedí autoocráticamente, amenassant als propietaris que
s' hi oposessin ab portarlos á la Ciutadela.—1831: El ma-
teix Comte feu erigir en la Plassa de Palacio una estátua
de Fernando VII en actitud humillant pera Barcelona.
Pochs anys després sigué aterrada en una de las moltas
bullangas que aném á ressenyar á continuació.

***

II.—DE 1833 A 1868

La guerra dels set anys

Ab la mort de Fernando VII, (29 setembre 1833) y la
subsegüent proclamació de D.ª Isabel II, reconeguda in-

1834.—Cabecera del romanso: *A los amantes de la Patria y de
Isabel II.*

(De fullas populars.)

1834.—Cabecera de la *Canción nueva de los voluntarios de
Isabel II.*

FIGURAS DE LA GUERRA DELS SET ANYS

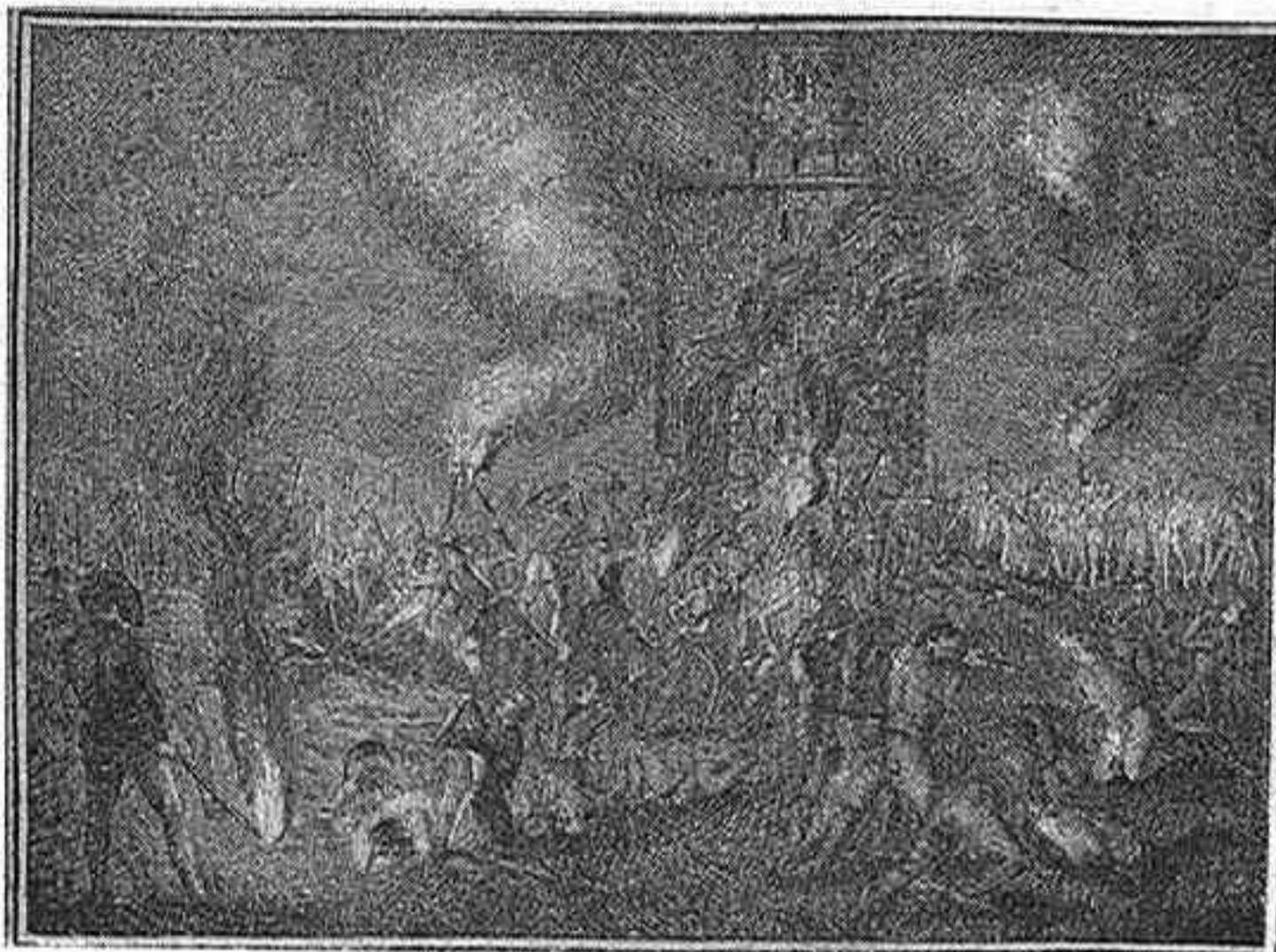

1835.—El poble arrossegant el cadáver del general Bassa, atravessa 'l Plá de las Comedias.

y 'l de Servitas del Bon-Succés fou respectat per haver corregut la veu de que al costat hi havia un dipòsit de municions del cos de Artillería. Alguns frares que no arriban á deu, sigueren sacrificats al furor de las turbas: els demés se posaren á salvo, sent conduhits á paratje segur, el día següent, per piquets de tropas y de milicianos. Al atravesar els carrers eran objecte dels insults de la multitud.

La publicació de un bando de las autoritats civil y militar, amenassant als autors de la crema ab terribles penas, y 'ls anuncis de repressió que s'atribuhían al general Llauder provocaren un gran alborot el día 27. En Llauder se tancá en la Ciutadela, y al día següent, 28, se retirava á Mataró desvaneixentse l' últim prestigi de aquell home, que tres anys enrera, al sustituhir al Conde d' Espanya, era aclamat com un ídol del poble.

La excitació anava creixent; en tant s' acostavan á Barcelona las tropas del general Bassa, quí 'l 5 de agost entrava sol, deixant la seva columna á Sans. La idea de que s' anava á efectuar á Barcelona una gran concentració de fòrsas, deixant el resto de Catalunya á mercé dels carlíns, produhí tal enardiment que 'l poble y la milicia se llensaren al carrer al crit de *tá las armas!* Bullfa la Plassa de Palacio, quan una comissió del Ajuntament demanavaán' en Bassa que procurés evitar un gran conflicte—«O 'l poble ó jo»—respongué 'l general de moment; y quan sembla qu' estava ja disposat á accedir á las súplicas de la corporació municipal, uns desanimats que s' havían introduhit á Palacio per la tribuna que unfa aquest edifici ab la vehina iglesia de San-

1836.—Assassinat dels presoners carlistas en la Ciutadela. (Grabats de l' época.)

El general Mina, mort á Barcelona 'l 24 de desembre de 1836.

El baró de Meer, Capitá general de Catalunya en 1838.

D. Francisco Balmas, moderat, mort y arrastrat pels carrers de Barcelona.

ta María del Mar el mataren de un cop de pistola, y llansaren el cadáver á la multitud que com un mar agitat bullía en tota l'amplada de la Plassa. Arrossegat fins á la Rambla, fou cremat sobre una foguera improvisada ab los mobles y papers de la Delegació de policia.—Las turbas desencadenadas calaren foch á la fábrica de Bo-

1840.—Entrada de D.ª María Cristina ab sa filla Isabel II.

(D' una estampa.)

celebrantse al efecte festas y lluminarias. El 24 de desembre moria 'l general Mina, ídol dels lliberals. En mes de una ocasió la seva sola presencia á la Plassa de Palacio bastá pera amansar al poble amotinat. No feya pas molts días, que malalt de mort s' hi feu portar assegut en una cadira, obrant el miracle de fer marxar á tothom á casa seva, ha-

1840.—Embarch de María Cristina ab rumbo á Valencia.

(D' una fulla popular.)

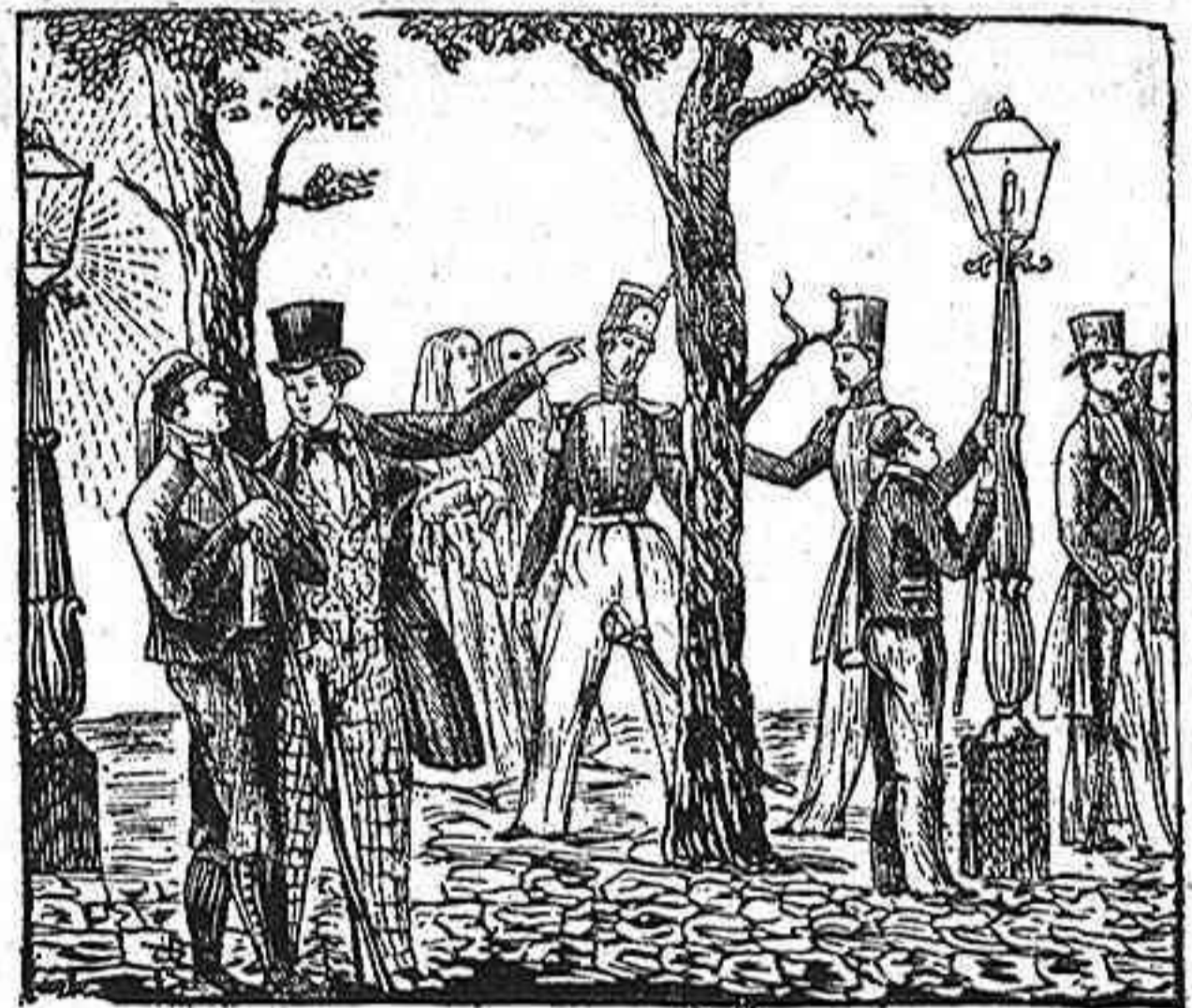
naplata, l' primera d' Espanya que utilisá la forsa de vapor; tractaren de saquejar els dipòsits de l' Aduana, y invadiren el domicili de alguns ciutadans titllats per sas ideas retrógradas. Els vehíns honrats á la ff s' armaren pera contenir tant desenfré, nombraren una Junta auxiliar y 'l día 7 y 'l 10 sigueren fusellats els principals caps de motí, entre 'ls quals s' hi contavan el cabecilla carlí Garrich y 'l famós Estudiant murri.

L' arribada del general Mina, molt popular á Catalunya, enviat pel govern á ferse cárrech del mando fou rebuda ab gran satisfacció pels constitucionals. El general, que desde un principi, baté el coure de ferm contra 'ls carlins, á ff d' any posava siti al santuari de la Mare de Deu del Hort prop de Sant Llorens dels Piteus, y al saberse á Barcelona que per cada canonada que disparavan els sitiadors, els carlins sacrificavan á un dels molts presoners que tenían, una multitud excitada y sedenta de repressalias, (4 janer 1836) invadí de nit la Ciutadela, asseniant als presoners carlistas que allí hi havia, entre ells el general D. Joan O'Donnell. Foren assassinats de igual manera 'ls que 's trobavan á las Dressanas, á las torres de Canaletas, y fins tres ferits del Hospital militar, tant cego es en cassos de desbordament popular, l' odi de las multitudes.—El 15 de janer, el famós batalló de la Brusa, era enviat á campanya contra 'ls carlins, en cástich á la participació que havia prés en els anteriors successos.

La divisió entre moderats y progressistas s' havia anat enfondint. Mútua-ment se motejavan de madurs y podrits y de descamisats y anarquistas. Eran aquells partidaris del Estatut, plé de restriccions, y reclamavan els últims la Constitució del any 12 reformada en sentit mes liberal. El 15 de agost Barcelona s' adherí al moviment revolucionari reclamant que sigués posada en vigor,

vent dit qu' ell volía ser l' últim en retirarse de la plassa. Morí de un càncer al ventrell, y durant el seu enterro 's venia pels carrers el seu retrato y una litografia iluminada del seu estómach devorat pel càncer.

Durant l' any 37, mentres la guerra civil s' enconava cada vegada mes, Barcelona era una especie de volcá en plena erupció. A cada punt sonava 'l crit d' alarma, y com s' hagués proclamat una ley especial contra 'ls promovedors de disturbis, esclatá un formidable motí (14 de janer) entre 'ls batallons de milicia madurs y 'ls exaltats. L' autoritat prengué midas restrictivas: el batalló de la Brusa y el primer de sapadors tinguts pels mes bu-

1842.—Inauguració del alumbrat públich per gas.

(D' un ventall.)

llanguers sigueren desarmats: s' espurgá la milicia y foren suprimits els periódichs revolucionaris. Mes tot inútil pera salvar l' ordre: el 4 de maig estallava una insurrecció, derramantse no poca sanch en la Rambla de Santa Mónica y en la Plassa de Sant Jaume, ahont se fortificaren els insurrectes batentse com á lleóns. Mes durant la nit abandonaren el punt, y Ramón Xaudaró, quefe del moviment, que havia caygut en poder de l' autoritat, era fusellat el día 6, de cara á la paret de la Fundició de Artillería, avuy Banch de Barcelona. Aixís, ab sanch, se procurava apagar la foguera, mes de tant en tant treya aquesta novas flamaradas, com l' alborot del 8 de octubre, ab motiu del qual tingueren de interrompre las eleccions, y que doná pretext al baró de Meer pera disoldre la milicia.

Durant l' any 38 se treballá de ferm contra 'ls carlins, distingintse 'l baró de Meer per la gran activitat que imprimí á la campanya. Fou aquest l' any famós

D. Baldomero Espartero.

(D' una proba avants la lletra.)

MOVIMENT REVOLUCIONARI DE 1842

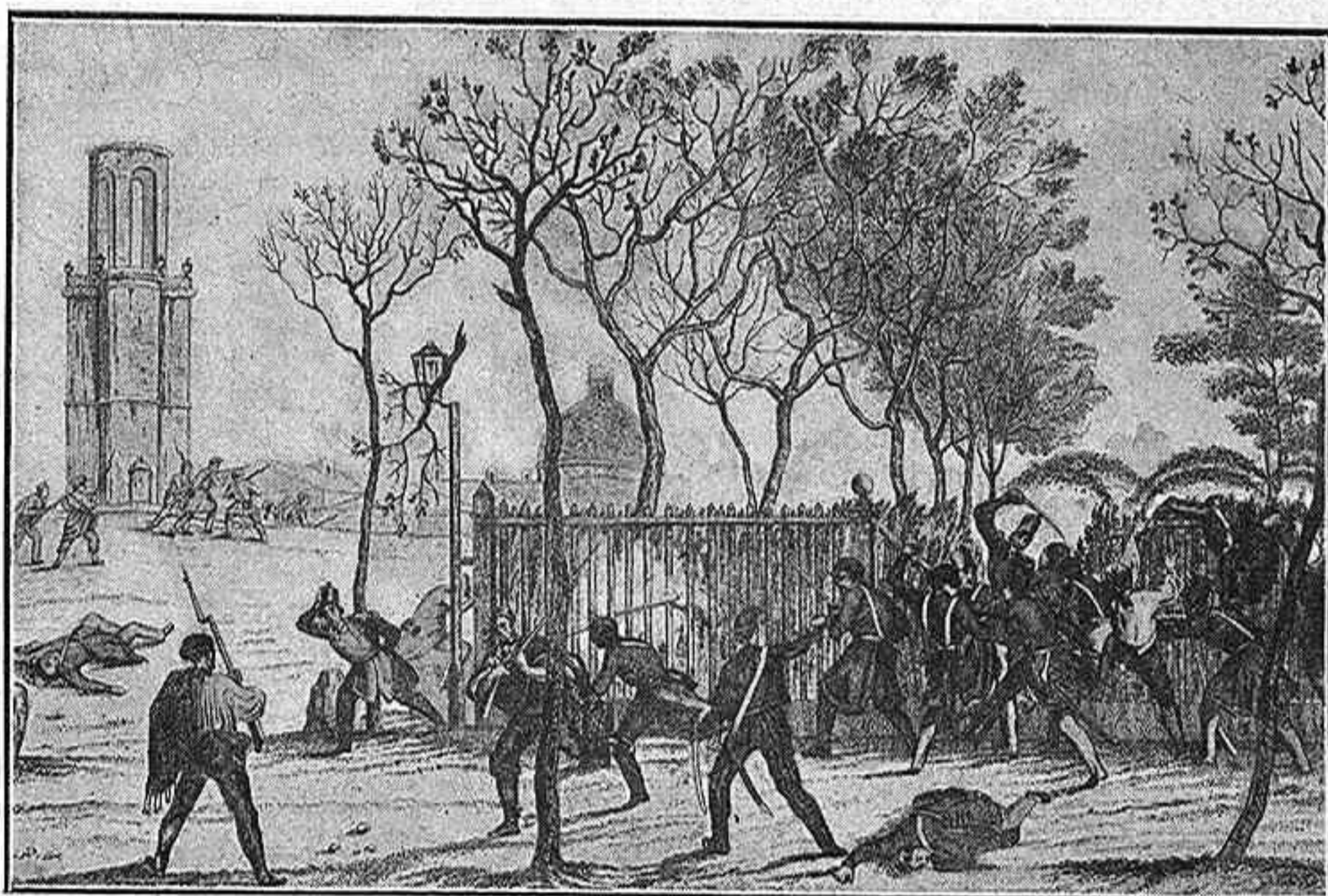
Repartició d' armes a la plassa de Sant Jaume.

tat de Cervera á Barcelona.—1836: Construcció dels Pórtichs de Xifré que tant contribueixen á embellir la Plassa de Palacio.—1838: Constitució del Liceo filarmónich barcelonés en el Convent de Montesión, principal de un batalló de milicians. De aquella societat, que ja representava óperas baix la direcció del mestre Obiols, n' eixí l' actual Liceo.—17 juliol: Estreno de *La Fattucchiera*, de Vicens Cuyás, jove de 21 anys, que á poch moria, el día y á l' hora mateixa en que la seva ópera era aplaudida ab deliri al Principal.—10 novembre: Primer ensaig de daguerreotipo per Alabern, deixeble de Daguerre: se traguereu vistas de la Llotja y 'ls Pórtichs de 'n Xifré, posantse un cordó de tropa pera contenir, durant l' operació, 'l tránsit de la gent.—En lo mateix any foren trasladats á la presó no-

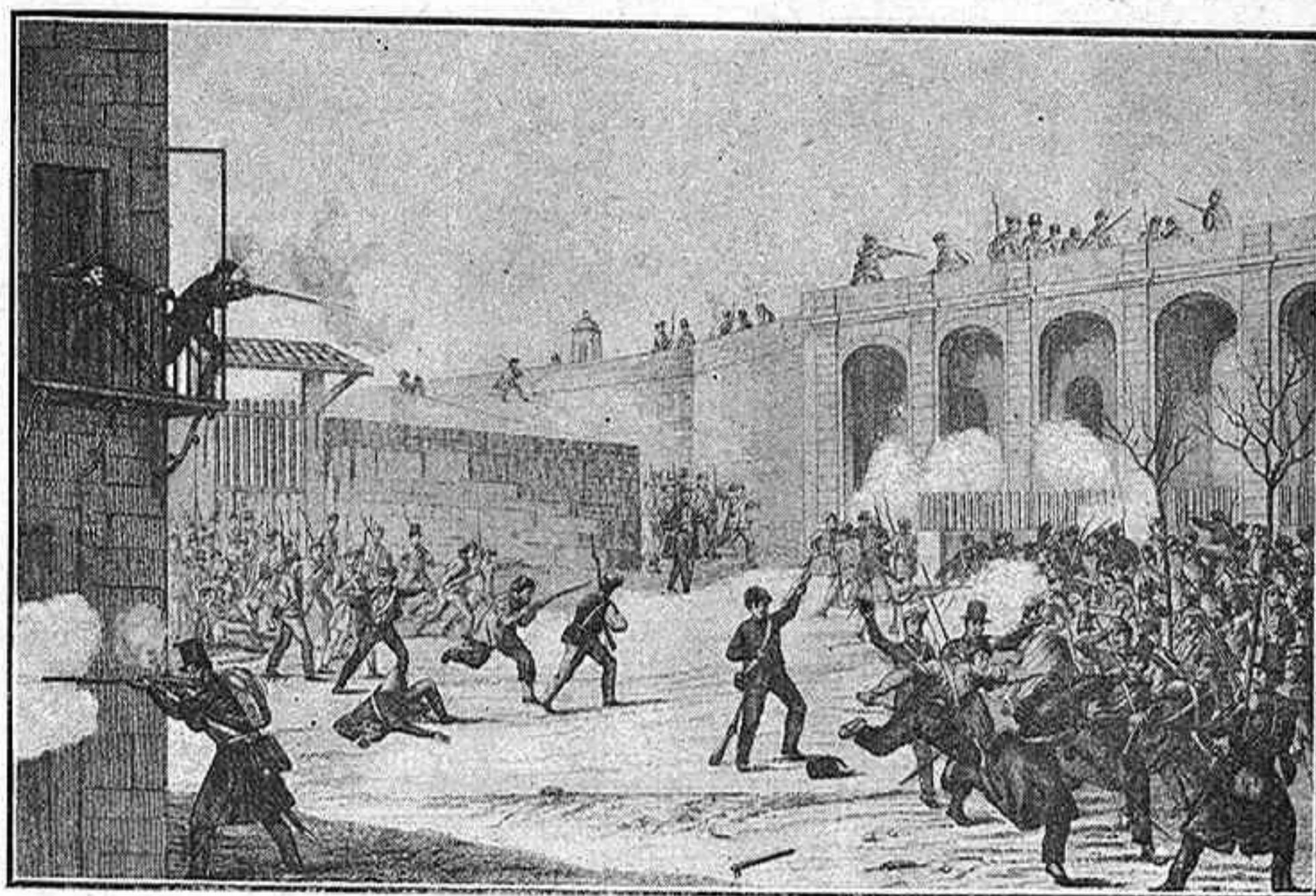
de las solsonadas, que tanta sanch costaren á las columnas que portavan convoys á Solsona. A últims de octubre, morí el Conde d' Espanya que manava als carlins en quefe, assassinat per sos mateixos partidaris. Li feren passar mil vituperis, acabant per tirar el seu cadáver al Segre, ab una grossa pedra lligada al coll.

La publicació del conveni de Vergara (8 setembre de 1839) fou celebrada á Barcelona ab festas extraordinarias, y després de la lluhida campanya del Centro (1839 y 40) realisada per Espartero, que netejá de carlins el Maestrat y Catalunya, tingué comens una nova era de febre política molt intensa y de terribles conmocions.

Fets curiosos: 1835.—Traslado definitiu de la Universi-

Atách'en el Jardí del general.

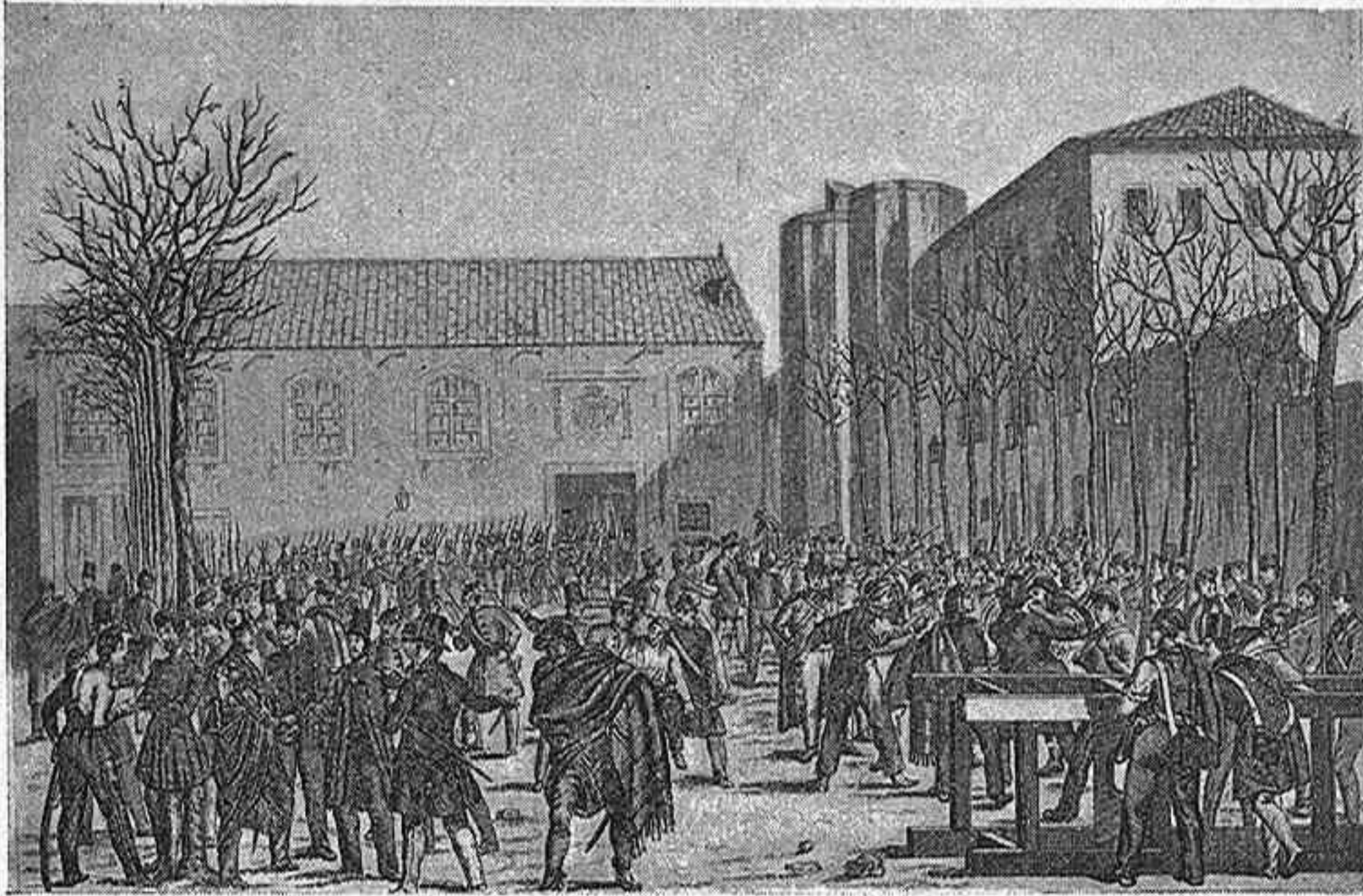
Renyit combat en el Portal Nou.

va del carrer de Amalia 'ls presos de la que hi havia en la Plassa del Angel. Els últims reos de aquesta que sufriren pena de garrot foren dos parricides de Gelida, haventse hagut de suspendre l' execució durant alguns mesos per estar la reo Cecilia Rossell, en estat interessant. Després de l' execució foren tirats al mar dintre de una bota, ab certas alimanyas pintadas á las fonaduras, recort dels cástichs que imposavan als culpables de parricidi las bárbaras lleys de l' Edat mitja.

Las bullangas

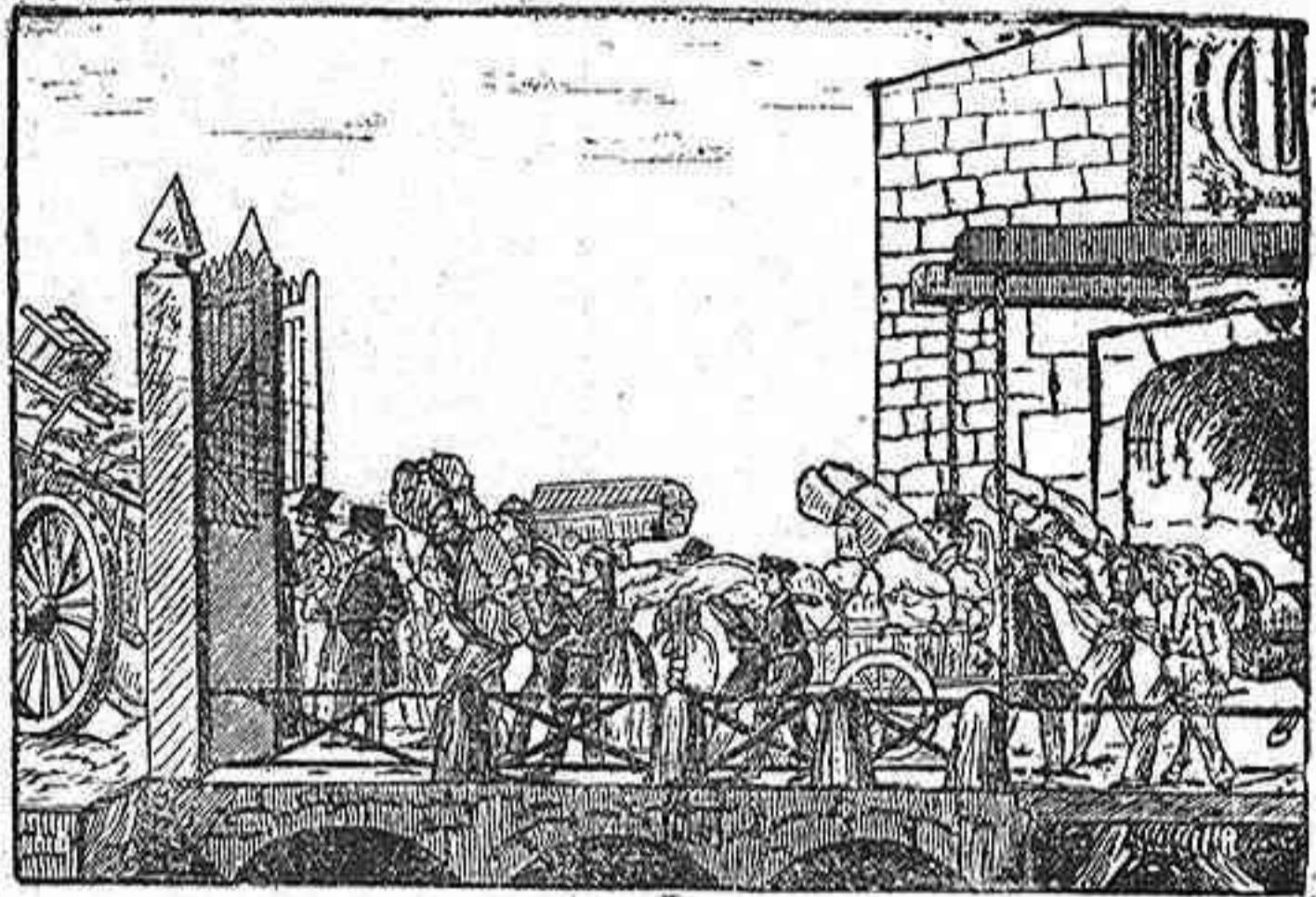
La regent María Cristina estava entregada en cos y ánima als moderats, quan acompanyada de sa filla Isabel entrá á Barcelona 'l 30 de juny

MOVIMENT REVOLUCIONARI DE 1842

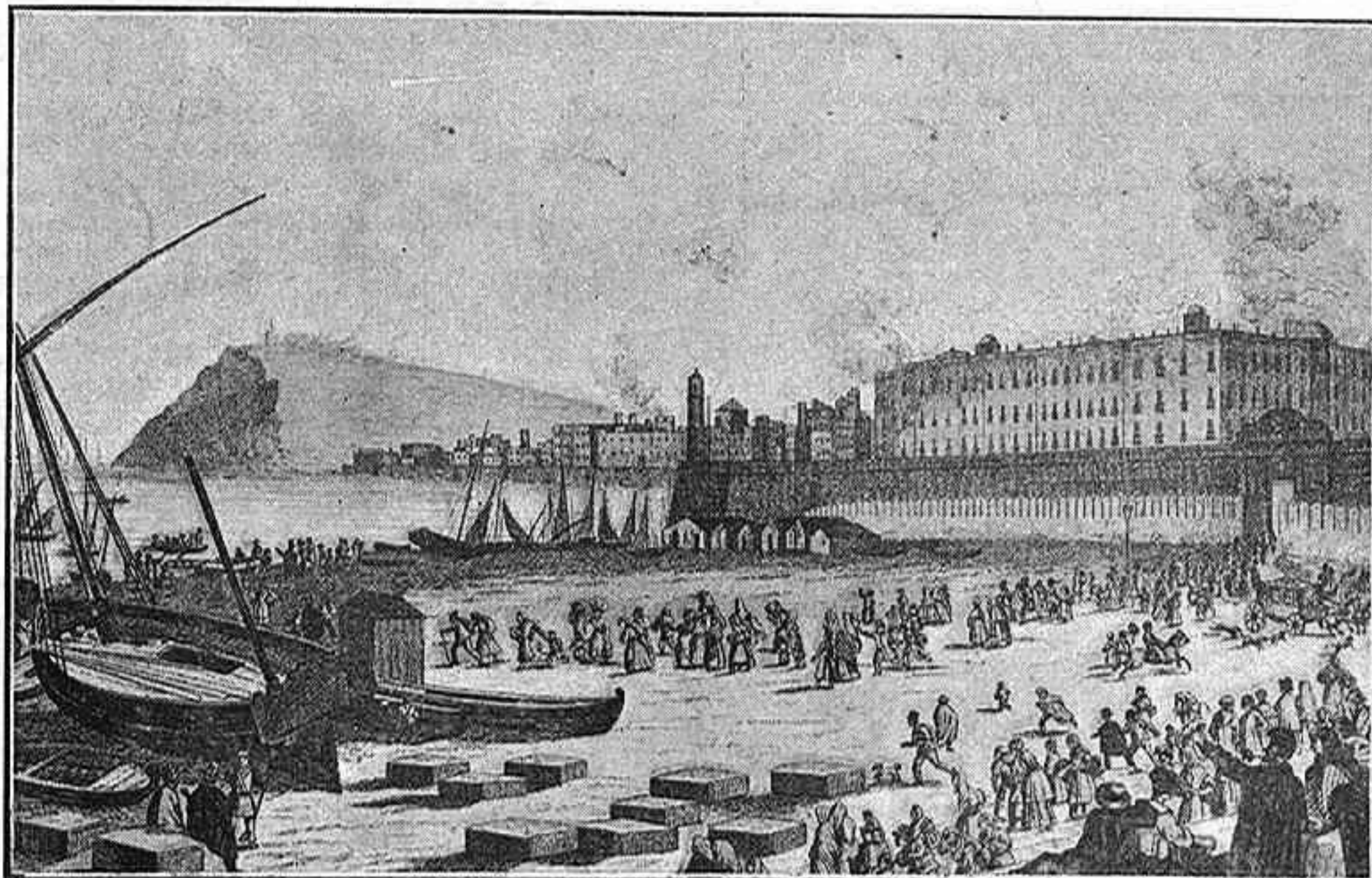

Rendició del regiment de Guadalajara en la Rambla dels Estudis.

del any 40. Compromesa á sancionar una ley de Ajuntaments que 'l poble veyá ab disgust, se feren diverses manifestacions molt francas per no dir poch respectuosas, entre ellas la de fixar en els arbres de la Rambla 'ls articles de la Constitució, vulnerats per la indicada ley de Ajuntaments. Coincidí l' estancia de Cristina, ab la terminació de la guerra y ab l' entrada d' Espartero triomfador á la capital (13 juliol) que doná lloch á manifestacions de delirant entusiasme: las masses populars la alsavan á n' ell y al caball á pes de brassos, li besavan las mans, s' abressavan á sos genolls. Després de molts incidents y no pocas intrigas, y gracias á la intervenció enérgica del poble que prengué una actitud imponent, María Cristina no pogué menos que cedir confiant el poder al partit progressista. Al día següent de un motí popular (18 de juliol) á una gran comitiva de moderats vestits ab pesa llarga, xistera y guants, se 'ls ocorregué fer una manifestació de desagravis á donya María Cristina, en el moment d' eixir de palacio; pero 'ls caygué al damunt una massa de exaltats, armantse un alborot tan gran y cayent tal pluja de garrotadas, que la Plassa de Palacio, després de la brega, quedá enterament sembrada de barrets y gorras, y trossos de le-

El Portal del Angel.—Fugint del bombeig.

Bombeig de Barcelona desde 'l castell de Montjuich.

vita, de gech y de brusa. Aquella jornada prengué 'l nom de *motí de las levitas*. Al día següent el jove advocat Francisco Balmas, reconegut com un dels manifestants madurs, se vejeó empaytat per una turba, y haventse refugiat á casa seva, en el carrer de Sant Pau, se girá á tiros contra sos agressors, matantne á tres y ferintne á vuit de molta gravetat; pero sucumbí acribillat de balassos, y son cadáver sigué arrastrat pels carrers fins davant de las Dressanas. Aquest fet y altres desordres obligaren á Espartero á proclamar l' estat de siti. Partí la familia real á Valencia (22 agost) á bordo del vapor *Balear*, y allí se resolgué 'l plet polítich que acabá per adjudicar á Espartero la regencia única, passant María Cristina al extranger.

Com es natural la llopa da dels moderats petava de dents. Espartero, assediad de dificultats, no sent la menor

la divisió del partit progressista y l' estat de desordre permanent en que vivía el país, hagué de ofegar en sanch l' atach al Palau real que costá la vida al general Leon. A Catalunya, els republicans comensavan ja á donar senyals de vida, moguts per l' ardenta propaganda del Abdón Terradas, y els madurs conspiravan. Las complacencias d' Espartero ab el govern inglés que l' apoyava, produhiren tal lenitat en la persecució del contrabando que molts fábricas se vejeren forçadas á suspendre 'ls séus traballs. Quan l' atach dels generals moderats al Palau real, se constituí á Barcelona una Junta de vigilancia, la qual ab l' excusa de proporcionar treball als obrers sense feyna, decretá l' enderrocament de la Ciutadela.—*¡Comensém!*—digué 'l diputat provincial Llinás al des-

El general Van-Halen.

carregar son primer cop de picot sobre l'odiada fortalesa, y una bona part de las cortinas exteriors anaren cayent en los días successius, terraplenant els fossos ab la runa. El general Van-Halen declaró ilegal la constitució de la Junta y la disolgué, lo mateix que al Ajuntament y als batallóns de milicia més exaltats. Aumentava la crisis fabril; cundía 'l disgust; els moderats, per sota má atiavan

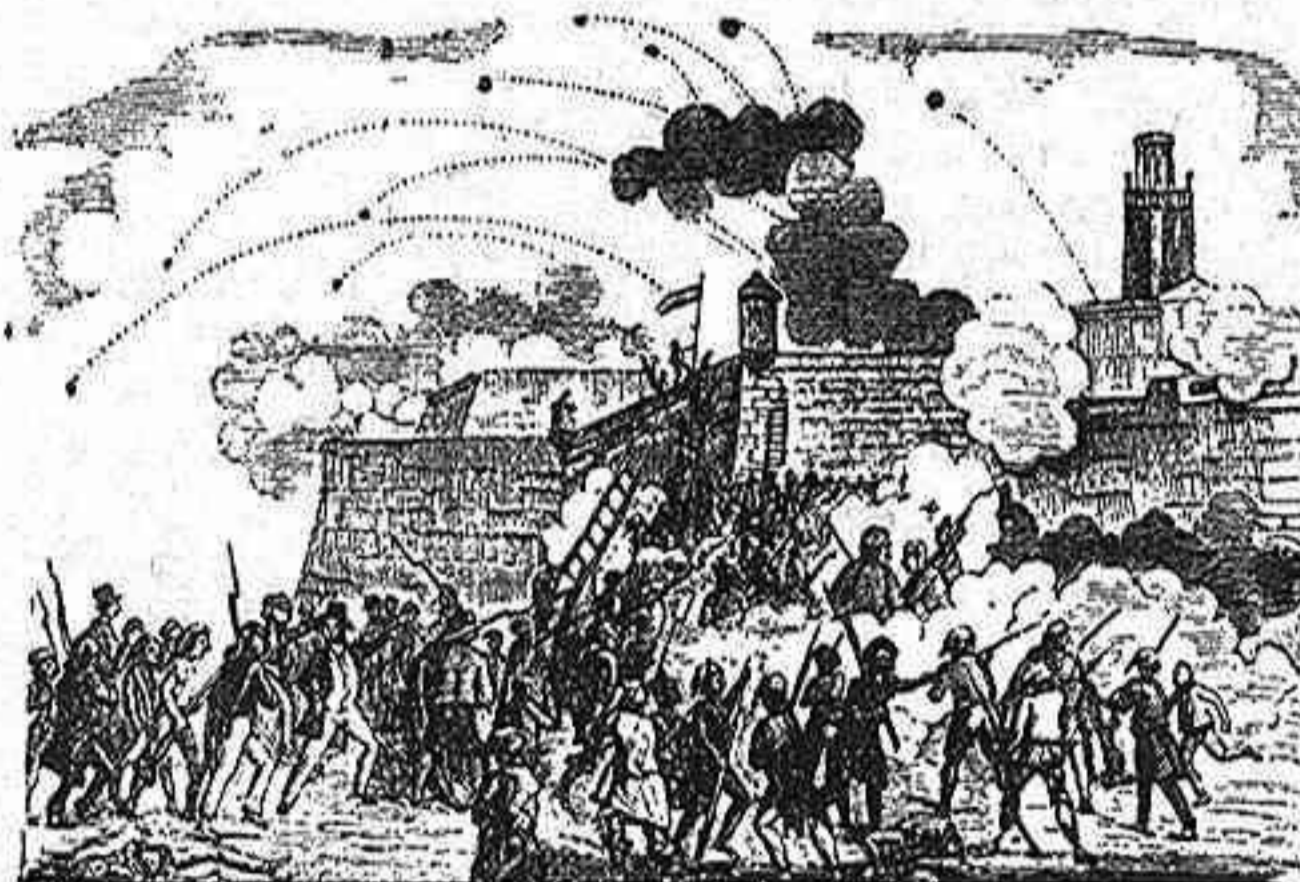
tenían á la ciutat atemorizada: el Peixater, jove republicá de la Barceloneta, emulava ab sos atreviments al Massaniello de Nápol. Vingué un moment en que la ciutat que dá sense Junta, es á dir, sense autoritat de cap mena. Contra 'ls que intentavan una capitulació honrosa se rebatían els exaltats. Per altra part en Van-Haeln retxassá sempre quantas proposicions se li feren en aquest sentit.

El general Zurbano.

al jove partit republicá, y després de un sens fí de desordres y motíns, esclató 'l tró gros el día 14 de novembre. El poble y la milicia s'alsaren en rebelió estallant un formidable moviment contra 'l govern. Una columna que manava 'l general Zurbano fou destrossada á l'Argentería pels argenters que li tiraren á sobre tota mena de trastos, ab un furor que 's comprén molt bé sabent que havia corregut la veu de que las tropas tenían ordre de saquejar aquell rich carrer. Las forsas del exércit hagueren de retirarse, havent tingut en los primers días més de 600 baixas: els insurrectes s'apoderaren de las Dressanas, y més tart fins de la mateixa Ciutadela, evacuada per en Van-Halen. No li quedava al govern més que 'l castell de Montjuich, y encare mal abastit de viures. Quantas voltas las tropas intentaren penetrar en la ciutat sigueren retxassadas. Al Portal nou sufriren un descalabro. Mes entre 'ls barceloníns no reynava la major inteligencia: las Juntas anavan succehint-se: las patuleyas comandadas per en Policay y en Carcana

MOVIMENT DE 1843

VISTA DE LA CIUDADELA ATACADA POR LA JAMANCIA.

Mentres tant Espartero havia eixit de Madrid ab forsas numerosas, investit d' un absolut vot de confiança de las Corts. La seva disposició d' ánimo la retrata la frase que se li atribuí de que *reedificaria las murallas derruídas de la Ciutadela ab els ossos dels barceloníns*. Arribá enfront de Barcelona, exigint la rendició de la ciutat á discreció: en vá tractaren de parlarli personas conspícuas: se negá á rébrelas. Prompte 's traslluhí son intent de bombejar la ciutat, produhintse un pánich espantós. Tothom fugía, valentse de mil estratagemas pera passar els portals, y las patuleyas desenfrenadas s' entregavan al saqueig, comensant per la depositaría de Hisenda. Vingué 'l día 3 que sigué de dol per Barcelona. En l' espay de 12 horas caygueren sobre la població, disparats per Montjuich, 1,014 projectils, d' ells 780 bombas y 96 granadas, causant dany á 472 casas, unas incendiadas, esfondradas altrás.

Els vehíns honrats s'armaren contra las turbas que volían fer el séu agost, y per fí las tropas entraren á Barce-

Tipos de jamancios.

El general Sanz.

Tipos de jamancios.
(De una fulla popular.)

1848.—El general Córdoba.

lona: fou fusellat en Carcana y altres 17 ó 18 individus que s'havíen senyalat pels seus excessos, y s'exigí á la ciutat una contribució extraordinaria de 12 milions, que no s'arribá á pagar, puig al tractar l'autoritat militar de fer-la efectiva, se trobá ab que com per ensalm havíen desaparegut las lápidas indicadores dels noms dels carrers y 'ls números de las casas, y no hi hagué medi humá de fer el reparto.

El bombeig de Barcelona ab tots els seus horrors, no sigué més que 'l prólech de un altre drama no menos terrible.

Esclatá en distints punts de la nació un moviment insurreccional contra Espartero. A Barcelona 'l poble havia xiulat al general Zurbano, tirant al mar sos equipatjes: Reus s'havía pronunciat á la veu del coronel Prim, y 'l pedestal del regent quartejat per tots cantons queya ab estrépit. Serrano y González Brabo havíen vingut á Barcelona, arengant al poble desde 'l balcó de la Fonda de las Quatre Nacions, prometent que 'l país se constituiria per delegacions enviadas á Madrid per las Juntas provincials. Pero més tart els moderats al veure's amos del poder no s'entengueren de promesas fetas y anuncien la convocatoria de Corts. Els barceloníns sostenían que havíen de ser Juntas, y de aquest dissiment n'eixí la formidable insurrecció de la *Jamancia*.

En vá 'l govern nombrá á n' en Prim, qu' era molt popular á Barcelona, governador de la Plassa: en un sol día la perdé la popularitat, y mentres durá 'l insurrecció s'hagué de batre ab els barceloníns que havíen constituhit la Junta Central, disposos á defensarla fins á morir. La lluyta durá desde 'ls primers días de setembre hasta 'l 20 de novembre de 1843. No passava día sense tiros y canoneig: en el baluart del Mitj-día de la Muralla de mar se realisaren actes d' heroísmo, puig ab tot y ser escombrat pels canóns de Montjuich y la Ciutadela, tothom se disputava l'honor de anarlo á defensar. Pel gran perill que ofería y pels molts valents que hi sucumbiren rebé 'l nom de Baluart de la Mort. Las filas dels *jamancios* (paraula derivada del verb *jamar*, qu' en caló vol dir menjar) estavan nutridas pels elements més exaltats entre 'ls quals ja comensavan á distingirse 'ls republicans. Vestían brusa blava, pantalon gris fins á mitja pantorrilla, gorra vermella ab borla: els més portavan lutzana. Usavan com á distintíu una paelleta de plom de las que 's venen á fira, y era son cant de guerra la cansó de la Paella:

«¡Ay! ay! xim, xim, xim,
madurs á la paella;
Ay! ay! xim, xim, xim,
á la paella en Prim.»

Entre sas empresas més atrevidas, mereix especial menció el conat d' assalt á la Ciutadela (7 de octubre), que hauría caygut en son poder si haguessen disposat d' escalas més altas per assaltar las murallas.

Presidí la Junta central l' honrat patrici don Rafel Degollada que tant se distingí per sa energia de carácter

Barcelona, abandonada del resto de la nació, puig en lloch més sigué secundat el moviment, capituló quan ja escassejavan els viures y anavan faltant els medis de de-

fensa. El general Sanz entrá en la plassa, donant mostres de una gran benignitat.

Fets curiosos: No obstavan uns temps tan agitats per que 's realissessin algunas milloras. Al any 40 ab motíu de la vinguda de María Cristina s' aixamplá 'l Jardí del general. Poch ans s'havía establert la Biblioteca universitaria ab els llibres dels suprimits convents.—Se posá la primera pedra al mercat de la Boquería.—1842 (1.º octubre). S' inaugura l' il·luminació pública per gas. Per aquell temps comensaren á establirse luxosas botigas en els carrers més céntrichs.

La reacció moderada

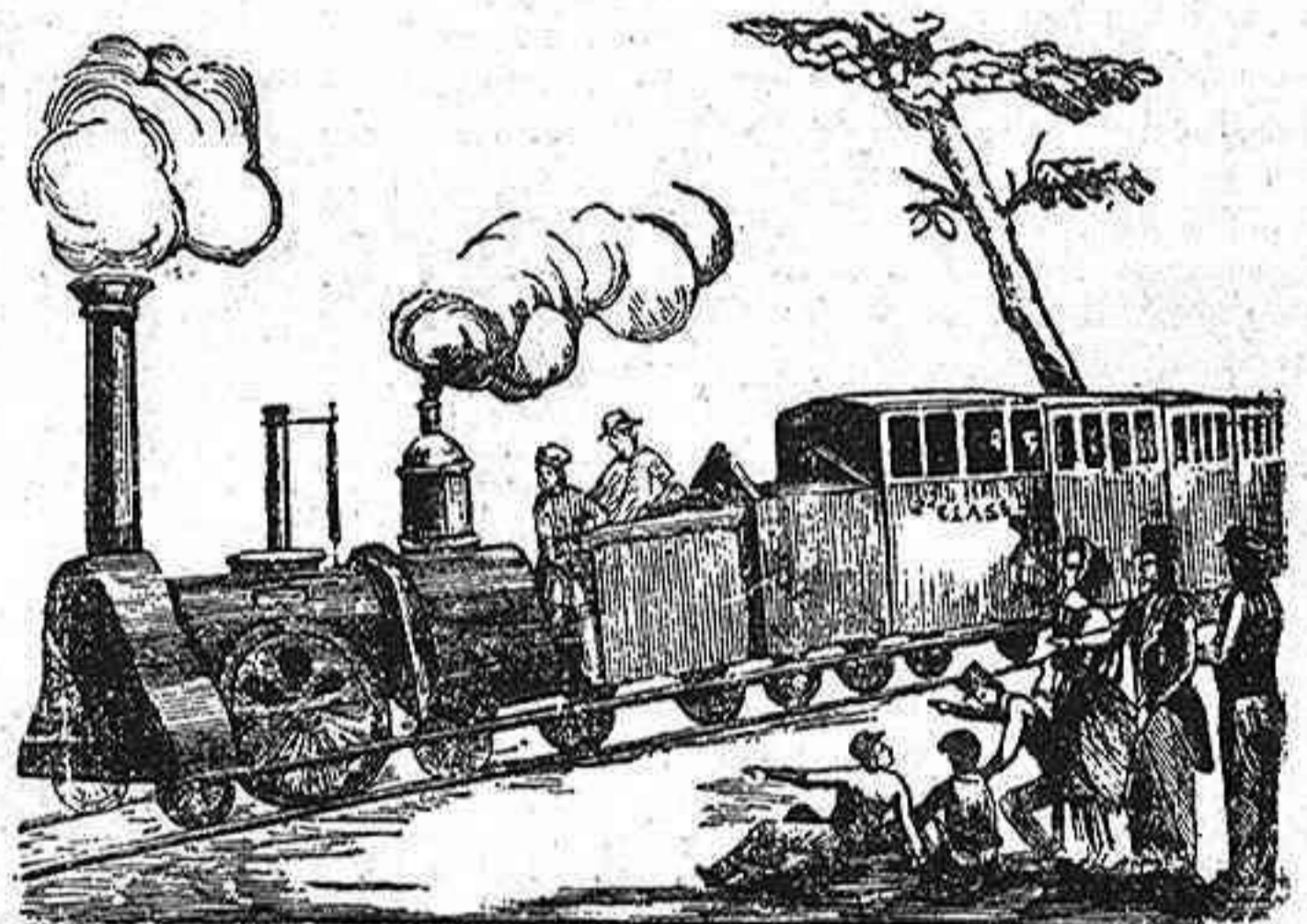
Durá deu anys.

Ja 'ls successos polítichs deixan de oferir á Barcelona 'l relleu dels anys anteriors. Cert que la ciutat permanesqué casi sempre en estat de siti y 'ls més dels capitans generals que la governaren eran verdaderas hetxuras de aquell Narváez que deya: «Todo el mundo contra mí y yo contra todo el mundo.»

Citarém en forma de notas sumarias els fets més importants: 1844. Conspiracions abortadas.—5 de mars: María Cristina, de retorn de Fransa, permaneix alguns días en la ciutat; els moderats li prodigan tota mena d' obsequis.—18 de mars: Quatre fusellats per suposadas conspiracions.—27 de abril: S' aproban els estatuts del Banch de Barcelona.—1.º de juny: Visita de las reynas, escás entussiasme. En el mateix any s' estableix la Caixa de Ahorros.

1845. Reforma constitucional. Disgust y ferments revolucionaris, ofegats ab gran rigor. A las aspiracions de Barcelona á aixamplarse, s' hi oposa Narváez alegant que desaparegudas las murallas, pera tenir subjecte á la ciutat se necessitaria sostenirhi una guarnició de 40 mil homes.—27 de octubre: Motí al Pla del Teatro, seguit de quatre fusellaments. Durant l' any grans trastorns per introduhirse las quintas á Catalunya.

1846. Casament de Isabel II; festas de carácter oficial. Freqüents alardes militars, ab canons á las Dressanas apuntant á la Rambla y centinellas als campanars. Va

DÉCIMAS.

Entre los inventos mil
Que se cuentan en el mundo,
Por cierto que sin segundo
Es el del FERRO-CARRIL:
Habrá cosa mas gentil
Mas plácida é ilusoria.
Que con rapidez notoria
Recorrer en un instante
Un espacio muy distante,
Cual si volando á la gloria?

Dirá pues toda persona
Que mida tan corto trecho
Que Mataró ya de hecho
Unióse con Barcelona
¡Cuánto bien no proporciona
Al comercio en realidad!
Van con gran facilidad,
Vienen familias enteras,
Y así de todas maneras
Gana una y otra ciudad

BARCELONA Por Jose Lluch, calle de la Librería.

1848.—El primer carril d' Espanya.

(D' un ventall.)

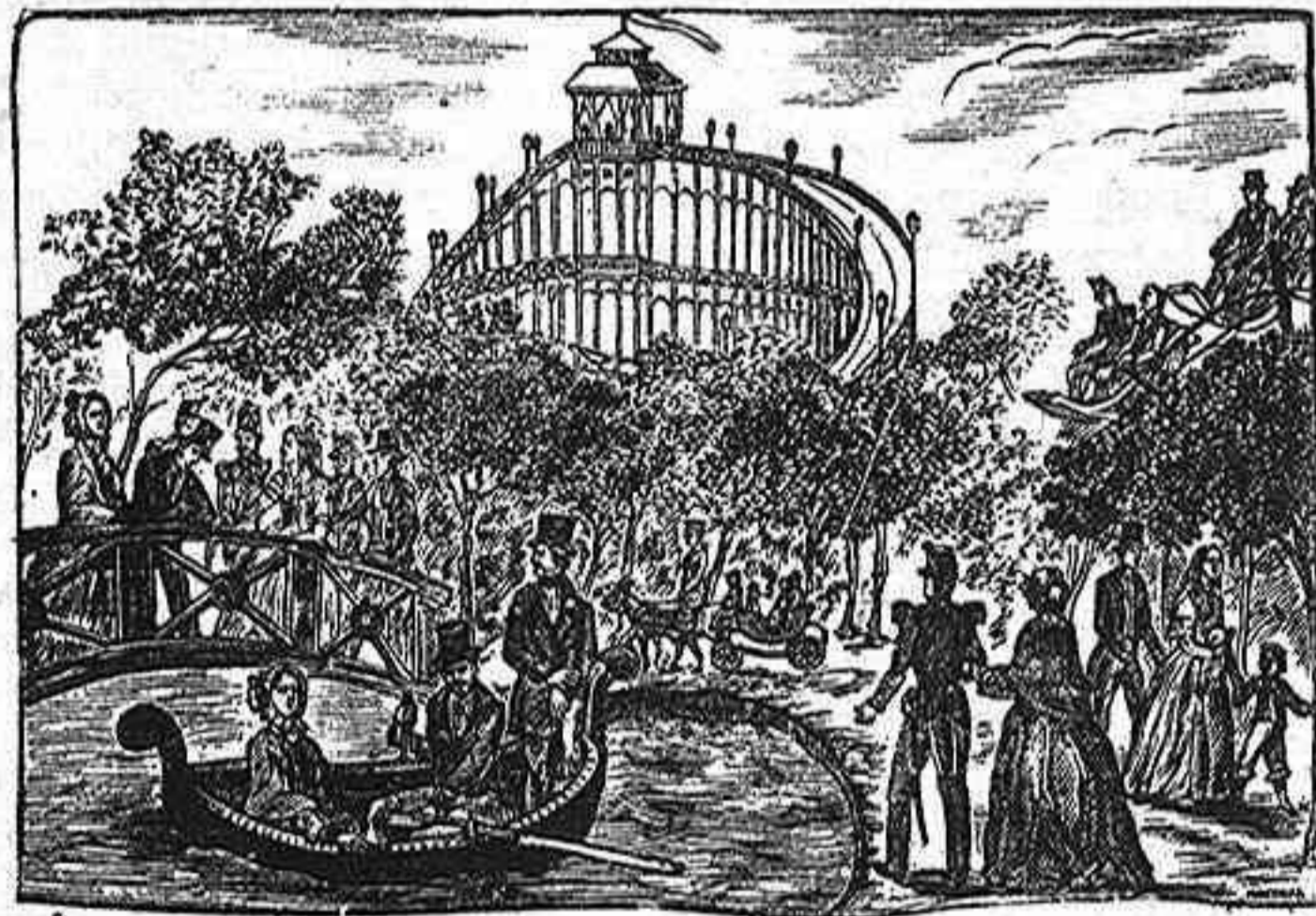
despertantse un gran impuls en pro del foment dels interessos materials.

1847. Constitució de la Junta de fàbricas de cotó de Catalunya.—4 de abril: Inauguració del Gran Teatro del Liceo.—Idem de la nova fatxada del Principal.—Alsament dels matinés. En ell hi prenen part carlins y republicans units. Gastaren á molts generals y fins á últims del any següent en Concha no conseguí dominarlos y encare comprant als principals cabecillas sense reparar en el preu.

1848. Creació del Institut industrial.—15 de agost: Inauguració del Mercat de Santa Catarina.—28 de setembre: El general Córdoba descubreix una conspiració, fustellant als principals compromesos. Novembre: Inauguració del ferrocarril de Mataró 'l primer d' Espanya.

1849. Notable Carnaval; grans balls de màscaras. La gent de pes se dedica ab afany als negocis; la joventut á l' esplay dels sentits. Cada día s' obran botigas més luxosas y s' estableixen novas societats de recreo. En la impossibilitat de barallarse per qüestions polítiques, esclatan las pugnas entre Liceistas y Crusados, partidaris respectius dels Teatros del Liceo y 'l Principal, que donan lloch á tota mena d' escenas serias y cómicas. Estalla un insignificant motí d' estudiants de l' Universitat sufocat per las tropas ab gran ostentació de forsa.

1850. Obertura del Portal de Isabel II al extrém de la Rambla y construcció del embarcader de la Pau al péu de las Dressanas.—Segregació de la barriada de Gracia que 's constituheix en ajuntament apart.—23 de juny: assassinat del jove republicá Cuello, que 's veje atacat al carrer de las Bassas de Sant Pere al anar ab sos companys

1853.—Inauguració dels Camps Eliseos: las montanyas russas. (De un ventall.)

á pendre la bona-ventura. S' atribuhí 'l crim á la policia secreta que manava en Serra y Monclús. Son enterro (9 de juliol) dona lloch á una manifestació imponent.

1852. Clavé comensa á distingirse ab els seus coros.—S' obra la suscripció pera la construcció del Ferrocarril de Barcelona á Zaragoza.—S' efectúan ensaigs de llum eléctrica á la Plassa de Sant Jaume y al carrer de la Unió.

1853. Inauguració del Teatro del Circo Barcelonés. Idem dels Camps Eliseos, que durant molt temps havían de ser el punt d' esbarjo predilecte dels barceloníns.—Apertura del carrer de la Princesa.—Las passións polítiques estavan molt excitadas contra 'l govern dels polachs: la terra trepidava: un moviment insurreccional era inevitable.

El bieni

Triunfant la sublevació militar á Vicálvaro (juny del 54) y aclamat Espartero en las barricadas de Madrid, lo que li valgué compartir el poder ab O'Donnell, Barcelona s' adherí al moviment, organisantse de nou la milicia nacional. El poble prengué venjansa dels esbirros de la ronda de 'n Tarrés, que durant la dominació moderada havían comés grans tropelías. Un d' ells fou mort á cops de cantis al peu de la font del carrer Nou de la Rambla; á molts altres se 'ls cassava pels carrers com á conills, y fins la *querida* del jefe de la ronda sufrí las iras populars, salvantse de una mort segura per haverse refugiat tota plena de sanch á las Dressanas. Geroni Tarrés sigué condem-

nat á presidi com á complicat en un gran número de delictes comuns, no haventli servit de res la seva escapatoria de la Ciutadela que realisá despenjant se desde 'l cim de la torre ab una corda improvisada que no arribava de bon tros á terra.

Desde 1.er de agost á 10 de octubre 'l cólera morbo asiátich se cebá en la població, causant 6,419 defuncions.

Molt se distingí en aquellas tristas circunstancias, el gobernador de la provincia D. Pasqual Madoz. A las gestions de tant bon amich de Barcelona se degué en gran part lo decret d' enderrocament de las murallas: per ff Barcelona s' anava á treure aquell cinturó de pedra que l' ofegava, ansiosa d' expandirse pel plá, fins á ajuntarse ab sos fills, los diversos poblets que creixian al seu entorn. La desaparició de las murallas es el punt inicial del gran progrés urbá de la metròpoli catalana.

El general Concha, que manava 'l Principat reprimí la sedició militar de Sarriá, y presentantse sol á la Ciutadela, contingué á un batalló pròxim á partir per Ultramar que s' havia insubordinat.

Durant l' any 55 esclataren no pochi motíns de treballadors. Las manifestacions tumultuosas ab la bandera de *Pá y treball* estavan á l' ordre del día. En un alborot obrer (2 juliol) sigué assassinat en lo despaig de la fábri ca de 'n Güell á Sans, el Sr. Sol y Padrís, distingit escriptor y eminent economista, que havia representat en Corts al districte de Sabadell en anteriors legislaturas.

Dos fets cridaren molt l' atenció durant el mes de juny d' aquell any: fou un d' ells l' execució en garrot vil de 'n Joseph Barceló, home de gran influencia entre 'ls treballadors de las fábri cas. Se 'l complicá en un robo ocorregut á Olesa, y eran molts els que 'l creyan ignocent, atribuhintse 'l fallo al desitj de traure'l del mitj. En aquesta persuasió 'l reo esperava que quan anés al patíbul sos numerosos amichs el lliurarian; pero las autoridades prengueren grans precaucions y morí abandonat de tothom.

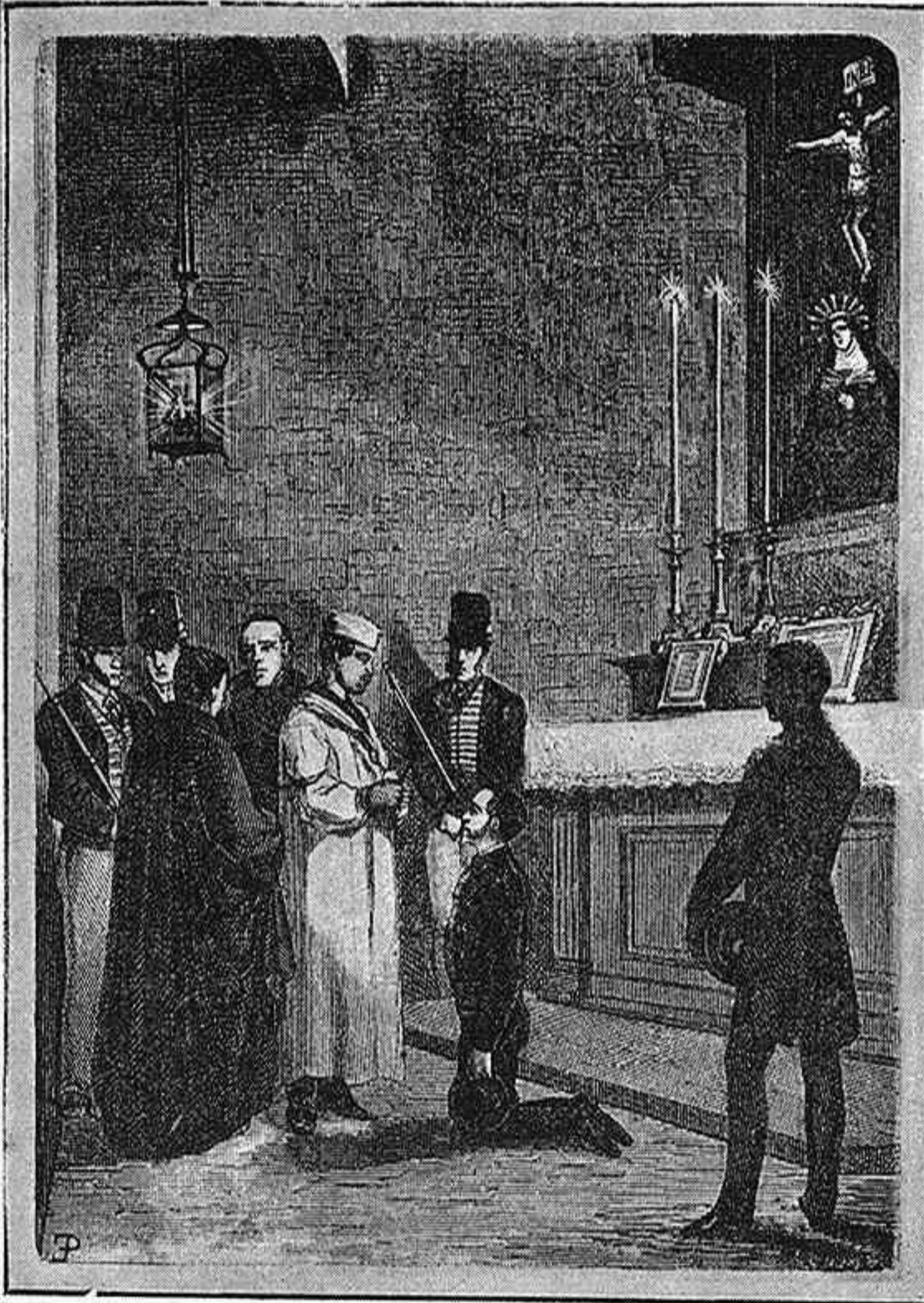
L' altre fet se refereix á l' aventura del coronel Blay Durana, qui, enamorat bojament de la Baronesa de Senellés, y no vejentse correspost, l' assassiná bárbarament, una nit quan ella eixía de casa per anar al teatro en companyia de sos germans. Condemnat á mort en garrot vil, y en l' obsessió de que com á militar li correspo-

1851.—Francisco de P. Cuello. (D' un grabat de l' época.)

1854.—D. Pasqual Madoz. (De una fotografia.)

1855.—Joseph Barceló en la capella.
(D' una làmina de l' època.)

nía ser fusellat, lográ envenenarse quan ja estava en capella en un dels calabossos de la Ciutadela. No per aixó s' lliurá del cadafalch: son cadáver, conduhit per quatre presidaris, sigué agarrotat, permaneixent en l' argolla fins á posta del sol.

Ja llavors ocupava la Capitanía general D. Joan Zapatero y Navas, general á poing, molt rigorós y atrabiliari. Sobrevingueren els successos de juliol del 56. Espartero queya del poder, víctima de las intrigas de O'Donnell y 'l poble lliberal s' alsava en armas. La lluyta á Barcelona sigué fera, enconada. Molta sanch se derramá pels barris del Padró y á Junqueras, últim baluart dels sublevats. En Zapatero feu fusellar immediatament un presoner en cada un dels punts ahont major havia sigut la resistència. Els nacionals de Gracia rendiren á un destacament que ocupava la casa de la Virreyna, al extrém del Passeig: el comandant militar y sis oficials sigueren sacrificats, després de rendits, á las iras cegas de la multitud. Dura sigué la venjansa que prengué en Zapatero, esbravantse contra un núcleo de 18 milicianos fugitius que sigué capturat á Sallent. Conduhits á Barcelona y al ser traslatats en ómnibus á la vehina vila, anavan tranquils, saludant al pas als amichs que trobavan. Sols al arribar al peu de la Virreyna, quan vejeren el quadro format, una capella improvisada y alguns capellans disposats á sagramentarlos se feren cárrech de sa sort infausta (28 juliol). Un detall horrible: el fuster que construí la capella, quan ni menos sabia per qui havia de servir, veje luego entre 'ls reos á son propi fill. Un altre detall no menys horripilant: el 4 de agost era fusellat allí mateix un pobre geperut á qui s' acusava injustament de haver pres part en la mort del coronel Ravell: algún temps després fou capturat el verdader culpable qu' era geperut també. Senzillament, els que delataren al primer, s' havían equivocat de geperut.

Els últims 12 anys del reynat de Isabel

Zapatero cometé grans tropelías; detencions arbitrarias, embarchs y deportacions. El 10 de juliol del 57 si-

gué recomplassat per en Dulce, general benvolgut, que solía dir que la millor manera de governar als catalans consistía en no governarlos gens.

Transcorregueren els anys 57, 58 y 59 sense grans novetats dignas de consignarse. La ciutat anava adquirint vida y animació: s' emprenían negocis de importancia y la gent se divertía en gran. Lesseps visitá Barcelona, ahont trobá un gran número d' accionistas pera la seva empresa de obertura del canal de Suez: todas las líneas férreas que eixían de la capital s' anavan prolongant; y l' Ajuntament celebrava concursos de plans d' Ensanxe, que cap resultat positiu produhiren, puig el govern tingué á bé imposar el del enginyer D. Ildefons Cerdá, que no havia figurat en cap concurs. El primer diumenje de maig del 59 se celebrá la primera festa de la restauració dels Jochs Florals.

Durant el mes de octubre té efecte la declaració de guerra contra l' imperi del Marroch. Barcelona, atacada de febre patriótica, vessa d' entusiasme en la marxa de las tropas expedicionarias y al rebre successivament las noticias de las victorias alcansadas per Espanya. S' obran suscripcions que 's van cubrint ab grossas sumas, y todas las senyoras se dedican á la elaboració de venas y desfilas. L' embarch dels 400 voluntaris catalans organitzats per la Diputació y posats baix el mando del comandant Sugranyes (25 de janer de 1860) produheix escenas con movedoras: la presa de Tetuán, sabuda aquí 'l 7 de febrer, es saludada ab grans festas, músicas, adornos y lluminarias.

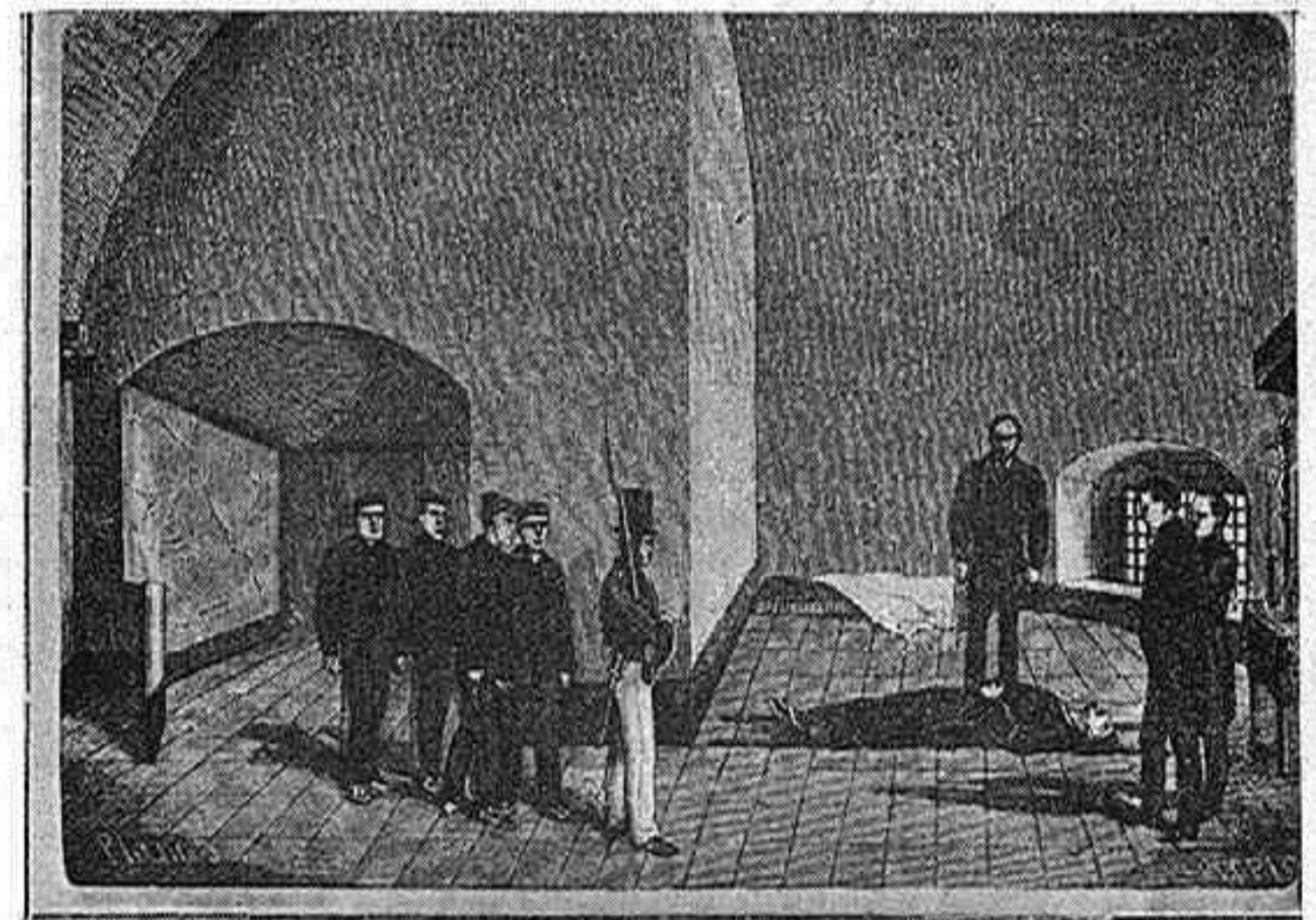
¡Y quín Carnaval el del any 60! No se 'n ha vist un altre de tan animat y alegre.

Feta la pau, durant el mes de mars, el 3 de maig següent entravan triomfalment els voluntaris catalans, que havían perdut en dos solas batallas casi la meytat del seu contingent. Son comandant Tort, després de la batalla de Wad-Ras, havia dit á n' en Prim:—«General, encare 'n quedan per un' altra batalla.» ¡Y quín frenesí no va despartar l' arribada de aquells valents!

El 20 de maig s' inaugurava l' *Ateneo catalá* y 'l 22 era aprovat l' expedient del Ensanxe.

Pel setembre novas festas, ab motiu de l' arribada de 'n Prim (día 8) y de l' entrada de la reyna Isabel ab el seu fill Alfons (día 23). De festeigs no 'n vulguin més. Durant el mes de octubre s' inaugura oficialment l' Ensanxe y 'l 13 desembre eran aprovats els plans de ca'n Gibert, la primera casa que s' hi construí á l' entrada del Passeig de Gracia.

Del 61 al 64 sobressurten com á fets més importants, la causa ruidosa de 'n Claudi Fontanellas que tant va preocupar á l' opinió pública; els célebres festivals de 'n Clavé que reuní á Barcelona verdaders exércits de coristas; las probas de navegació submarina realizadas per en Monturiol; la visita del rey Francisco pera inaugurar la prolongació de casi todas las líneas férreas; la exposició de las obras enviadas desde Roma per Fortuny, pensionat per la Diputació; l' embarch de un gran número de bisbes que 's dirigeixen á Roma pera la canonisació de

1855.—Mort del coronel Blay Durana, en un calabosso de la Ciutadela.

(De una làmina de l' època.)

Sant Miquel dels Sants y 'ls mártirs del Japó; l' inundació de una part de Barcelona (15 de setembre del 62); els incendis del Liceo y del Circo barcelonés; l' inauguració del carril de Sarriá, que 'l día següent transportava 10,000 personas; l' aguda crisis cotonera, produhida per la guerra dels Estats Units; la vinguda de 'n Castelar y son discurs en lo banquet dels Camps Elísseos (11 de setembre del 63); la celebració dels balls de la Paloma, en los quals els artistes agotavan son ingeni y bon humor, y la aparició dels *Singlots poètics* de 'n Seraffí Pitarra.

El 65 ja comensava á respirarse en l' atmósfera 'l baf revolucionari. La quiebra de moltes caixas que 's nutrían ab els estalvis de la classe mitja y las bandadas d' obrers sense feyna que recorrian els carrers cantant y implorant almoyna produhían molta tristesa, que s' agravá ab l' aparició del cólera. Del 10 de agost al 23 de octubre ocregueren 3,765 defuncions.

El 66 s' accentúa més y més la reacció política. El 6 de agost son fusellats en l' esplanada els oficials Mas y Ventura, per ordre del general Gasset, y l' 11 del mateix es assassinat en l' estació de Martorell el famós *Noy de las Barraquetas*, que tant s' havia distingit en els successos del 56. Barcelona viu encongida dintre del réjimen del estat de siti.—A la Llotja se celebra la primera Exposició de Bellas Arts, figuranthi 315 quadros y 36 esculturas.

Aumenta 'l neguit popular durant l' any 67. Pero 's conspira de ferm, y durant el mes de agost s' alsan partidas al mando de 'n Baldrich, l' Escoda y en Targarona. S' efectúan presons y deportacions en gran escala. Fins el naixent Teatro catalá se veu inquietat tontament deixant la censura sense aprobar las obras en las quals no hi figura algun personatge castellá.—En una nit de agitació 'ls mossos d' esquadra efectúan una descarga en plena Rambla sobre la multitud pacífica. L' esperit públich se mostra cada día més contrari á la tiránica dominació dels moderats: la revolució es imminent, y no havia de tardar á esclatar.

***

III.—DE 1868 A 1900

La Revolució de setembre

El 29 de setembre, després del pronunciament de Cádiz y la victoria de Alcolea, Barcelona s' adherí ab gran entusiasme al moviment revolucionari. Foren cremats el ponton del Port, presó dels liberals, els retrats de la reyna y la mida de las quintas, y treta la corona real de tots els escuts. El Conde de Cheste, que estigué en perill de morir á la Rambla quan tractava de contenir á la multitud entusiasta, fugí de nit, deixant la ciutat en plena ebullició patriótica. Prompte entrá en funcions una Junta revolucionaria, que decretá algunas midas molt populars: la organizació de la milicia, la supressió dels mossos d' esquadra y l' enderrocament de la part de las Dressanas que mirava á la Rambla, de la Ciutadela y de altres edificis. La preponderancia de las opinions republicanas en Barcelona s' insinuá 'l día de l' entrada d' en Prim, quan la multitud li exigía (sense conseguirho) que 's tragués la corona real que portava en sa gorra de marino; més tart en la gran manifestació de la plassa de Catalunya, en la vida bullenta dels clubs y en las pri-

meras eleccions que donaren als candidats republicans un contingent de 27 mil votos.

A desbaratar aquesta tendencia tan manifesta se dedicá 'l govern de Madrid. Haventse negat l' Ajuntament y 'ls batallons de milicia republicans á jurar la Constitució del 69, sigué aquest dissolt y 'ls últims desarmats. Ab tal motiu s' alsaren barricadas als barris del carrer de Ponent y del Padró, hi hagué lluyta: en la Principal de las Capuxinas foren detinguts coneguts republicans que, autorisats pel general Gaminde treballavan per evitar l' efusió de sanch, y s' ompliren las presons y 'l nou ponton. En pochs días foren vensudas també las partidas que s' havían llansat á la montanya.

Cal consignar qu' en Prim, president del govern, no s' ensanyá ab els vensuts. Pero la divisió entre monárquichs y republicans fou desde aquell punt irreductible.

Ab motiu del restabliment de las quintas, qual supressió presa de bona fé pel poble formava part del programa revolucionari, esclatá un nou alsament, que tingué per teatro alguns barris de la ciutat, erissats de barricadas, els pobles de Sans, de Sant Martí y de Sant Andreu, y sobre tot la vehina vila de Gracia, que del 2 al 9 de mars del any 70, se sostingué contra numerosas forsas que l' atacaren, brandant á somatent nit y día, sens parar, la campana de la torre del rellotje. Aquell toch etern, doná títul al popular senmanari *La Campana de Gracia*.

El 3 de setembre s' declará 'l primer cas de febre groga en la Barceloneta: fins al 26 novembre en que 's cantá 'l Te-Deum produhí la malaltía 2,967 víctimas.

A fi d' any fou elegit don Amadeo rey d' Espanya. L' any 71 el rey visitá á Barcelona, y aquí vingué á trobarlo son germá Humbert. Los monárquichs s' esmeraren en ferli una gran rebuda. Las festas de la Mercé se celebraren ab molta pompa, y en l' edifici de la Universitat nova s' hi instalá una important exposició de productes catalans. El 21 de desembre comensaren á instalarse algunas classes en aquell edifici.

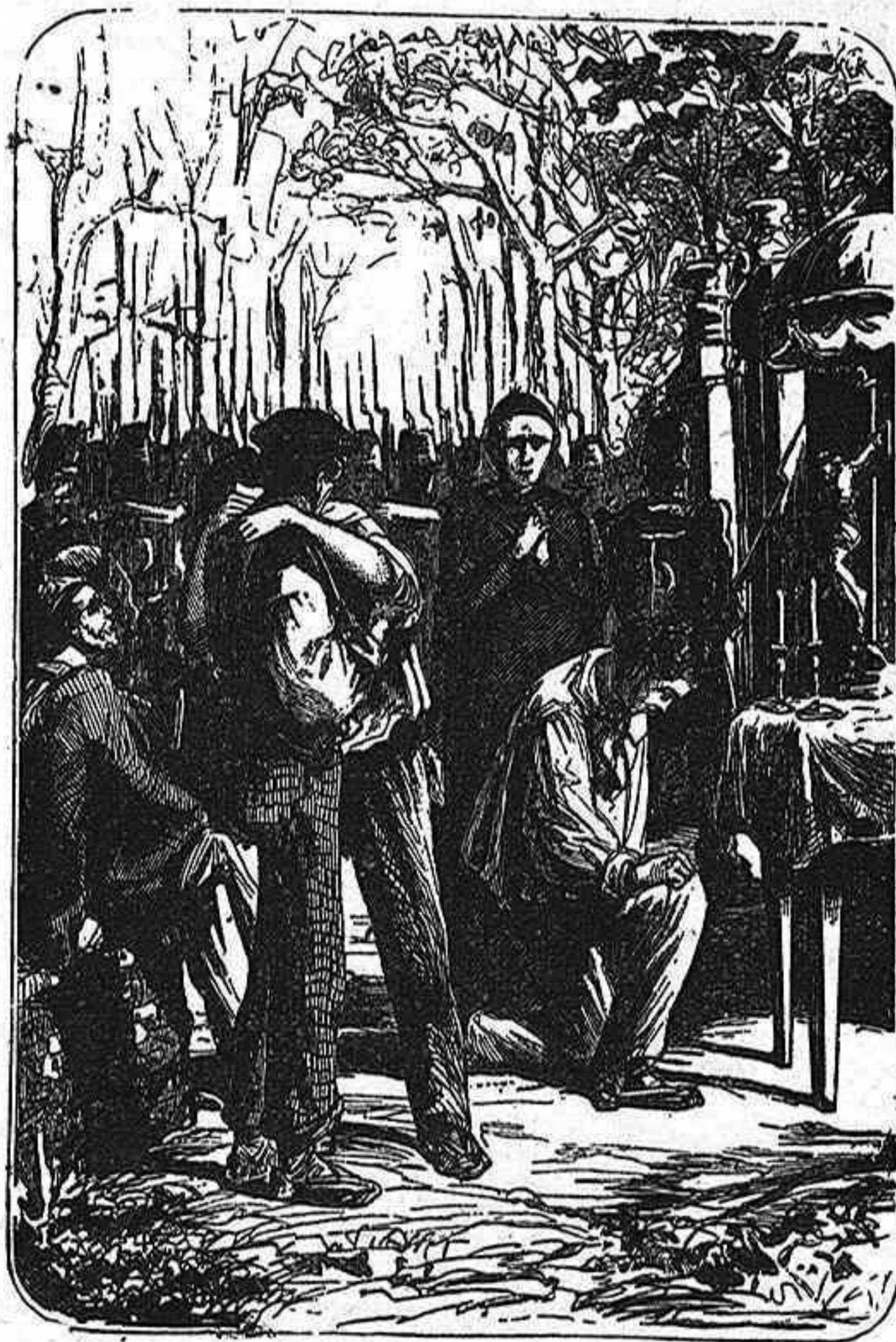
L' any 72 se senyala pels disturbis ocorreguts ab motiu del restabliment de la contribució de consums. Per haver disparat la guardia municipal sobre 'l poble amotinat en lo carrer de Fernando, hagué de dimitir l' arcalde Soler y Matas, essent reemplaçat per en Rius y Taulet, que tant havia de senyalar-se en lo desempeñyo del séu càrrech.

Del 7 al 8 de abril s' alsan las primeras partidas carlistas, donant principi á la nova guerra civil que no havia de cessar fins ben entrat l' any 76.

Ab l' immigració de moltes familias cubanas, que fugiren de la insurrecció y ab la de no pochs pagesos richs de Catalunya que buscaren un refugi en la capital, l' Ensanche rebé un gran impuls. La Ciutadela havia anat á terra, y sobre 'l solar de l' odiada fortaleza comensá á construhirse 'l Parch y Jardíns que avuy tant embelleixen aquell punt de la Ciutat.

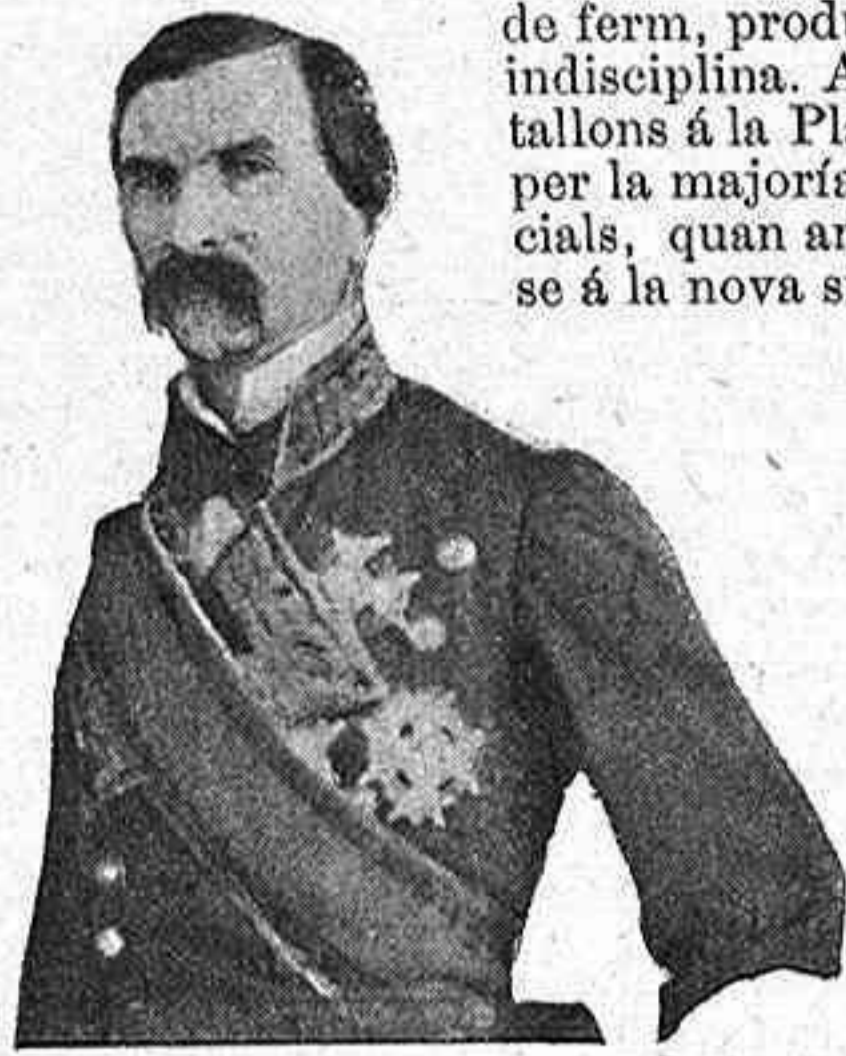
La República

Proclamada l' onze de febrer del 73, las autoritats militars concentraren en la capital numerosas forsas de las que operavan contra 'ls carlins y per prevenir el cop de forsa que 's temía, 'ls comités republicans treballaren

1856.—Fusellaments al Passeig de Gracia.

(De l' obra: *Memorias de un presidiario político.*)

1860.—El general Dulce.
(De fotografia Moliné y Albareda.)

de ferm, produhintse una general indisciplina. Abandonats els batallons á la Plassa de Sant Jaume per la majoria de sos jefes y oficials, quan anaren allí á adherirse á la nova situació, els soldats, durant alguns días anavan sols pels carrers de la ciutat, cantant, bevent y emborratxantse.

Molt costá de ferlos entrar en caixa, tant mes quant la Diputació provincial proclamá la dissolució del exèrcit forsos y la formació de un exèrcit voluntari, que fracassá per complert.

Dividits els republicans en transigents y intransigents, no lográ restablir entre ells l'armonia, ni 'l mateix Figueras, president de la República, durant la visita que feu á Barcelona (11 de mars).

Mentres tant la insurrecció carlista anava prenent proporcions alarmants. La proclamació de la federal per las Corts constituyents, (8 juny) saludada entre altrás festas ab balls que tingueren lloch en las iglesias de Sant Jaume, Betlém y Santa Mónica, ocupadas pels voluntaris de la República, coincidí ab la insubordinació de las tropas que manava 'l general Velarde. El fet ocorregué á Igualada. Passá á ferse cárrech dels insubordinats el valent Cabrinety; pero als pochos días (12 juny) moría en la sorpresa de Alpens havent sigut lo séu cadáver transportat á Barcelona.

El 14 de juny tingué efecte á la Plassa de Catalunya una imponent manifestació de treballadors. El bon-sentit de la inmensa majoria se sobreposá als que tractavan de llansarlos per certs camins extraviats y poch honrosos. El 24 de juliol Barcelona en massa tributava una manifestació entusiasta als guardia-civils, que enganyats pel coronel Freixa, s'havían negat á unirse á las partidas carlistas, davant de las quals els havia conduhit.

A partir de setembre, ab l'arribada del general Turón, se restablí la normalitat á Barcelona; pero 'l 3 de janer del 74, per haver sigut disolta per en Pavía la Constituyent republicana, torná á reynar molta maró: s'alsaren barricadas en alguns carrers del arrabal (8 janer) que foren las últimas que s'han aixecat á Barcelona en lo present sigle; y dos días després, el Xich de las Barraquetas, possessiónat de Sarriá ab els voluntaris de la República, sostenía un renyit combat ab las tropas, sufrint una y altra banda numerosas baixas.

Fets curiosos: Durant aquest período se feren algunas

milloras, com la delimitació del Parch, ab la plantació d'arbres en el Saló de Sant Joan y Passeigs de la Industria y Pujades, (24 febrer del 73).—Aixís mateix se procedí á l'obertura del carrer de Bilbao (5 maig 74).

La Restauració

A Barcelona vá desembarcar Alfonso XII (9 janer del 75) proclamat á Sagunto per en Martínez Campos. Un cortesá cuydá de tallar el tros de alfombra sobre 'l

qual 'l rey posá la planta del peu al saltar en terra, enviantlo al Museo históric de Madrid. «Pare dels catalans» se anomenava el monarca en un telegrama dirigit á sa mare Isabel, lo qual feu dir á un republicá irreductible:—«Molt criaturas han de ser els catalans pera tenir un pare tan jove.» Qui mes joia mostrá pel nou ordre de cosas sigueren els bolsistas: els fondos públichs pujavan com la escuma, haventse liquidat en aquells días 2,400 milions de pessetas en la Bolsa de Barcelona.

El vapor *Express* plé de municions destinadas al siti de la Seu de Urgell, passant per Fransa, estallá, causant 28 morts y 56 ferits. Rendida la Seu á n' en Martínez Campos (26 agost) el 19 novembre se donava per terminada la guerra á Catalunya.

Durant el 76 cometérense grans atropellos al procedirse á las primeras eleccions de la restauració (20 á 23 janer), y ab motiu de la terminació de la guerra del Nort, las tropas expedicionarias unidas ab las de la guarnició 's desplegaron en parada, reunint un contingent de 10,771 infants 400 caballs y 26 pessas de artillería.

Del 2 al 5 de mars del 77 permanesqué don Alfonso XII á Barcelona, haventse organísat al efecte una Exposició de productos catalans á la Universitat nova. En los Jochs florals de aquest any fou premiat el poema de 'n Verdager *L'Atlántida*.

Sobrevingué 'l 78 la célebre qüestió del gas promoguda per l'impost que sobre 'l consum de aquest fluit pretenía cobrar l'Ajuntament. Per espay de nou mesos Barcelona permenasqué á las foscas, originantse trastorns y pugnas entre l'autoritat y 'l poble y no pocas escenas divertidas.

El 25 mars del 79 s'efectuá la professó del Jubileu á la que hi assistiren mes de 3,000 senyoras: al passar per la Plassa de Sant Jaume fou acullida ab el cant de la *Marsellesa*.

Las inundacions de Murcia (22 octubre) promogueren una hermosa manifestació de l'espléndida filantropía del poble de Barcelona.

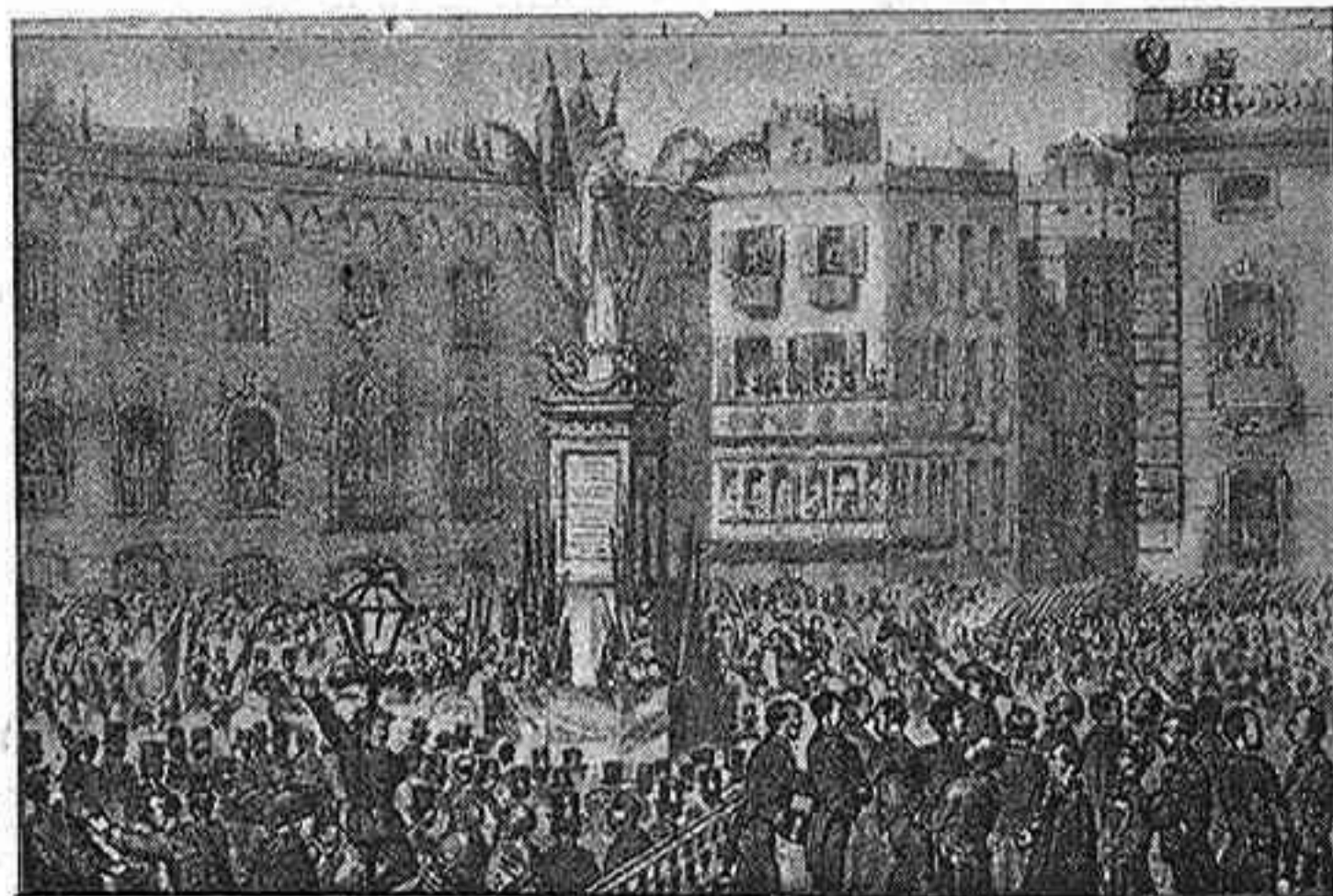
Se senyala l'any 80 pel Milenari de Montserrat, (abril)

1860.—El general Prim.
(De una litografia.)

1860.—D. Victoria Sugrañes, comandant dels voluntaris.
(De fotografia Moliné y Albareda.)

1860.—Arribada dels voluntaris catalans: Plá de Palacio.
(De una lámina litográfica.)

y per la celebració de dos congressos, el Catalanista (7 octubre), punt inicial del gran vol que han pres las ideas regionalistas en aquests últims temps, y el de Jurisconsults (31 desembre), propici á la conservació de nostras institucions jurídicas; y l' any 81 per la vigorosa campanya proteccionista contra la base quinta de la reforma arancelaria, y per lo que podríam dirne la *febre d' or*, período agut de grandesas ficticias, en que cada día 's formava una nova sotietat, tirant-se el paper á la plassa, y venentse tot just emés y fins avants d' emétre ab crescudas primas. Pero prompte vingué la *debacle* causant no pocas ruínas entre 'ls que s' havían engrescat massa en aquell agiotatje.

El projectat tractat de comers ab Fransa y las novas tarifas tributarias de 'n Camacho (1882) produhiren no pochi disgustos á Barcelona: embargs, ab gran aparato de forsa, als industrials que 's negavan al pago de la contribució, y manifestacions de barretinas.

La sublevació de Badajoz secundada á la Seu de Urgell y á Santo Domingo de la Calzada, provocá alguna agitació, per qual motiu se declará la plassa en estat de siti (11 agost 83). El 20 del mateix mes arribá de nou el rey Alfonso, qui permanesqué tan sols tres días en la ciutat. En las festas de la Mercé s' enterraren gran número de primeras pedras.

En juny del 84 Barcelona en massa feu una manifestació imponent demanant la vida dels Srs. Ferrándiz y Bellés, oficials de la reserva de Santa Coloma de Farnés, condemnats á mort á Girona. Se tancaren las botigas, se suspengueren las funcions del teatro: els carrers s' ompliren de una generació immensa; pero tot sigué inútil: el govern se mostrá sórt á la veu de la clemencia, y 'ls dos infelissos sigueren fusellats. La suscripció pública oberta pera socorre á las familias dels reos montá als pochi días á més de 125,000 pessetas.

Al comensar l' any 1885 se presenciaren novas y grans demostracions de interés caritatiu en favor de las víctimas dels terremotos de Andalucía. L' onze de janer rebí el rey á una comissió del *Centre catalá*, interessada contra 'l *modus vivendi* ab Inglaterra y contra la unificació de Códichs. Pel setembre tenia efecte la manifestació patriótica ab motiu de las pretensions de Alemania á anexionarse las Carolinas. Al 1.º de novembre se cantava 'l *Te-Deum* per haver cessat l' epidemia colérica que desde 'l 1.º de juliol en que s' havia presentat el primer cas, produhí 1,318 defuncions. Per últim, el 29 de novembre se rebé la noticia de la mort de D. Alfonso XII.

Durant aquest período de 10 anys, Barcelona 's desarrollá considerablement. Entre las obras públicas realizadas s' hi contan las següents: el Mercat del Born (28 novembre del 76); tranvía de circunvalació (28 febrer del 77); arribada del primer tren directe á Fransa (30 setembre); enderrocament de la muralla de mar (23 abril del 78); inauguració de obras á Moncada per

El Carnestoltas de 1860.

(De una lámina litográfica.)

umentar el caudal d' ayguas de Barcelona (10 agost); ídem del Passatje del Crèdit (1.º de setembre); ídem del tranvía á vapor de Sant Andreu (1.º de mars del 79); ídem de la última secció del ferrocarril de Sant Joan de las Abadesas (17 octubre 80); colocació de la primera pedra del Cassino Mercantil (15 octubre 81); ídem de la primera pedra del temple de la Sagrada Familia (19 mars 82); empedrat del carrer de la Princesa ab llambordas de Quenast (18 agost); vía d' enllás pel carrer de Aragó (30 agost); inauguració del mercat de Sant Antoni (24 setembre); colocació de la primera pedra del monument de Colón (25 setembre); prolongació fins á Valls del ferrocarril de Vilanova (1.º febrer 83); benedicció del Cementiri nou del S. O. (17 mars); inauguració del hospital del Sagrat Cor (24 juny); ídem del Hipódromo y de la Plassa Mercat de la Barceloneta (26 setembre); ídem de la primera secció del tranvía de Badalona fins á Sant Martí (1.º novembre); ídem del Saló Parés (14 janer 84); ídem del monument á Antoni López (13 setembre); iluminació eléctrica de la totalitat de la Rambla (14 desembre); inauguració de las iglesias de las Salesas y dels Jesuítas (26 abril y 16 juliol.)

La Regencia

Arribém ja casi als nostres días, y pochi foran els fets que podríam ressenyar que no visquin en la memoria del lector.

Alegre el primer período de la minoría de D. Alfonso XIII, tant com tristíssim l' últim, está aquell caracterisat per la celebració de la Exposició universal de 1888, que proporcioná á la ciutat días de verdadera animació y l' espectacle de grandiosas festas. La visita de la Cort, la presencia en el Port de numerosas esquadras extranjeras, la vinguda de alguns soberans y de una multitud de personas distingidas en ciencias, arts, lletras y política, l' afluencia de forasters que sigué considerable, y la celebra-

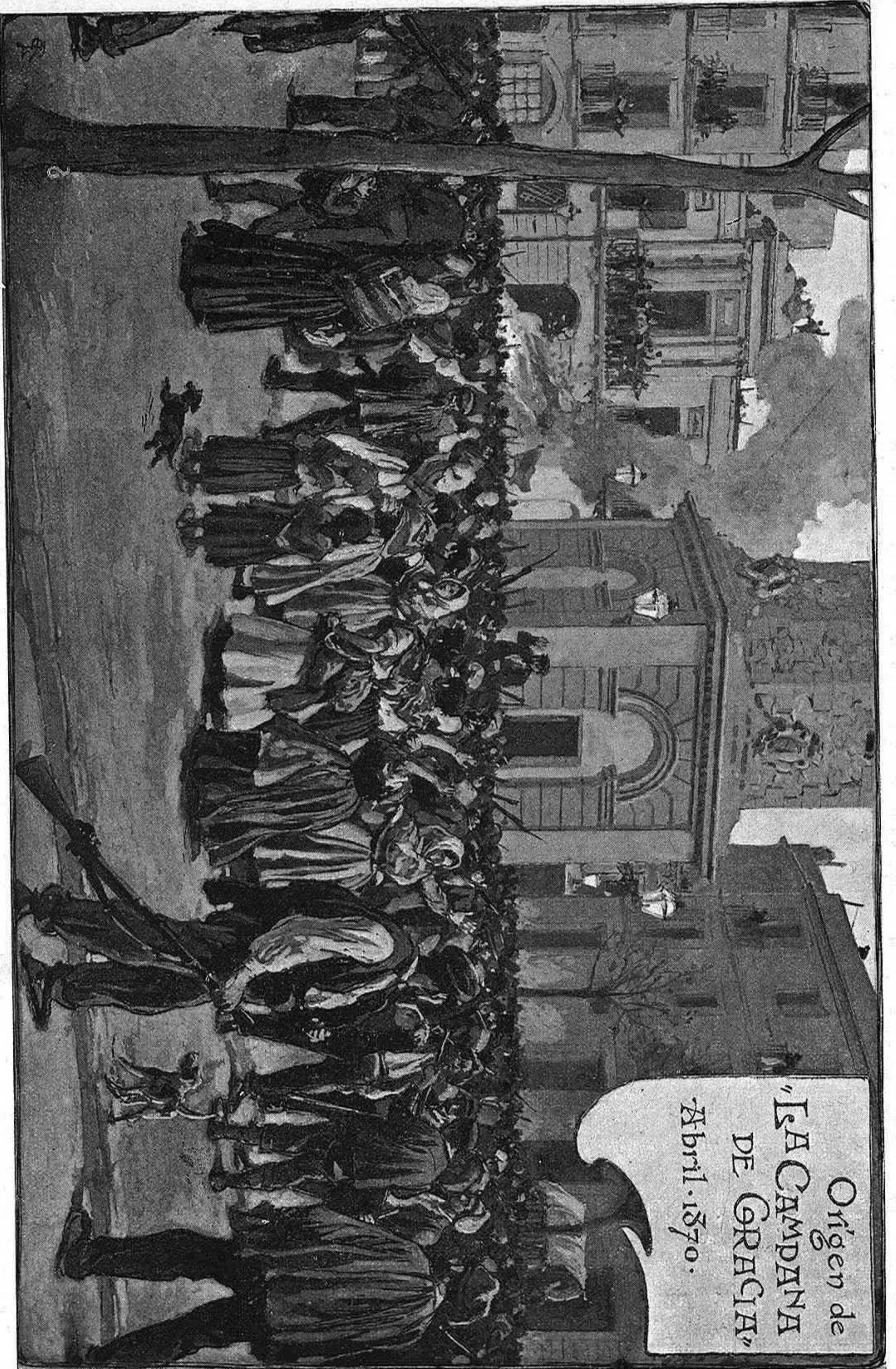
ció de un gran número de certámens y congressos, tot aixó unit als festeigs extraordinaris que tot sovint s' efectuavan, doná á Barcelona durant aquells días tot l' aspecte de una gran capital europea. Y com sigüés necessari rebre una mica bé als que 's disposavan á visitarla, s' empengueren obras d' embelliment en gran escala: obertura de novas y amplas vías y erecció de monuments y construcció de alguns edificis que després han quedat, y que sense l' Exposició difícilment may s' haurían construït. Sols algunas tacas negras obscureixen un quadro tan lluminós: tacas degudas á la falta d' ordre y de aplom ab que 's realisá la grandiosa manifestació, y als grans despilfarros que á la sombra d' ella 's cometeren.

L' últim período de la regencia el caracterisan els atentats terroristas: aquells disparos de petarts y bombas que tingueren comens en lo Saló del Foment quan la vaga dels mestres de casas (1.º setembre 86), esclataren aisladament en moltas casas particu-

1869.—L' entrada de las Caputxinas.

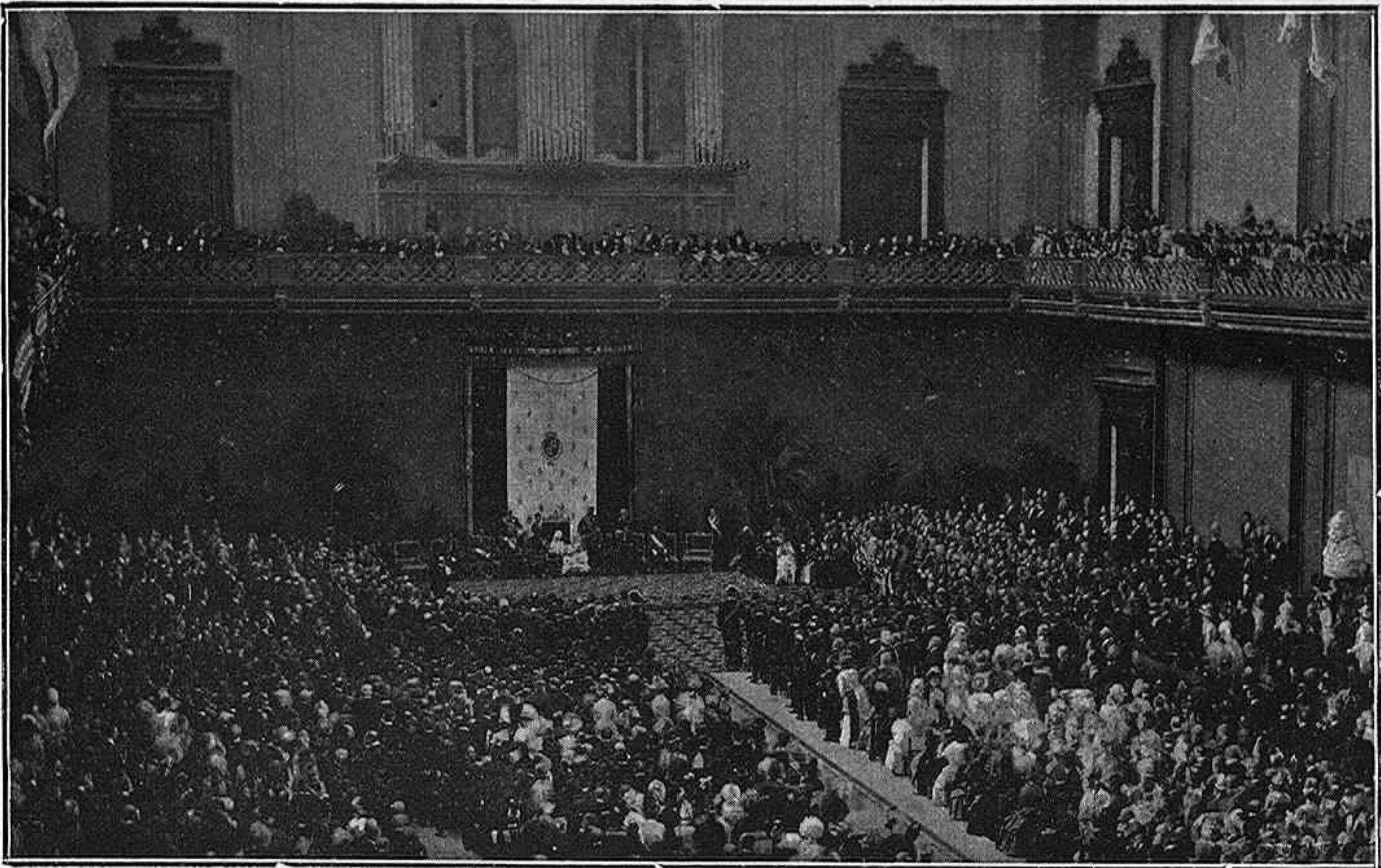
1870.—REBOMBORI DE LAS QUINTAS

Gracia.—La Plassa de la Vila

(Dibuix de J. Lluís Prudens)

1888.—LA EXPOSICIÓ UNIVERSAL

Ceremonia inaugural, en la gran Sala del Palau de Bellas Arts.

(Fotografia de Audouart.)

lars; després á la Plassa Real (9 febrer 92); seguidament á la Gran-vía, atentat de Pallás (24 setembre 93) y al Gran Teatro del Liceo, atentat de Salvador (7 novembre) que produhí 20 morts y un gran número de ferits, y per últim al carrer de Cambis (7 juny 96), al entrar la professó á Santa María del Mar y que causá també numerosas víctimas.

Se caracteriza además per la guerra de Melilla y las de Cuba y Filipinas seguidas de la sostinguda ab els Estats Units; aquella gens gloriosa y desastrossísimas las últimas, durant las quals, presenciá Barcelona l'espectacle casi diari, primer dels embarchs de tropas, bisonyas en sa inmensa majoría, y més tart l'arribada trista de las vaporadas de repatriats convertits en llastimosos espectres.

Se caracteriza, finalmente, pel disgust públich: pel moviment del catalanisme; per la resistencia dels gremis al pago de las contribucions; per la qüestió obrera tot sovint exacerbada; per las manifestacions de protesta con-

tra 'ls procediments inquisitorials de Montjuich; per la suspensió de las garantías constitucionals y la proclamació del estat de guerra, que han acabat per adquirir casi 'l caràcter de una normalitat.

Aixís y tot Barcelona ha anat progressant, prenent una forta empenta la construcció particular, no tant la d' edificis públics, y menos encare la d' obras de sanejament, cada día més necessarias.

El decret de 20 de abril del 97 sancionant l'agregació á la capital dels pobles de Sans, Las Corts, Sant Gervasi, Gracia, Sant Andreu de Palomar y Sant Martí de Provensals, que de fet ja existía per no haverhi solució de continuïtat entre las construccions de tots ells y las de la urbe mare, han fet de Barcelona la ciutat més populosa de la Península y una de las més importants d' Europa.

J. ROCA Y ROCA.

LA GENT DEL ANY HÚ

JA hi torném á ser.

Mes ben dit, nosaltres no hi torném á ser perque al altre any *hú* no hi eram. Pero hi eran els nostres besavis. O si no que parli un que 'n tením ara al davant.

Es el número del *Diario de Barcelona* corresponent al día 1 de Janer del any 1801: un retrato perfecte de l' época, de sa cultura, de sas costums.

Tenia la forma exacta d' un *romanso* de quatre planas, á dos columnas, y 'l text sembla graduat pera llegirse durant el temps just de pendre una xiera de xocolata.

Damunt del títol-cabecera y de la fetxa que vé á continuació, á tall de Boletín Oficial, ostenta un valent escut ab atributs del *tirano*: dos terribles canons encreuats, un munt de bombas que sembla un pilot d' atmetllas d' Arenys y un gran timbal.

* *

Igual que succeheix ab el *Brusi* d' avuy, lo primer que 's llegeix en aquest número, son el *Santo del día* y las *Prácticas Religiosas* de las parroquias. Se feyan *Las Quarenta horas en la Catedral*.

Lo mateix que avuy segueixen á continuació las *variacions* del temps, en un enquadrat de tota l' amplada de la plana. Si hem de creure, donchs, lo que canta l' *avi*, á las set del dematí del 31 de Desembre de 1800 estava núvol, á las 2 de la tarde també estava núvol y á las 11 de la nit estava seré. Després de aquets aperitius, vé 'l plat fort, consistent en un estudi crítich-bibliogrífich que serveix d' article de fondo y que, segons se deduheix dels números anteriors, fá días que 's publica y porta trassas de no acabarse may.

Llegéxinlo, qu' es una joia:

«*Continúa el elogio del caballero Samaniego.*»

¿Qual es el joven que á la primera lectura no ha entendido las fábulas de *El roble y la caña*, *Los animales con peste*, *El viejo y los tres jóvenes*, en donde con profusión

HOMES DEL SIGLE

Cataláns difunts

(Dibuixos de R. Miró.)

está sembrado todo el lujo, pompa y brillantez de que es capaz la poesía? Sucede con el hombre en la niñez lo que con las sociedades en sus principios; su lenguaje más natural es la poesía, su alma entonces toda ocupada con lo exterior, se deja llevar con los objetos físicos, no tiene aún ideas abstractas y expresa sus sentimientos por imágenes sensibles.

Felizmente el señor Samaniego, guiado por un instinto natural al buen gusto y con el talento propio con que se halla dotado para la poesía se ha visto precisado á olvidar estos principios. Puedo muy bien citar para corroborar mi dictamen varias fábulas de estas que están llenas de la más fácil y brillante poesía. Tales son v. g. *la codorniz, el caballo y el ciervo, el león enamorado, los dos machos.*

En la del leopardo y las moscas, éste fingiéndose muerto se vale de esta estratagemata para que vengan contentas y alegres á bailar y saltar sobre el pretendido cadáver, pero el leopardo poniéndose de piés de una vez

Levántase lijero
y más que nunca fiero,
pilla, mata, devora, de manera
que parecía la sangrienta fiera
cubriendo con los muertos la campaña
al Cid matando moros en España.

Estas son aquellas felices producciones que el mismo Lafontaine hubiera celebrado tener y que prueban que Samaniego es digno de reemplazarle, dándole el epíteto de La Fontaine español. Si alguna cosa debe aumentar el reconocimiento de la nación Española hácia ese autor, son las miras por las cuales ha compuesto sus fábulas. No es la gloria del autor, que con justo derecho por sus grandes talentos podría pretender la que ha inducido á ponerlas por obra: Su fin ha sido la utilidad de su país y la obediencia á su tío.

(Se continuará.)

Y aquí tenen, fidelment transcrit, tot l' article de fondo del *Brusi*, á comensament de sigle.

* * *

Vé inmediatament una especie de crónica local ab el títol de *Noticias Particulares de Barcelona*, classificada ab diferents subtítols, segons els assumptos que tracta. Comensa la primera gacetilla, que forma part dels *Avisos*, donant compte d' una important obra benéfica.

Diu aixís:

«La Junta de Caridad ha suministrado en esta semana á los pobres artesanos para su sustento los Viveres y Raciones siguientes: Fideos..... tant, Carnero..... tant, Tocino..... Arroz..... etc., etc.»

Aquesta llista de donatius als pobres, que parla tant en favor de la filantropía dels ciutadans del any *hú*, apareix trencada per l' anunci del *Almanach* que anualment publicava 'l *Diario*.

Tot seguit vé una ressenya de las *Embarcaciones venidas al Puerto en el día de ayer*:

«De Dénia en 6 días los patrones valencianos Jaime Moll, laud San Antonio, etc. De Valencia en 11 días el patrón Luis Gallart, etc. De Almería y Cartagena en ¡¡3 meses!! tal embarcación con tantos pasajeros...»

Y á continuació:

«FIESTAS.—Hoy en la Iglesia Colegiata de Santa Ana los devotos del Santísimo Rosario solemnizan el cumpleaños de su fundación. Por la mañana habrá plática... —Hoy la Pia Unión de devotos del Santo Rosario celebran el cumpleaños de su fundación en San Francisco de Paula. Habrá..... etc.»

Y per l' istil fins á quatre ó cinch noticias d' aquest género semblants á las qu' encare avuy publica l' *Avi Brusi* en sa secció religiosa.

Segueix una nota bibliográfica que diu aixís:

«LIBRO.—«CARTA DE SAPHO Á PHAON». Traducida del francés en verso castellano por Don Fernando Osorio Calvache, individuo de la Real Maestranza de Caballería de Granada. La dá á luz un amigo suyo.»

S' hi llegeixen després altres *Avisos* dels quals ne reproduhim una bona part, perque 'ls trobém deliciosos.

HOMES DEL SIGLE—Cataláns difunts (Dibuixos de R. Miró)

«—Se desea que el señor D. Narciso Qvir y Manso, del comercio, manifieste por medio de este periódico, donde es la casa de su habitación, pues un sujeto tiene asunto que tratar con él.

RETORNOS.—Quien necesite un coche para Madrid, Valencia ú otra parte, acuda á la calle del Carmen, casa de Masana.

—En la posada del Escudo de Francia, calle Nueva de San Francisco, hay un coche de retorno para Francia ú otra parte de España.

PÉRDIDAS.—Quien haya hallado un rosario de Jerusalem con un cordon encarnado y una cruz pequeña se servirá entregarlo en la casa de este Diario, que le darán dos pesetas de hallazgo.

—Quien haya hallado un guante de seda negra, que se perdió el lunes 22 del pasado se servirá llevarlo á casa de la señora Manuela Cañellas, mediera, que vive delante del Peso de la Paja en la Rambla, y se le darán dos reales de hallazgo.

SIRVIENTE.—El tejedor de seda de la Puerta Ferrisa, al lado de la casa del señor Juez Tudó, dará razón de una señora de mediana edad que desea encontrar una casa para camarera ó muger de gobierno.»

Y acaba la curiosa crónica, y ab ella terminan las quatre planas del *Diari*, ab un anunci de Teatro, que n' hi ha per llogarhi llunetas y quedars'hi á veure la funció. Textual:

«TEATRO.—Hoy á las cinco se representa por la compañía Española la comedia intitulada *El Triunfo del Ave Maria* con el bayle del Matrimonio Secreto y el quinteto del señor Fiorreli dando fin el saynete.»

Després d' aixó res més: una nota d' administració avisant als subscriptors qu' están en descubert; un anunci dels punts de venda del *Diari* (á Barcelona, Madrid, Valencia, Cádiz y Salamanca), y un CON REAL PRIVILEGIO escrit ab lletres grossas, al cap de vall de la plana.

* * *

Y véls'hi aquí tot. Ni un trist article de 'n Baró, ni un miserable telégrama de Reus, ni tan sols una esqueja mortuoria.

En cambi, vegin qui es, avuy día, que fá pública la pena que li ha ocasionat la pèrdua d' uns rosaris ó d' un guant de seda... á no ser que sigui ab la picardia d' agafar peix per algún *aquarium* de ninfas presoneras, cosa que podría presumirse de la immoralitat d' ara, pero que, ay, Deu nos ne guárd de malpensarho de la gent *morigerada* d' aquell temps!

Lo cert es que 'l tranquil ambient de pau burgesa que respiran aquestas páginas vellas no casan gayre bé ab las bélicas noticias que d' aquella época tením, ni ab els canóns que badan aquella boca en la cabecera del *Diario de Barcelona*.

Per admirar ab tota claretat el contrast de *spleen* individual y d' activitat colectiva d' aquestas dugas fetxas (1801 y 1901) cal no més donar una llegida al *Brusi* corresponent al día *hú* del corrent any.

Y després pósinse á imaginar lo que haurá de ser el *Diari de Barcelona* á primers del Sigle XXI.

Pero, aixó en confiança, nosaltres en una mateixa proporció d' adelantos no hi creyém. El nostre amor propi no 's resigna á permetre que 'ls barceloníns del 2001 pugan fer brometa ab el nostre entussiasme pel telégrafo sense fils y ab el nostre orgull per las películas cinematográficas.

Y además, en aquesta centuria qu' hem entrat no hi tinguin gayre confiança.

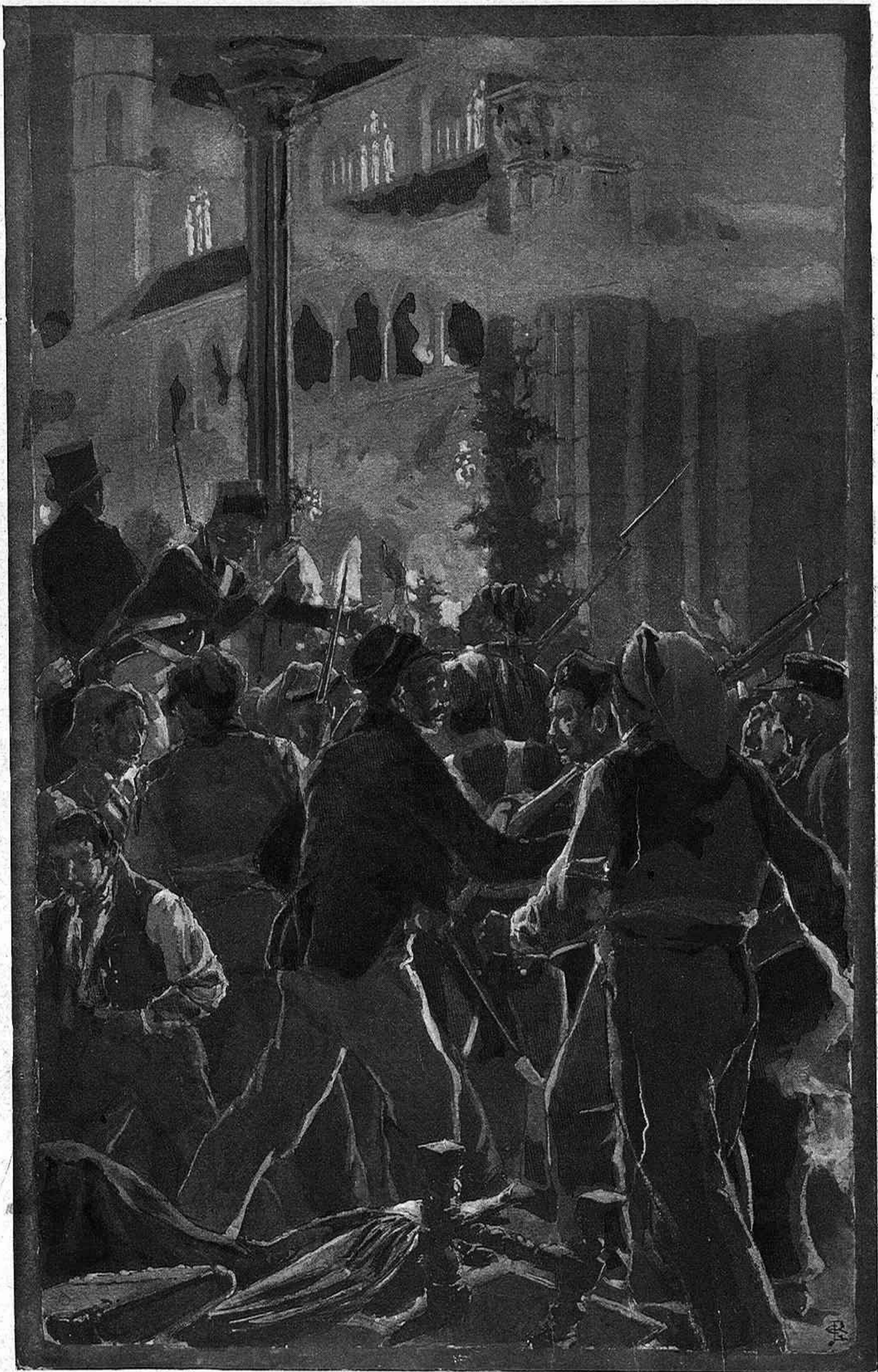
D' un sigle que comensa en dimars no n' esperin rés de bó.

No més li faltava qu' hagués comensat en día 13.

J. BURGAS

LA CREMA DELS CONVENTS—SANTA CATARINA (Dibuix de J. LL. PELLICER)

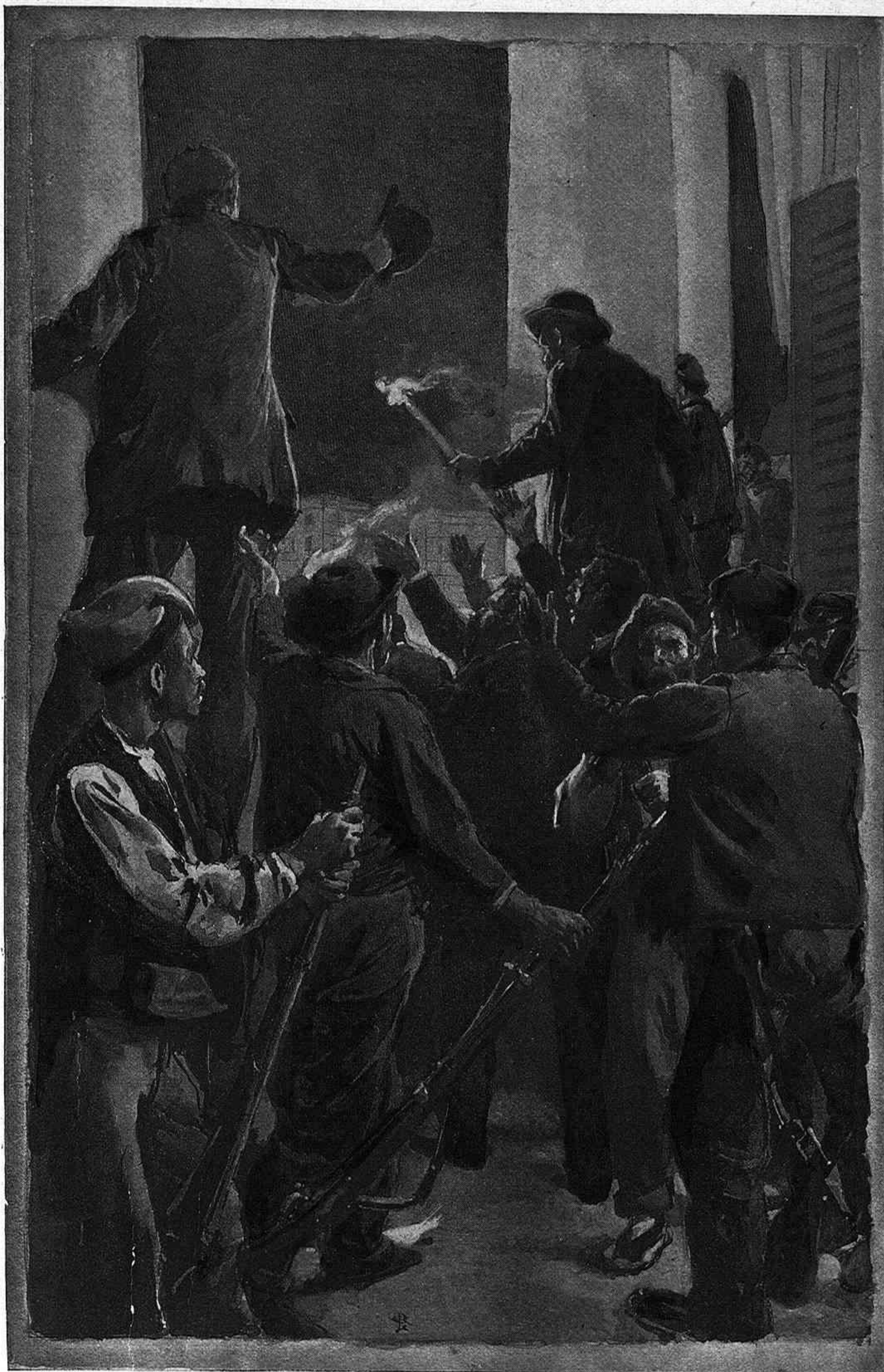

El dia de Sant Jaume—del any trentacinch
hi va haver gran broma—dintre del torin;

van sortir set toros,—tots van ser dolents:
'xó va ser la causa—de cremá 'ls convents
(*Cansó popular*)

29 DE SETEMBRE DE 1868 (Dibuix de J. LL. PELLICER)

Proclamació de la Junta Revolucionària a la Casa de la Ciutat de Barcelona.

HOMES DEL SIGLE—Catalans difunts (Dibuixos de R. Miró)

UN JOVE DEL ANY 30

Si no fos que un hom á noranta anys, á no ser que 's valgui dels postissos, ja no té cabells ni dents, al comparar las costums d' avuy ab las de l' época del meu festeig, casi podria creure que 'l temps no ha passat y qu' encare soch aquell jove que al any 30 feya tronar y ploure y duya enrenou á totas las minyonas del carrer de Flassaders.

Prou l' impertinent mirall, las camas tremolosas, las mans descarnadas s' escarrassan en ferme entendre que desde aquella remota fetxa 'l món ha donat moltes voltas. L' espectacle de tot lo que 'm rodeja, fidel reproducció del quadro que llavors veyan els meus ulls, sembla dirme que nó, que aquí no ha passat res y que la Barcelona d' avuy, embellida, crescuda, repintada, es la mateixa Barcelona del temps en que Fernando VII encare no tenia familia.

Que ara 's vesteix d' un altre modo, ja ho sé; que las casas son més altas y 'ls carrers més amples, no puch ignorarho; pero en la manera de ser de la gent, en la séva vida íntima, no veig cap diferencia entre 'ls homes d' avuy y 'ls que l' any 30 comensavam á pessigarnos l' extrem del llabi pera fernos l' ilusió de que ja teniam bigoti.

O sino, consideris la existencia dels joves del día y vejis lo que feya jo en l' any, pera mí may olvidat, del meu felis prometatje.

Ella era filla d' un modest graner del Born y 's deya Pepeta. Ben plantada, morena, ulls negres, la veyava sovint y fins hi enrahonava al portal de la séva botiga; pero jo, que tan decidit solia ser ab las demás noyas del barri, á n' ella, á pesar d' agradarme molt, may m' havia atrevit á tirarli 'l més petit entretoch. ¿Per qué? Ni jo mateix ho sabia. Potser per aixó, porque m' agradava més que las altras.

La casualitat va fer que 'l día dels Reys d' aquell any, en la gran funció que 's feya al Pi, me la trobés al meu costat. Hi havia, com de costum, una generació inmensa. Sa mare estava distreta ab una coneguda, y, fos que la obscuritat del temple 'm dongués valor, fos que l' ocasió ho disposés aixís, lo cert es que vaig declarar-m'hi.

—No sé qué contestarli—va dirme ella, una mica confosa:—els joves d' avuy son tan bromistas...

Aquell día no va passar res més; pero 'l glas estava romput, y tot l' encongiment que davant d' ella havia sentit sempre va desapareixe'm com per encant.

Deu ó dotze días més tart vaig trobarla que sortia de casa séva ab una amiga. Era una oportunitat que jo no podia deixar escapar.

—¿Ahónt va, si 's pot saber?—vaig dirli posántm'hi á la séva esquerra.

—Aném al Arrabal, á veure 'ls *Tres toms*.

—Vinch.

Y tot veyent els *Tres toms*, ó millor dit tot no veyentlos, vam enrahonar formalment las nostras cosetas, y quedarem entesos. Tot plegat alló no passava d' un compromís entre nosaltres, pero era igual: la Pepeta era meva y jo seu. Els guarnits caballs dels arrieros, al donar la darrera volta, van ser testimonis del nostre jurament.

Mica més mica menos, en el día d' avuy, ¿no s' arreglan aixís mateix aquests assumptos?

***

La vigilia del dijous gras, al passar jo per davant de la botiga, la Pepeta va indicarme per senyas que m' havia de dir una cosa.

—¿Qué vols?—vaig fer jo sorprés, acostantm'hi:—¿que no hi es ta mare?

—Ja ho sab tot; per xó t' hi cridat. Demá estás convidat á venir á menjar coca ab llardóns.

—¿Es dir que ta mare?.. Pero ¿quí li ha dit?

—No ho sé: las mares tot ho descubren. Además, tú ja ets conegut de casa y á ningú li *llamará* l' atenció que vinguis.

Aquell dijous gras, gras sobre tot per mí, que no

cabia á la pell, va ser el primer dia que vaig passar el llindar de la botiga.

El pare de la Pepeta va fer el desentés, sa mare va tractarme com á vehí y tot va anar lo mateix que una seda. Aixó sí, animat per tan bona acullida, vaig arriscarme á convidarlos á un ball de máscaras que 's donava 'l diumenje següent á prop de casa, y degué ser tan persuasiva la meva eloqüencia, que van acceptar el convit.

Segons á quin ball de máscaras, n' estich segur, no haurían volgut anarhi. ¡Cá! Tothom sabia de sobra 'ls escándols que s' hi donavan. Fins recordo que, parlant d' aixó, el pare de la Pepeta va dir uns versos d' un romanso que llavors estava en boga y que, pintant la disolució de la gent que freqüentava certs balls, acabavan ab aquestas paraulas:

A las frasses d' etiqueta
ha sustituhit la juguina
ab que una máscara esbrina
de qualsevol la videta.
¡Passi! perque va ab careta,

pero lo mal es que hi ha ara
testas de ferro com suara
que ab sas llenguas de verí
diuhen lo que ni 's pot dí
ab la careta á la cara.

¡Aixó era al any 30!...

Resultat, que vam anar al ball y qu' en tota la nit, ella, que anava d' *aldeana*, y jo, vestit com pertocava al meu bras, no vam deixar de voltarla ni d' apretarnos las mans tan fort com vam poguer.

***

El dimecres de Cendra, després d' enterrar el Carnestoltas á casa d' ells, vam arribarnos tots plegats al portal del Angel, á veure cóm tornavan els que havían anat á enterrarlo á fora.

—Escolta—va dirme la *sogra* un moment que 'm va agafar sol:—¿qué pensas fer?

—¿Jo? Lo que vosté vulgui.

—Pues ja que sembla que vas ab bon fi, recorda que diumenje es el primer de quaresma. Hem d' anar á la Rambla.

Era un dels usos d' aquell temps. El primer diumenje de quaresma 's presentavan á la Rambla las parellas que s' havían conjuminat durant el Carnaval. Y com tot alló pera mí era convidarme á bodas, el diumenje vam anar á la Rambla á lluhir el garbo y á cumplir ab la santa tradició.

Desde aquell moment era ja el promés oficial de la noya y no podía haverhi festa ni festeta ni solemnitat de familia sense contar ab el meu concurs.

Vingué 'l sant de la Pepeta, y de bon dematí ja era jo al Pla de la Boquería á comprarli las flors més bonicas que vaig trobar en las ben provehidas paradas.

El dissapte de Gloria vaig acompanyarla al Pla de Palacio á veure 'ls bèns.

Per Sant Jordi vam anar junts á l' Audiencia á admirar la fira de rosas.

Y pel maig, festa del barri de Gracia, ahont jo tenia un oncle, vaig convidarlos á tots á anarhi á passar el dia y á ballar tota la tarde.

—¿Cóm hi anirém?—preguntá la *sogra*, que tenia la flaca de cansarse desseguida.

—¡A peu, á peu!—va respondre la noya, que quan anava ab mí li agradava molt caminar.

Veritat es que la excursió resultava deliciosa. Feya cinch ó sis anys que s' havia inaugurat el passeig, y ab bona companyia y respirant l' aroma de las flors de las hortas y jardins que pels dos costats el vorejavan de cap á cap, s' arribava á Gracia sense donarse'n compte.

Las professons del Corpus, que aquell any foren molt animadas, van ser pera nosaltres una renglera no interrompuda de tardes felissas.

Per Sant Domingo no 'ns varem descuydar d' anar á la plassa de Santa Ana á comprar un canti y á beure aygua del sant.

El dia 29 de Setembre, seguint la corrent general, ens allargarem fins á Sarriá á disfrutar de la festa major y á menjar las primeras butifarras frescas de la temporada.

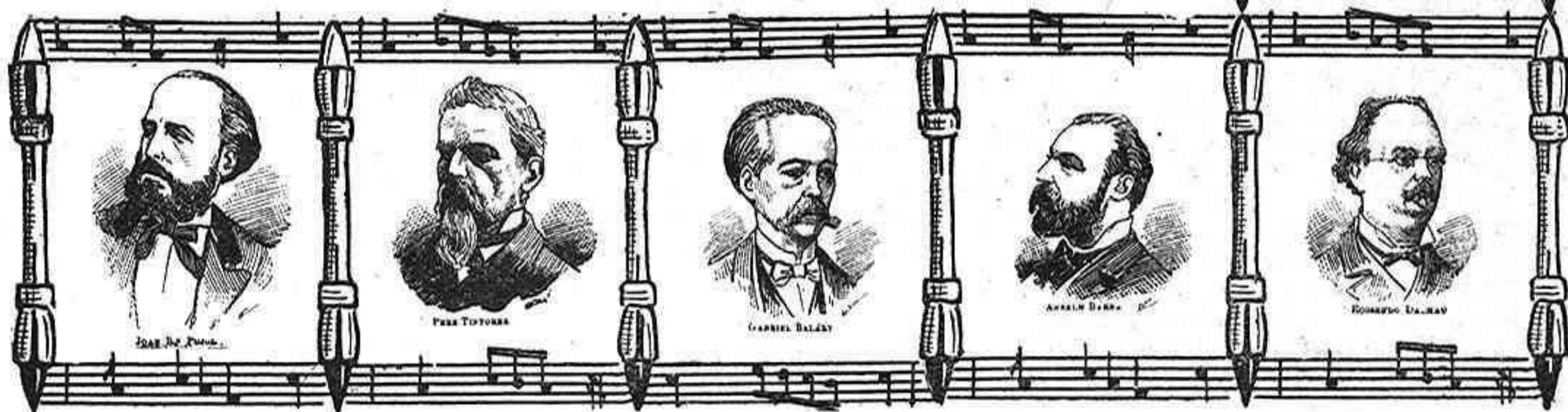
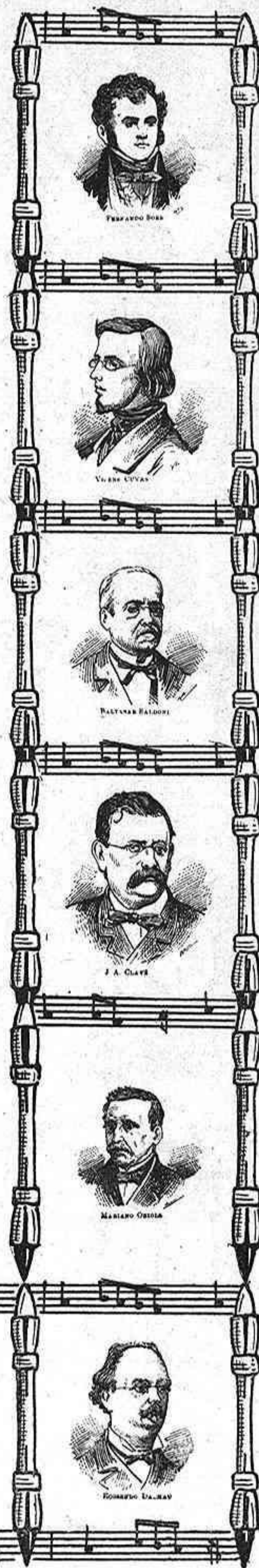
Pochs días després vam anar á la fira de magranas y á passejar per la muralla, sobre 'l portal del Angel.

Y 'l dia de Tots-Sants vam fer l' acostumada visita al Hospital, ahont dema-

HOMES DEL SIGLE

Cataláns difunts

(Dibuixos de R. Miró)

HOMES DEL SIGLE—Cataláns difunts (Dibuixos de R. Miró)

navan caritat els fills de pares desconeguts y de quins deya un senyor molt graciós que llavors escribia en els papers públics:

«Aunque en pedir son prolijos
y á veces hasta imprudentes,
no los ultrajes ni afrentes
porque tal vez son tus hijos.»

*
*

Aquell vespre, entre castanya y panellet y un que altre trago de malvasía, 'l sogre 'm va parlar clar.

—¿Quins plans portas, noy?—va dirme aludint á la fetxa del nostre casament.

Jo m' ho tenia ja tot calculat y enraonat ab la noya, y vaig poguerli respondre sense embuts:

—Pues si vostés no manan lo contrari, porto 'l plan de casarme per Nadal.

Y mentres la noya baixava els ulls y la mare 'm significava la seva aprobació dantme una bofetadeta, el sogre va dirme, rihent;

—¿Ja tens la bossa ben plena?

—La bossa no, pero 'l cap, sí.

—¿Plé de qué?

—D' ilusions y esperansas.

Era, efectivament, lo únich que jo llavors tenia. Y á pesar de no tenir res més, el dematí de la vigilia de Nadal vam deixarnos caure á Santa María, la nostra parroquia, ahont un capellá va preguntarnos—¡ves quina pregunta!—si 'ns volíam, y 'ns doná la benedicció.

*
*

Tan lluny com es aquella fetxa memorable, y no obstant, ja ho veyeu, sembla qu' era ahir.

Els anys han passat, s' han mudat un reguitzell d' usos, el món ha donat moltes voltas, las casas son més altas, els carrers més amples; pero en lo demés, res.

Encare 'ls joves barcelonins esculleixen l' iglesia pera fer declaracions amorosas; encare 's va á la Rambla á exhibir el promés y á Gracia á ensenyar la promesa; encare 's menjan cocas el dijous gras y panellets per Tots-Sants... y encare la gent se casa pels vols de Nadal sense tenir més patrimoni que una mina d' ilusions y un tresor d' esperansas.

¡Lo mateix, lo mateix que al any 30!...

MATÍAS BONAFÉ.

UN DRAMA Á LA PLASSA DE TOROS

QUE us en recordén, Cinto, de l' anada de *missiu* Arbán?—vaig dir al vell mosso del cassino, una tarde que no hi havia un' ánima y 'm va semblar que l' home tenia la llengua més esmolada que de costúm.

—¡Prou!—respongué ell, mossegant l' am y assentantse'm al davant de la taula.—Lo mateix que si ho estés veyent. Jo hi era.

—¡Caramba! ¿Hi erau? ¡Quín efecte devia causarvos! No us ho he sentit explicar may.

—¿No?... Pues, miri...

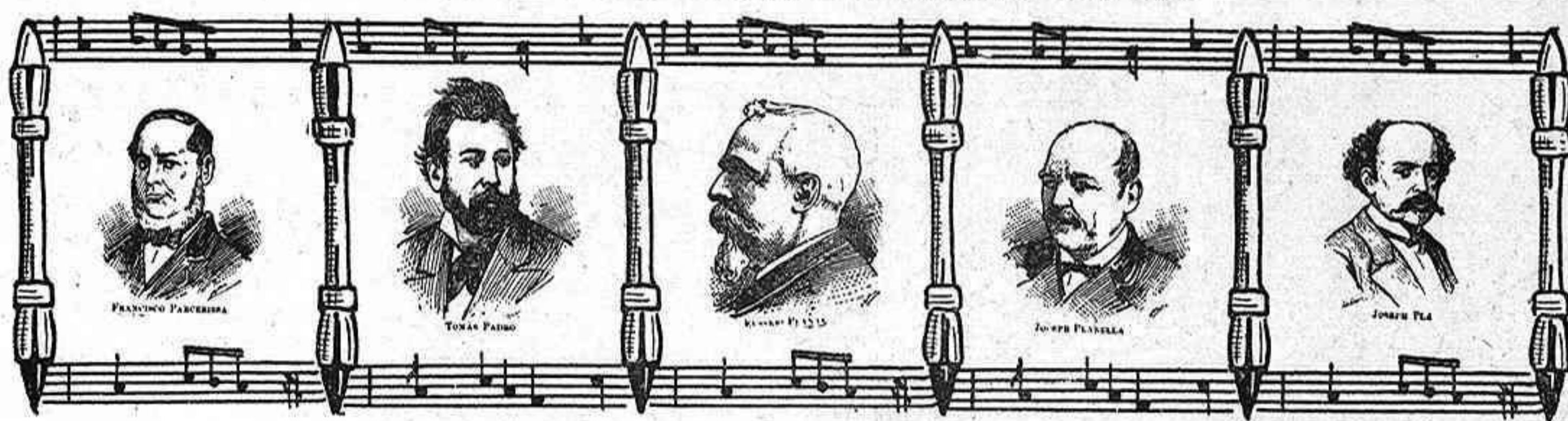
Y més dócil que una cigala, sense ferse pregar gota, va posarse á cantar:

—En *aquel entonces*—comensá dihent en Cinto—jo vivia en un piset del carrer de 'n Mill...

—Espereuvos. ¿Ahont es aquest carrer?

—¿Ara? En lloch: ha desaparecut. Era un carreronet que anava de la Boria á l' entrada de l' Argentería. Al aixamplar la plassa del Angel se 'l van menjar... Pues com deya, un vehí del pís de sota, qu' era porter

HOMES DEL SIGLE—Cataláns difunts (Dibuixos de R. Mió)

de la Plassa de Toros, va dir-me aquell dematí: «Cinto ¿que no vens avuy? *Mussiu* Arbán torna á alsarse.»—«Ja 'n tinch prou ab els dos cops que l' he vist,» vaig respóndreli:—«Es que avuy s' aixeca ab la seva madama.»—*Hombral* vaig fer jo: aixó son figas d' un altre paner.» Y entre aquest alicient y 'l d' entrarhi d' arrós per la coneixensa del referit vehí, á la tarde, després de dinar, me poso 'l gech y cap al Torín falta gent.

—Sería un diumenje, ni cal dirho.

—Sí, senyor: el diumenje 7 d' octubre del any 49. A pesar de que 'l preu era bastant *rigular*, pues al sol costava dos rals y á l' ombra tres, quan jo vaig arribar á la plassa ja era plena. Aixó sí, val á dir la veritat, si á dintre era plé, á fora, escampada per aquells sorrals, hi havia tota la població de Barcelona. Ajudat per l' amistat del vehí porter, que va recomenarme á un empleat dels de dins, vaig poguer entrar al *redondel* y presenciar totas las operacions del pobre francès, que 's passejava per allí, vestit de frach, donant ordres als homes que l' ajudavan.

—Y á la seva dona ¿la vareu veure?

—Com ara 'l veig á vosté. Era una madama joveneta, més aviat baixa que alta, y duya un vestit negre, de seda, y un barret blanch, molt historiat. A las quatre en punt van comensar á inflar el globo, que hi cabían no sé quánts cents metros de gas.

—¡Ah! ¿Ja hi havia gas llavoras?

—Ja ho crech: feya set anys que 'n teníam. Pera probar la direcció del vent, primer van deixar anar unas quantas bombetas petites, que figuravan ninots, peixos y cosas aixís, y un cop el globo va ser plé, per allá á las cinch, *mussiu* Arbán y la séva dona van saltar á la panera de vímets que anava penjada á sota.

—¡Quín moment, eh?

—¡Pot contar! Lo que á mí va extranyarme va ser que no fiqués á la cistella una pila de saquets de sorra que tenia previnguts allí prop y que havían de servirhi de lastre; pero quan va donarse 'l crit de: ¡Ara!... vaig comprendre 'l perquè. El globo tenia poca forsa, y *mussiu* Arbán devia veure que si 'l carregava massa no 's podría aixecar.

—Potser el gas era dolent.

—¡Vájiho á saber! Siga com vulga, la bomba va acabar per alsarse unas quantas canas, y en aquell moment el francès y la seva senyora van deixar caure sobre 'l públich un aixám de papers de colors, ab versos.

—¿No 'n vau arreplegar cap?

—Un, que vaig guardarlo molt temps y després vaig perdre'l. Pero 'l sé de memoria. Eran uns versos... no sé cóm ne diuhen vostés, que, juntant la primera lletra de cada ratlla, deyan: *A Barcelona.*

—¿Y encare us en recordéu?

—Veji; deyan aixís:

A
B
A
B
C
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

—¡Pobre aeronauta!

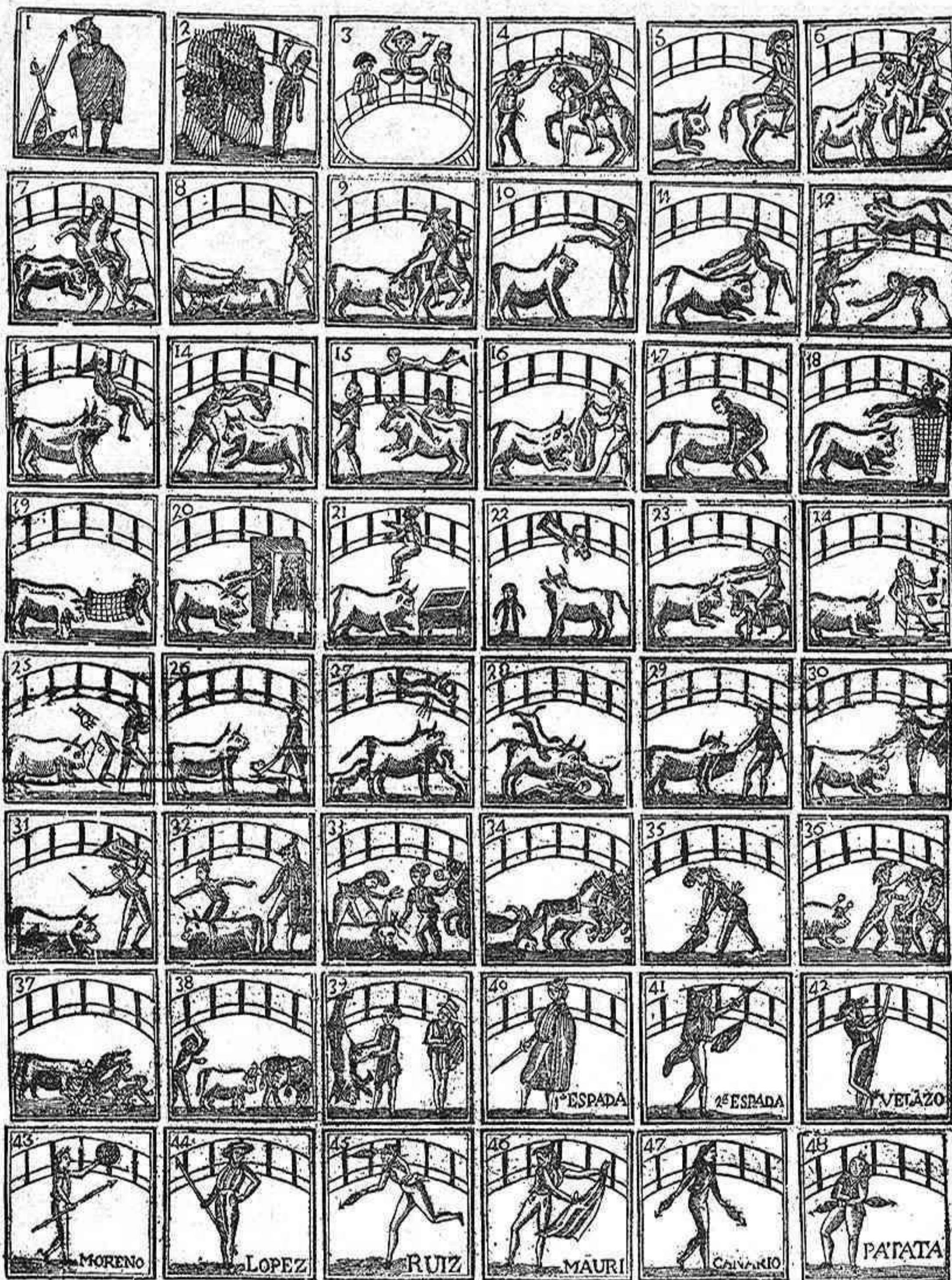
—En tot aixó, la bomba, en lloch de pujar, se decanta una mica y cau sobre 'l *tendido*. *Mussiu* Arbán, qu' estava molt nerviós, llensa á terra alguns objectes que duya la panera, y s' aixeca altre cop. Pero immediatament torna el globo á baixar y s' está un moment quiet; torna á alsarse, y sortint per fí de la plassa, va altra vegada á caure á fora, cap allá al portal de Don Carlos.

—Aquí devia comensar el drama.

—Y que no va ser flux, per la gracia de Deu. La gent que sortía corrent de la Plassa, unida á la que

UNA CURIOSITAT

1802.—Facsimil de l'auca de la corrida de toros donada ab motiu de la visita á Barcelona del rey D. Carlos IV.

duros á l'embarcació que 'l salvés si queya á l'aygua; de Mataró van avisar que 'ls havia semblat veure'l passar; á las deu de la nit el meu vehí, porter de la Plassa, va dirme qu'encare se 'l veyia sobre 'l mar á considerable altura, pero ab certesa ningú sabia res.—«Y lo pitjó, 'm deya 'l vehí, es que 'l pobre home s'ha aixecat sense abrich, sense brújula, sense una calxada de pa.»

—¿Y després?

—L'endemá, al veure que no se'n rebían noticias, l'ansietat va anar augmentant; al següent dia l'ansietat va tornarse remordiment; pero passaren días y días, y mesos y anys... y aquesta es l'hora que 'l fet ha arribat á olvidar-se sense que may s'haji sapigut res del pobre *mussiu* Arbán.

—Víctima — hauriau d'anyadir—de la inhumanitat dels barcelonins.

—¡Ja pot ben dirho! El públich aquell dia cridava: ¡Cobart! ¡Cobart!, y—després ho vaig comprendre—lo qu' en realitat mereixia era que algú li hagués cridat á n'ell: ¡Salvatjel! ¡Salvatjel!

A. MARCH

omplia 'ls voltants, va rodejar la bomba, y allí n'hauria sentit de crits de ¡Cobart! ¡Cobart!... Feya horror. Prou *mussiu* Arbán, mitj xampurrat, tractava de fer entendre al públich que 'l fracás de la festa no era culpa séva, que 'l temps no 's presentava bé, que no 's podían fer impossibles...! La gent no s'escoltava res. ¡Cobart! ¡Cobart!... La cosa s'anava posant seria y 'ls crits de ¡Cobart! ¡Cobart! eran ja tan amenaçadors, que 'l francès, acabada la paciència, vert de ira y jugantse 'l tot pel tot, agafa de prompte á la seva senyora, la deixa á terra, y 'l globo, alleugerit d'aquest pes, péga una violenta estrabada, s'alsa com un cohet ab una rapidés espantosa... y als poch moments apenas se 'l veyia com un punt á dalt dels núvols.

—¿En quína direcció?

—Mar endins. Aquell vespre á Barcelona no 's va parlar de res més. Va sortir un vaporet, que ja estava amanit, pues *mussiu* Arbán havia promés quinze

DE IGUALADA Á BARCELONA

A principis de sigle

No 's parla de res mes en tot el barri. La nova de que marxa á Barcelona l'hereu Pagés, ha deslligat las llenguas á tothom del vehinat, y á ca 'l *Ton Forgas* sembla talment que hi haja jubileu entranthi en professó gent á tot'hora. —¿Donchs, qu' es vritat, Anton? ellas preguntan. —¿Tant mateix?... diuhen ells badant la boca. Y com si fos algun estrany objecte la quitxalla ab el dit el gech li toca. —Sí, noys; es veritat—dantse importancia respón el Ton;—me 'n vaig á Barcelona ja que ab tanta insistencia vol que hi baixi mon germá *Jeph* que fa vint anys qu' es fora. Demá al matí ab el carro d' en Rovira

PASSATEMPS Y ESPLAYS

1850.—Un café de vehinat.

(Dibuix de M. Moliné)

cap allà aném, si voléu res...

—Escolta,
si veus al *Blasi* dígalí qu' escriguí.
—Anton, al *Roch Batet* déuli memorias;
s' está al carrer del Cuch, número tretze.
—Portéume un coco, hereu.

Y tots mil coses
encarregan al Ton, que diu per tréurels:
—Noys, es molt tart; jo m' haig d' aixecar d' hora
y avuy per confessá y pendre Nostramo
ja m' hi llevat dejorn. Conservéus forsa
y fins á la tornada.

—Bon viatje.
—No tinguéu novodat.

—Avant.
—Recórda't
d' alló del *Blasi*.

—Adeu!
Y al cap y á l' últim
pot el *Pagés* tancá y barrá la porta.
El carro ja está á punt. A mitjas *branas*
arriba el cargament de papé y sola;
á la *saga* y *polseras* porta fardos

de mantas y teixits. Segons en *Brosta*,
qu' es el quí *mena* el carro,
els assientos 'nirán que ni en *carrossa*,
puig sols falta que sobre de la carga
hi posin una alfombra
per semblar la *plateya del trayatu*
la nit que fan el ball de Carnestoltas.

—Y, donchs, Ton, que venfu?
—Sí ¿que som gayres?

—Per ara vos, el *Xich de ca la Xónias*,
la *noya de la Tresa*
que ab uns senyors se 'n va á fer de minyona
y la *Paula del Xesch*. Tots son al carro.
—¿Qué marxém aviat?

—Dintre un quart d' hora.
El *matalot* ja *enganxa*. Fiquéus dintre
y emboliquéus ben bé: Ja hi ha un bon sostre
de palla y boll pels peus. *Comadó* y *vela*
son ben posats y l' ayre no s' hi cola.

—¿Qué serém aviat á *Esparraguera*?
—Si no hi ha contratemp per 'llá á las dotze.
Portant com porto á *varas* la *Gallarda*,
á *ganxos* la *Garbosa*,

Redolins triats de l' auca antiga Festas de Barcelona.

HOMES DEL SIGLE—Cataláns difunts (Dibuixos de R. Miró)

de arriatas la Baya y la Liguera
y al davant la Pastora
farém dejorn per tot, si es que no 'ns surten
el Casulleras y la séva colla
per 'llá al Hostal del Porch á fénsels treure.

—¡Deu no ho vulga!—¡Mal llamp els fassi corre!

Tot arreglat, á un pet de *xurriaca*,
la blanca vela, iluminada ab forsa
pel farol del hostal, se trontolleja
y s' endinza en la sombra
á una ferma pitrada de cinch mulas
de las que 'ls erts *tirants* diuhen la forsa.

Acomodats els viatjers, entaulan
animada conversa de mil cosas;
guiant al *escaler* pel morro, passen
els *Pabellons*, la *Soletat* embocan
y quan just el rellotje de la vila
senyala las tres horas
surt el carro d' en *Brosta* d' Igualada
enfonzantse en la fosca.

Passa *Castellolí* que dorm encare;

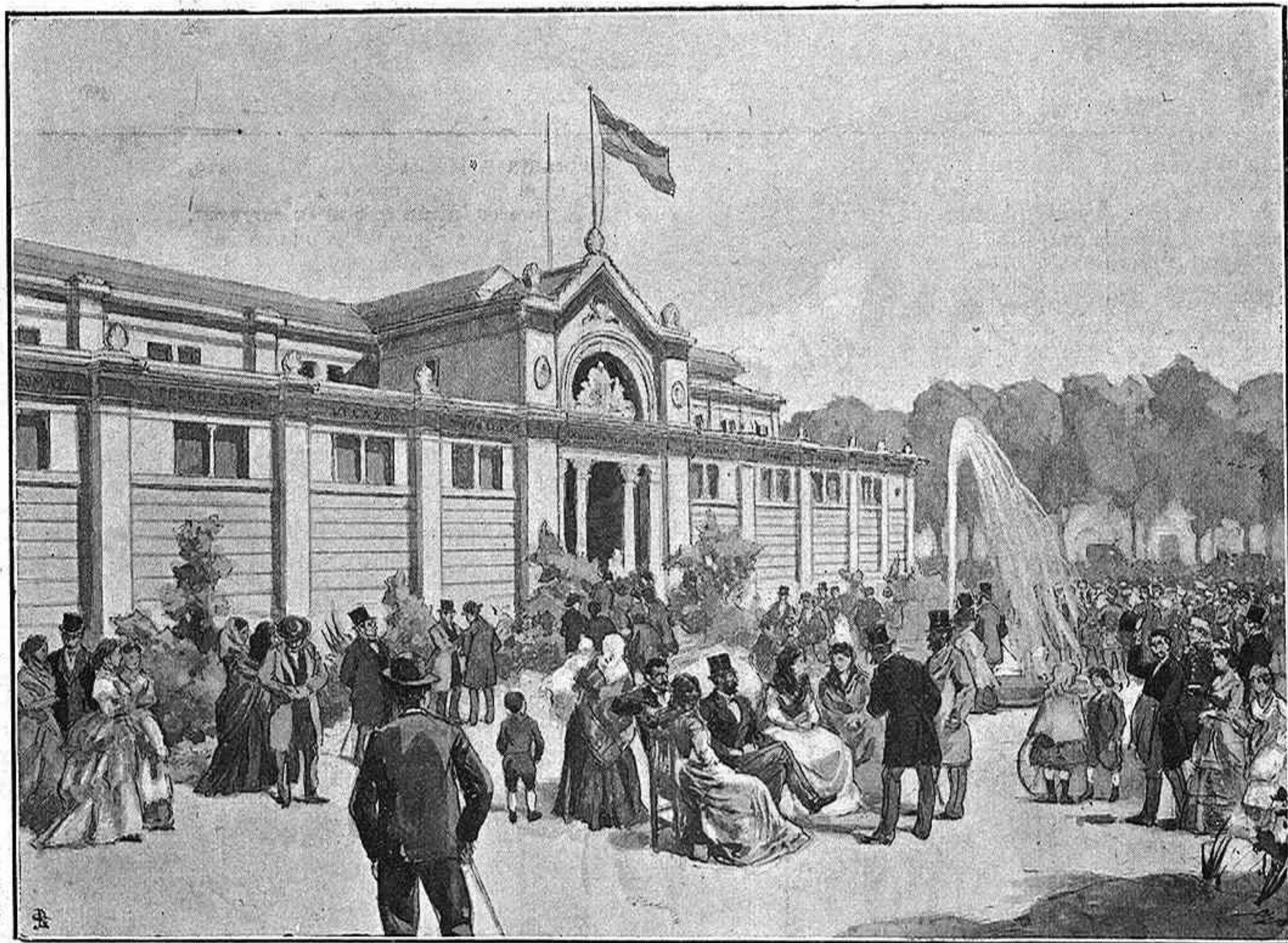
puja els *Revolts* entre una espessa boyra
y al ser dalt la *Casilla*
del Montserrat altívol surt l' aurora.

Travessan els tres *Bruchs* quan els pagesos
se 'n van á fer deu horas
y baixan els viatjers á fer pá y trago
per *matá el cuch* y caminá una estona.

Arriban á las dotze á *Esparraguera*,
hora de las garrofas:
se fican al hostal de cal *Pitango*
y com llavors la panxa ja vol corda,
prenent un seti al vol de la gran taula
hont ja lluheix la fumejant cassola,
mentre 'l seu *pinso* van menjant las bestias
un bon diná s' endrapan las personas.

Després enllá altre cop. *Abreva* crusan;
quan el sol va á la posta
travessan *Martorell*; *Sant Andreu* passen;
al sé á *Roca de Dró* la pó 'ls arronsa
puig es un punt dels lladres predilecte
y els *Estapés de Sant Andreu* hi rodan.

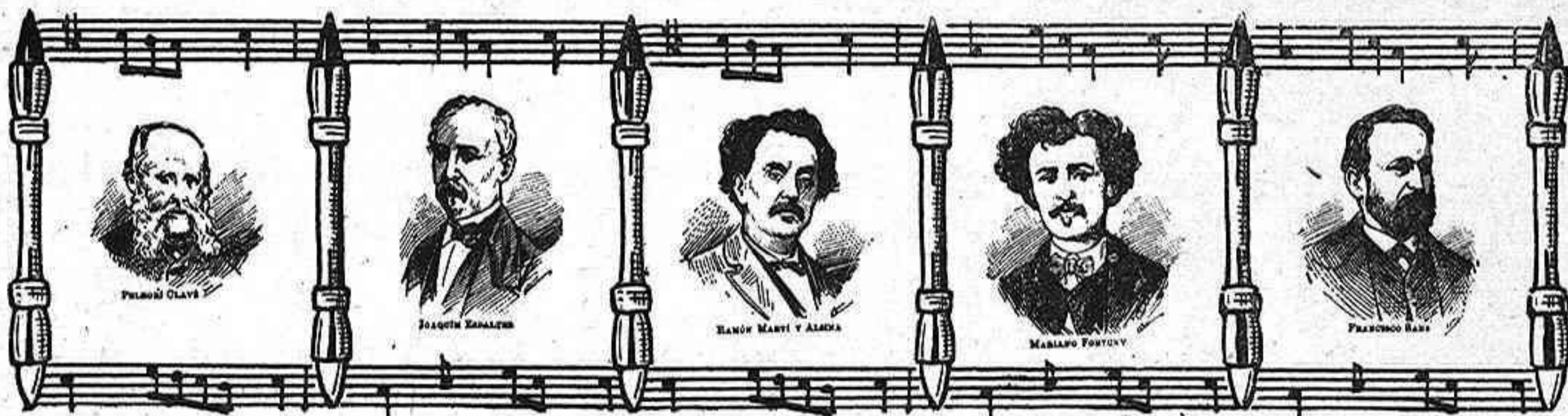
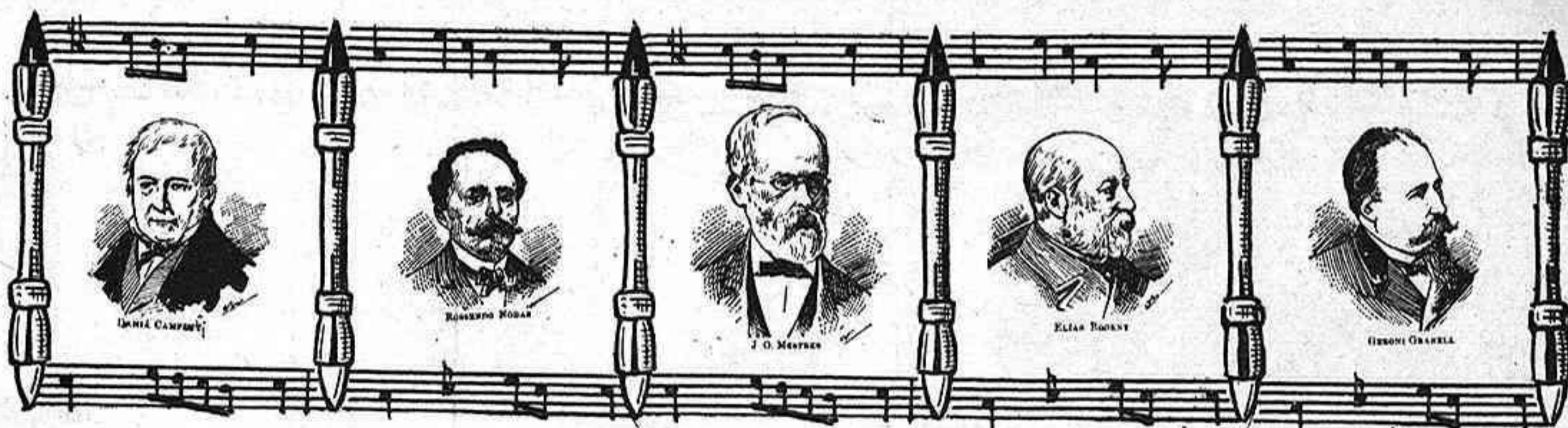
UN RECORT

1870.—Exposició de Bellas Arts.—Edifici alsat ex-profés en la Granvia, prop del Passeig de Gracia.
(Dibuix de J. Lluís Pellicer.)

HOMES DEL SIGLE—Cataláns difunts (Dibuixos de R. Miró)

PERSPECTIVA

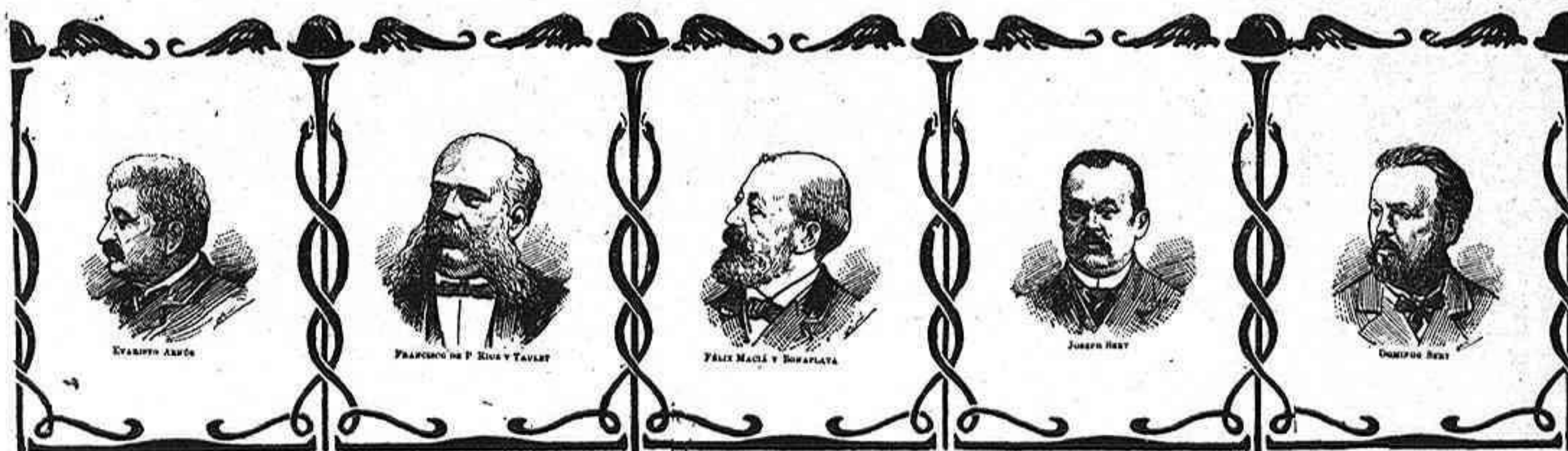

1830.—Portal romà de la Plassa Nova.

No 'ls passa res de nou, fineix el dia
y al deixá enrrera *Pallejá* es nit fosca;
pro ja á *Molins de Rey* al moment entran,
desenganxan y sopan
y al *hostal de ca 'l Boix* á las vuyt justas
á la palla ó al llit ja tothom ronca.
Per 'llá á las quatre, qu' es ben nit encare,
á enganxar altra volta
y avall. Deixant á *Sant Feliu* y *Esplugas*
travessan *Sans*, els *glàcis* y quan tocan
las vuyt al campana', un *portal* oviran,
el de *Santa Madrona*,
per hont á Barcelona fá sa entrada
el *carro d' en Rovira* ab l' Anton Forgas,
quí se 'n va á missa á doná á Deu las gracias
d' haver portat á cap sens cap encontra
la perillosa empresa
d' anar desde Igualada á Barcelona.

A mitjans de sigle

Comensa á clarejar. Son quarts de quatre;
se veuhen arribá algunas pagesas
y á l' iglesia ja tocan
dels segadors la missa matinera.
L' *hostal del Serradó* sas portas bada;
surt al carré l' airosa *diligencia*
y mentre enganxa l' *Araté* els de *Uansa*,
y prepara el *Malet* als de *boleya*,
compareixen la gent qu' ha pres *assiento*
quí ab farcell, quí ab bagul y algú ab maleta.
Posat el *fato* al fondo de la vaca,
en son lloch cada hú, en la *delanterera*
el *majoral* servant els *ramanillos*,
treta la escala, y tot apunt, esperan
el primer quart dels quatre de las quatre;

HOMES DEL SIGLE—Cataláns difunts (Dibuixos de R. Miró)

aixís que *caru*, adressan las orellas
els set caballs y al sentí el crit de:—*Marxen!*
plens de dalit arrencan
embolcallant al cotxe
entre un núvol de pols blanca y espessa.

Tot va plè. Nou personas á *la vaca*,
tres á *la delantera*
y vuyt á *l' interior*. *El cupé* es l' únich
que las *plassas* que té no porta plenas,
pro es perque hi van uns nuvis
que volguent fer sens dupte de las sévas
han pres tots tres assientos
per no sufrir miradas indiscretas.

A cada pis d' aquella casa ab rodas
fan petar pel camí distint conversa.

El *majoral* al del costat explica
que 's viatja millor en *diligencia*
qu' en *galeri*; pels viatjers, els cotxes,
y per la carga, els carros y galeras,
y res de barrejar viatjers y fardos
perque resulta impropia tal barreja;
diu, qu' animals de *tiro*
enganxats á *la llarga* fan mes feyna,
pro per *menjarse el vent* y anar mes rápits

s' han d' enganxá á *parell* els de carrera.

Com que no hi entén gens el que l' escolta
va fent que *si* ab el cap y no contesta.

Dalt á *la vaca* 's parla de cullitas
y 's diu que 's farà enguany molt bona xeixa.

A *dins*, homes y donas entrecuixan
y 's llena alguna broma bon xich verda,
mentre uns matan el temps jugant al tuti
fent servir de tauleta
alguna americana
sobre els genolls extesa.

En quant als del *cupé* deixémlos corre
que ja tenen prou feyna.

Aixís xarrant, rihent, fentse posturas,
y l' *Araté* ab *la tralla* á *la ma dreta*
llamant al *devanté* y dant una *punta*
á n' els *curtas de sis* perque ronsejan,
van els caballs fent vía
y s' arriba al poch temps á *Esparraguera*.

A esmorzá á *cal Noy Xich*: fasols, tocino,
ó un parell de costellas
ab bon pá, bon xaretlo y bona cara.

Altra volta á *menjarse carretera*
y á *Martorell*, parant á *cal Geroni*

per canviar las bestias.

Fet el cambi de tiro, altra vegada,
 ab un sol qu' estabella,
 de nou á menjar pols *suhan* la conna
 per 'quellas carreteras,
 arribant á la una de la tarde,
 hora de l' escudella,
 á Barcelona, plens de pols, ab gana,
 trinxats els ossos del trontoll y el seure
 y renegant per dintre
 de la calma ab que van *las diligencias*.

TIPOS BARCELONINS

A últims de sigle

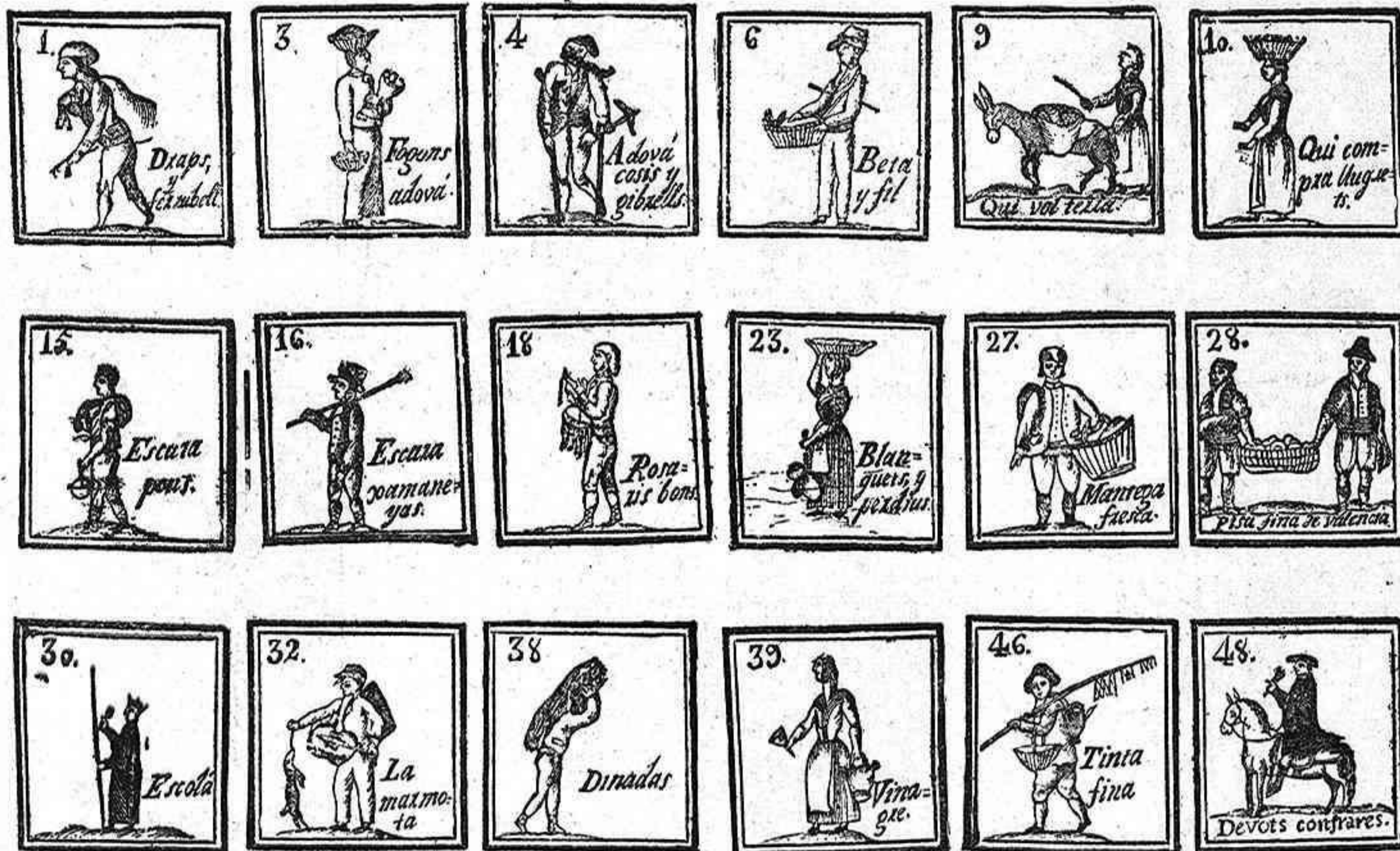
—¿.....?
 —Tercera, Barcelona. —Tres quaranta.
*Pren el bitllet, puja al vagó, s' adorm,
 xiulan y marxa el tren. A l' hora y mitja:*
 —¡Martorell!
Alli cambi d' estació.
 —Ja és aquí l' altre tren? —Sí, au; no badi.
 —¿Qu' han d' enganxar vagons? —Muchas gracias.
 —Sí, señor, enseguida. *Enganxan els vagons, donan el tock
 y puja á una tercera
 hont s' adorm altre cop.
 Al cap d' una hora:*
 —¡Coche!
 —¡Eh, á la Rambla!
 —¡Hôtel Condal!
 —¡Falcón!
Etcétra, etcétra... Ja es á Barcelona.
 —¡Vaya un tren mes calmós!

JEPH DE JESPUS

—¡Ventalls y espanta moscas!... ¡La Llanterná mágica!...

(Dibuix de M. Moliné)

ELS BALADRERS DESAPAREGUTS

Redolins triats de l' auca antiga: Baladrers de Barcelona.

MODAS Y TIPOS

1820.—Jova menestrala.

1815.—Modas barceloninas.

1820.—Una eleganta.

1816.—Un elegant.

ATALA.

1835.—Cabecera de un romanso.

1816.—Pagesa del Plá.

1829.—Mosso d' Esquadra.

(Dibuix original de B. Planella.)

1830.—Letxuguinos.

1840.—Tipos populars.

1830.—Un menestral.

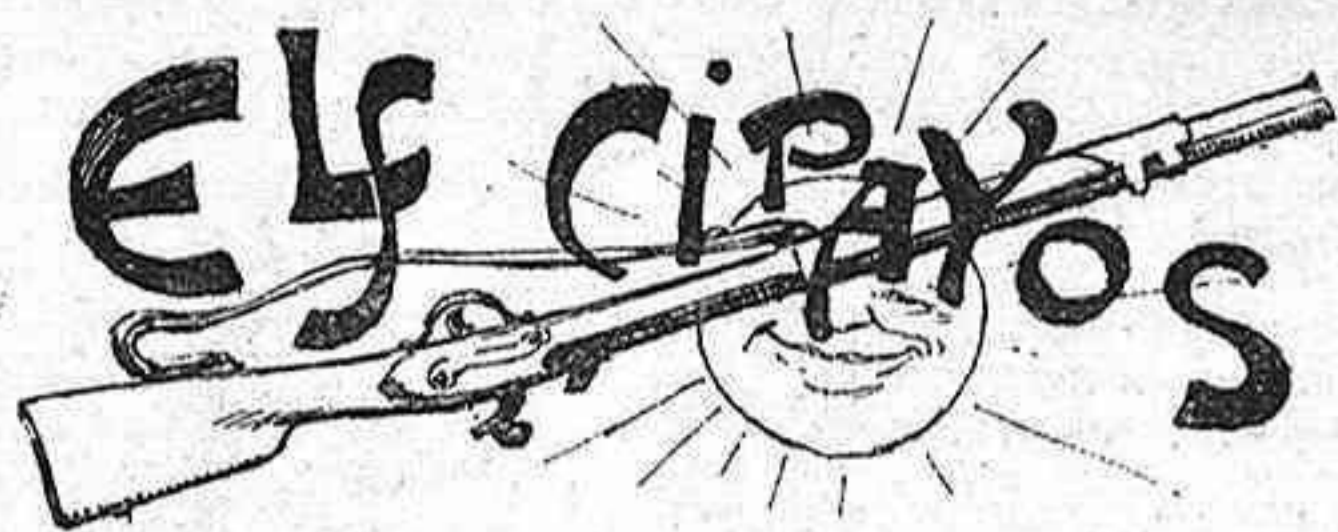
1823.—Milicianos voluntaris.

1845.—Fadri veler.

(De varias fullas populars.)

ELS CIPAYOS

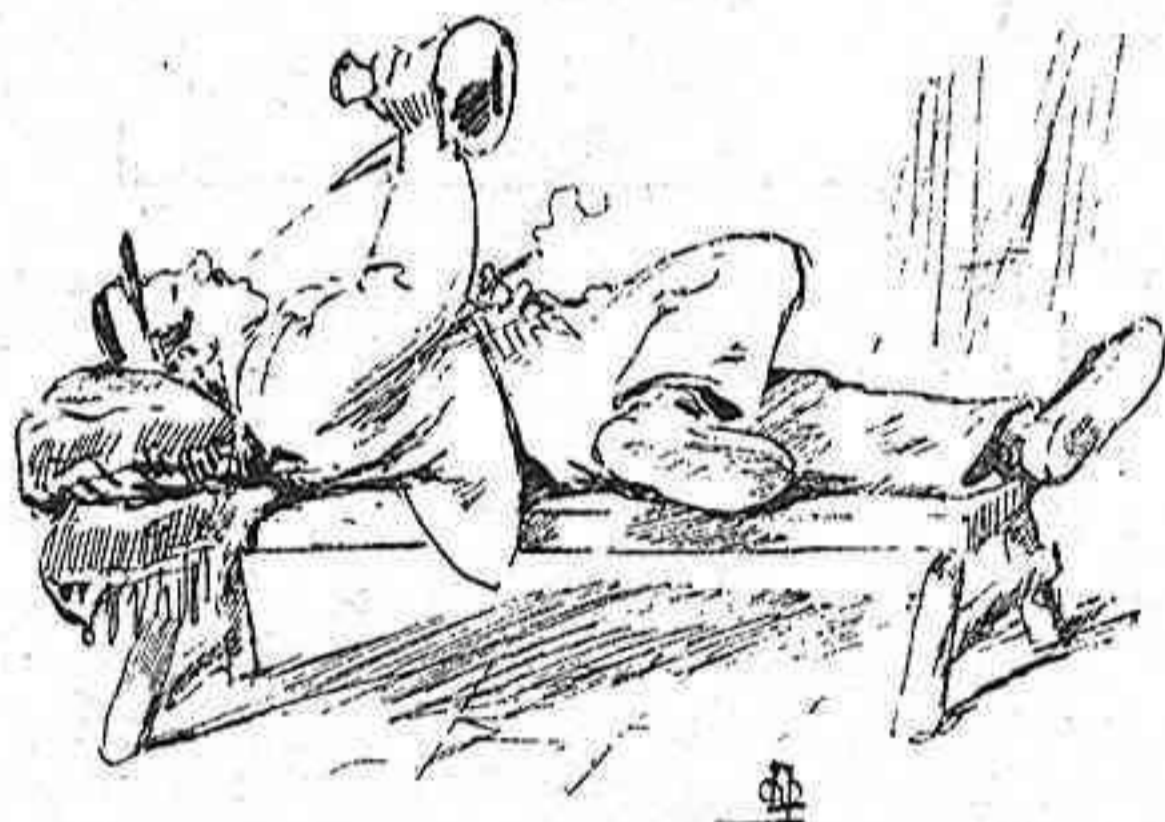
NOTAS PINTORESCAS SOBRE 'LS DARRERS COSSOS

FRANCHS

Il·lustracions del autor

BARCELONA, que durant la primera meytat de sigle tan aficionada havia sigut a jugar a soldats ó millor dit, a *milicianos*, semblava haver renunciat á sa antiga afició; pero al esclatar la Revolució del 68 no pogué menos qu' incloure en el programa revolucionari, entre l' *abolició de las quintas* y la *supressió dels consums*, la *milícia ciutadana*—y la nova milícia brotà expontáneament—com si hagués estat ja preparada sota terra. Milícia especial que 's convertí desde bon principi en una forsa de cossos franchs.

¿Cóm va ser? No ho sé. En aquella época jo era un xicot que 'm preocupava més, naturalment, dels efectes que de las causas; y els efectes van ser que la plassa de Sant Felip Neri hont jo vivia llavoras, quedá convertida de la nit al dematí en un verdader campament.

¡Quí l' havia vista y quí la vegé llavoras aquella plasseta tan pacífica, tan solitaria, tan muda sempre, formada pel frontis de l' iglesia, el del oratori dels *Padres* de Sant Felip Neri y la paret del jardí de casa meva!

¡Quín cambi tan repenti! Els baixos del oratori quedaren convertits en quartel; la plassa en un mercat de Calaf, hont tot eran crits, renechs, riallas, viscas, veus de mando, cops de culatas per terra, cric-craes de martinets y gatillos posats á proba; la fatxada de la iglesia en frontón, perque de moment aquella milícia passava el día jugant á pilota... y fent guardia ¡peró quínas guardias!

Tot d' un plegat, á altas horas de la nit, el centinella cridava desaforadament:—¡Cabo de guardia! ¡Cabo de guardia! Y al sortir aquest precipitadament ab alguns individus armats, preguntant qué passava, li responia ab tota flemma:

—Las burras de la llet.

O bé com un altre centinella que feya sortir al cabo de guardia demanantli un parayguas perque plovia.

***

¿Quí eran aquella gent? ¿d' hont havían surtit? No se sabia sinó que 's titulavan *Voluntarios de la libertad* y que tenían per comandant á n' en Targarona, el qual, segóns la musa popular—en aquell temps

Barcelona tenia encare musa popular, que del fet més insignificant en feya una cansó—

va vení aquí Barcelona,
se 'n va aná al escorxadó,
de 'l milló de cada casa
va formarne un batalló.

Y realment, aquella patuleya tot ho semblavan menos una milícia, armats de qualsevol manera, sense més prenda d' uniforme qu' una gorra blava ab galó groch de cuyna y visera de pala; pero aviat, restablintse certa normalitat en aquell período bullició, van comensarse á fer espurgadas serias, van anantse introduhint en el cos certas nocions de disciplina, van construhirse garitas perque no haguessin de fer las centinellas ab parayguas y per últim van tenir armament Berdam—*berdang*, com ne deya el poble—y un uniforme modestísim consistent en brusa blava, pantalón vermell, kepis vermell ab galó vert y calsons xarolats.

Alló ja comensava á semblar alguna cosa, y si afegim á tot lo dit que 'l célebre corneta García—un antich corneta de tropa—á forsa de perseverancia y heroisme lográ organizar una excelent banda de cornetas, compendreu que quan passava pels carrers un piquet de *cipayos* en correcta formació—deixém de banda qu' un individuo s' aturés á demanar foch á un tranzeunt ó bé el canti á una raspa—ja no tant sols no feyan por al vehinat pacífich, sino qu' al revés comensavan á ferli goig.

***

Cipayos he dit ¡santa paraula! Totas las cosas d' aquest món tenen cara y creu; aixís es que tant com més els voluntaris van anar inspirant confiança als burgesos, més va anar creixent la desconfiansa que van inspirar al poble, que—forsa es confessarho—á partir de la Revolució va declararse franca—ment republicá, y aquella guardia sortida del poble, un cop uniformada y disciplinada á *tall de tropa*, utilizada per sufocar las primeras expansions republicanas, va semblarli una patuleya de traydors.

Algú—aneu á saber quí!—(*) comparantlos ab las tropas indias de que se serveix Inglaterra contra els indígenas, va batejarlos ab el nom de *Ci-*

(*) Va ser en Robert Robert. (N. de la R.)

payos, y aquest motiu va fer tanta sort que al cap de pochos días tothom—fins ells mateixos—anomenava aixís y de cap més manera als voluntaris. Llavoras va venir el cantarlos:

No hi há ganduls al món com els d' en Targarona, que per guanyar sis rals defensen la corona.

¡Oyda! ¡oyda!
que duri tant com pugui
¡Oyda! ¡oyda!
que ja s' acabarà!

Y á propòsit dels sis rals, recordo un voluntari tan malcarat com malfardat, que prenent estoicament las burlas que li feyan uns tranzeunts, va respondre:

—¡Potser sí que voldrían que per sis rals vingués á defensar la llibertat en Girona!

***

Pero quan l' antipatía va créixer de punt va ser en 1869, quan aprobada la Constitució y ab ella aquell famós y tan discutit article 33, van jurarla las tropas y naturalment els cipayos. Aixís cantá aquet fet el poble:

Ja 'ls han dat corretjas novas
y vestits de nacionals;
ja han jurat la monarquía,
ja 'n defensen els sis rals.

Mentrestant y, en honor de la veritat, entre individuos que s' havían fet expulsar del cos per faltas de conducta y altres que se 'n havían sortit, ja per que trobessin que la cosa anava massa en serio, ja per rependre las feynas abandonadas, el cos de cipayos s' havia convertit en un cos perfectament organiat, disciplinat y uniformat—¡ab xaranga y tot!—y bona xaranga, val á dirho. Las brusas blavas havían sigut substituhidas per

levitas de color de tabaco, el kepis per ros—vermell ab galó vert—y els calsons per polaynas de panyo fosch.

Llavoras al poble varen semblarli, ja massa senyors y va cantarlos:

El día de Tots-Sants van estrenar levitas, que volen ser soldats y semblan jesuítas.

Un darrer cambi sufrí encare aquest uniforme, cambi desgraciat per cert: jaquetilla d' un blavet que feya mal als ulls, y un ridícul pantalon vermell ab galó

vert—tallat á sota genoll—y calsons de cuyro ros y espartenyas ab veta blanca.

Ab la proclamació d' Amadeo las passións políticas s' havían exacerbant fins á arribar al período agudíssim; els carlins s' havían llansat á la montanya al primer crit d' en Castells; en las ciutats y vilas es-

clatavan á cada dos per tres espurnas republicanas... Llavoras el poble cantava als *Cipayos*:

No crech qu' aquest arrós vos puga durar gayre perque els republicans vos f..... enlayre.

¡Ay! no van ser els republicans, nó, sino els carlins.

Els voluntaris, moviliats per perseguir la facció, van defensar la llibertat fins á donar la darrera gota de sanch, y sabent que 'ls hi anava el cap—perque els carlins no 'ls donavan quartel—van batres com á lleóns y van morir com á mártirs. Ripoll y Berga, Lla-

yers y el Pont de Raventí y tants y tants altres noms dolorosament gloriosos per la causa de la llibertat, van firmarlos ab la sanch de sas venas aquell grapat d' héroes, aquells CIPAYOS que durant cinch anys havían sigut l' escarni del poble qu' encarnavan; els últims restos dels últims cossos franchs que havia tingut Barcelona.

Y mireu com en materia de Llibertat, lo mateix qu' en materia d' amor, se comensa rihent y s' acaba plorant!

APELES MESTRES.

L' ARQUITECTURA A BARCELONA

EN LO SIGLE PASSAT

FINS passada mitja centuria be pot dirse que l' Arquitectura fou mes que altra cosa, feyna del mestre de casas: si l' Art hi intervenia per quelcom, era sols pera manifestar un raquitisme, una anemia y una fredor, que avuy esgarrifarian, si no tinguessim altres impressións atenuants, compensacións que satisfan la necessitat de sentir y de gosar; aliment que porta l' equilibri á la miseria de alimentació que per tants anys regná en la nostra ciutat en materia de fer edificis. Incomprensible apareix á primer colp de vista, que un centre important com Barcelona arribés, (podém dir fins á l' any 60,) no fent mes que apilar pedra de Montjuich y dessobre mahons arrebossats, en materia de Arquitectura. Be es veritat que á curta diferencia en las demés manifestacións artísticas, poca cosa mes se feya, que amuntegar pedra y arrebossar mahons; pero en molts, si no hi sobressortia un esclat, un valor positiu, se hi veyia una preocupació inconscient, un instint, fill de la moda ó de pretensións, que feya decorar ab teatral ostentació los interiors de las casas, exornarlos ab esculturas estrafalarias ó enriqueir ab complicats filets de llautó, lo mobiliari y capficar á tothom fins á enmalaltirse, per los refilets de la tiple ó las *fermatas* del tenor. La Pintura y la Escultura, ¡pobretas! vivían en algún retrato, alguna imatge d' *escaparate* ó figureta de pessebre, y la Literatura, en castellá, poca cosa mes feya que l' Arquitectura.

La exaltació política, lo lluytar ab tota mena de procediments pera ideals de llibertat, en uns, y l' oposarse ab tots los medis pera combátreho, en al-

COSAS QUE FOREN

tres, fins al terrabastall del any 68, impedí potser que 's produhís lo que després hem vist.

Per aquesta causa y per altrás, en los 60 primers anys del sigle, l'Arquitectura á la nostra ciutat no 's manifestá mes que de una manera migrada, incolora y miserable. La tradició de las casas de senyors d'altre temps s'era ben perduda. L'exemple mateix del sigle passat ab las fábricas de la Vi-reyna, de Casa Mo-ya, March de Reus, can Larrard y de la Llotja, no existí pera res en las deplorables construccions fetas en la primera meytat del nostre. Una sola excepció deu ferse, y es aquesta la construcció del edifici al Pórtichs de ca 'n Xifré.

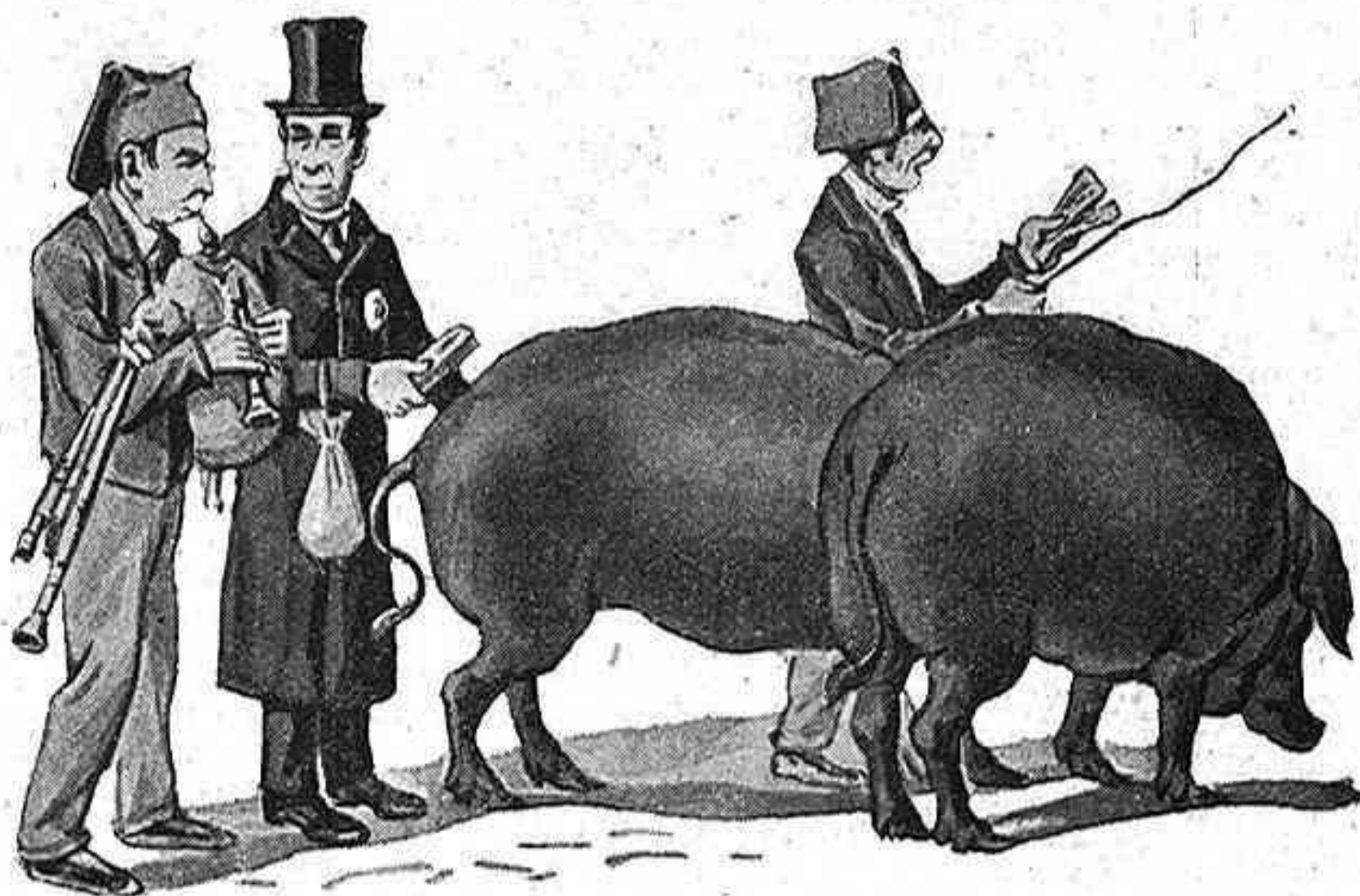
Miri qualsevol las rengleras de casas tristas y fredas (alguna ja restaurada) de la Rambla, carrers de la Unió, y de Fernando, y al arribar á la Plassa de Sant Jaume pera major satisfacció contempli la fatxada de la Casa comunal. ¡Y pensar que pera bastir aquella pedrera s'esgavellá un veritable monument!

Tradicció, gust, sentiment, fins la rutina de construir una

Bunyoleria del Tio Nelo, en els Pórtichs de 'n Xifré.

(Dibuix de J. Lluís Pellicer)

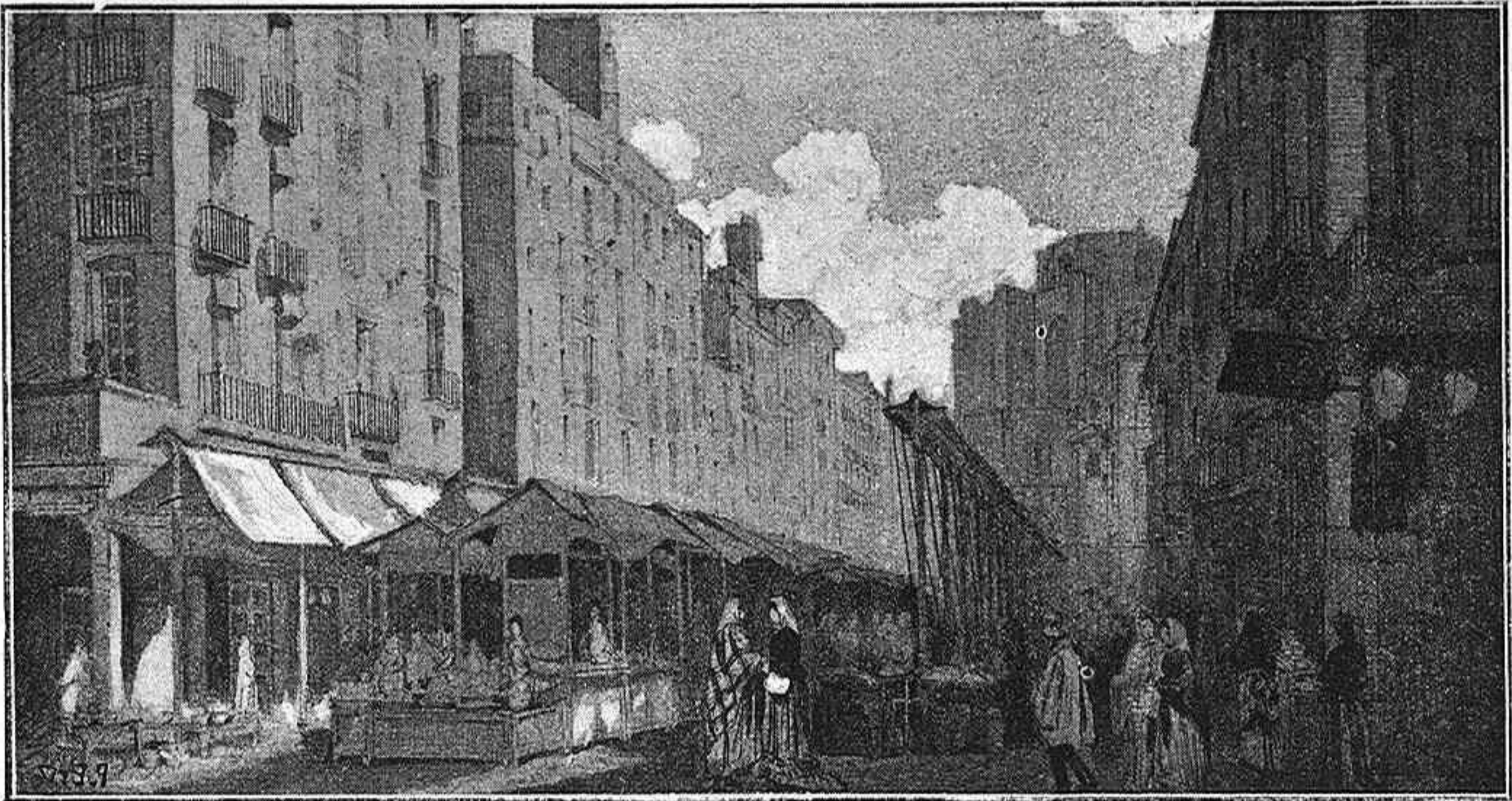
Passeig per la ciutat dels premis de la rifa de Sant Antoni.

(Dibuix de M. Moliné)

obra ben feta, tot estava perdut. Ni las mateixas mostrás dels passeigs de Gracia y de Sant Joan, en las fonts-surtidors, á primers del sigle, eran continuadas. L'Arquitectura se reduhía á pujar parets (ben primas) ab balcóns ó finestras y á fer terrats, y cumplint tal ideal s'obriren las novas vías de Jaume I, Primpesa, Milans, etc... com mes tart las de Ponent, Duch de la Victoria, Mendizábal, Zurbano, etc.

En lo primer período de tan trista Arquitectura, los pochos edificis de carácter públich, resultaren tan monumentals y artístichs com lo Cementiri, la Casa de la Ciutat y 'ls Comuns Dipósits. Ja mes endavant, l'Art refloréix en la Plassa Real y en la Capitanía General, y las casas de lloguer ostentan á las fatxadas ornamentacions de gerrer, y durant

FESOMÍAS PERDUDAS—LLOCHS Y TIPOS

1877.—Antich Mercat del Born.

(Dibuix inédit d' ERIZ)

lo imperi del ferro-colat, aplicacions de aquest material quina glorificació n' es la columna que sosté en Galcerán Marquet.

Per molts anys es lo gerrer un element principal en l' Arquitectura, quan no aprofita 'ls mateixos motllos 'l fundidor de ferro, y després ve la disbaixa dels marbres á las fatxadas, recobertas ab crostas d' estucats, de dalt á baix, ab varietat de mostras de tots colors, ab esquitxos y refregadas de fantasia de paleta, tot brunyit y planxat, relluhent tot com un mirall.

Si embelleix la ciutat un monument de ferro-fos, com lo d' en Marquet, un de marbre de debó l' hermojeja també á la plassa de *Palacio*, en

El cego Antonet.

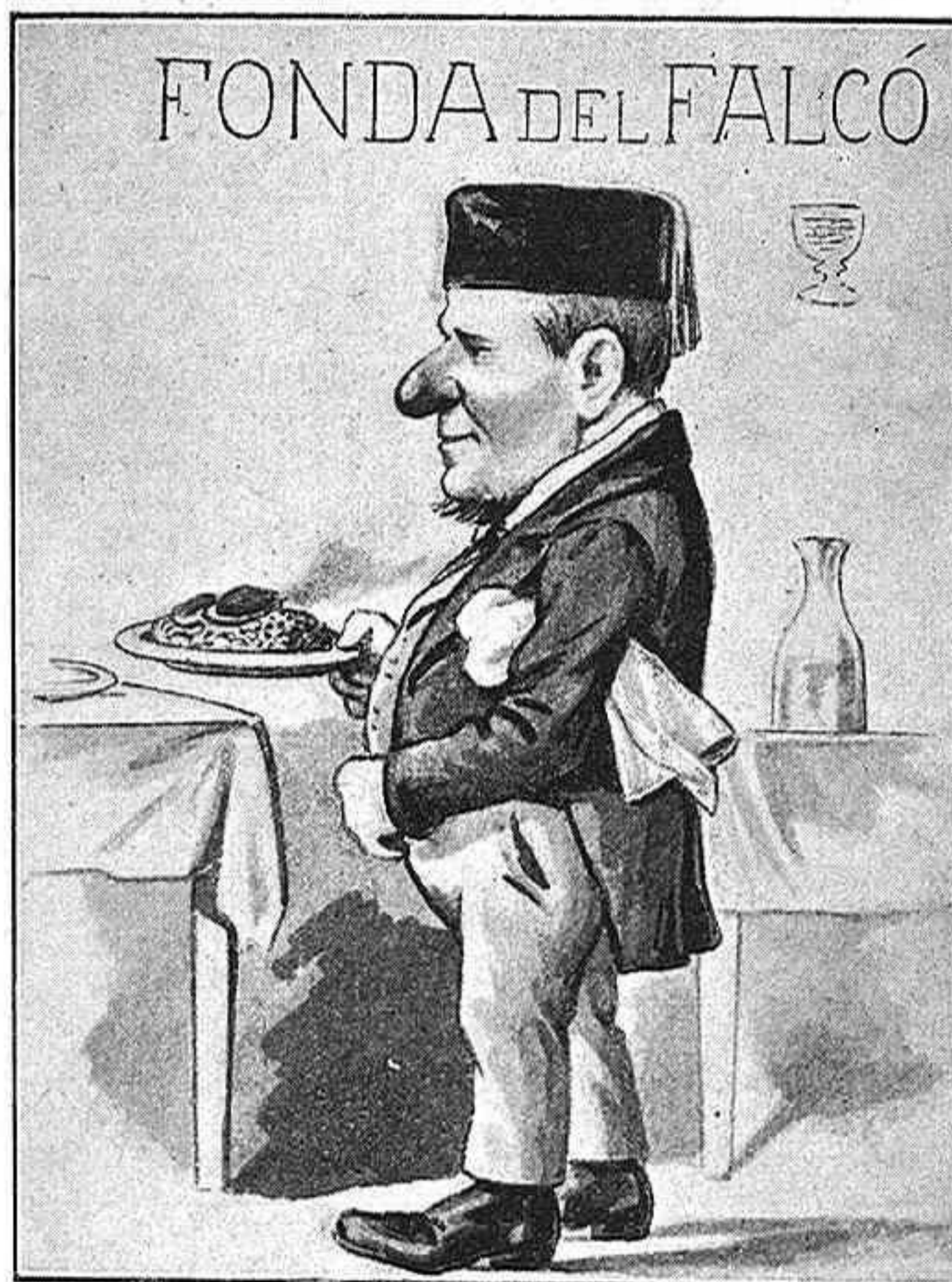
lo lloch ahont per poch temps hi dominá sobre un pedestal tan artístich com ell se merexia, la noble figura del gran Rey *Fernando VII*. Si l' any 20 se malmet la nostra veneranda y gloriosa casa Comunal, mes tart se restaura lo *Palacio* ab un gòtich del temps, pintat de clar y obscur.

Mentres dura l' ensopiment y s' omplen de casas, ó presóns de llogaters, molts jardins que hi havia á la ciutat, se construheix un edifici amagat, un

teatro gran, el mes gran, el Liceo, tan gran qu' encare es massa gran ara, ahont á penas s' hi pot entrar á peu; envoltat tot ell per celoberts de casas de lloguer, sense magatzems, ni cap dels

TIPOS POPULARS

(Dibuixos de M. MOLINÉ)

En Batista, mosso del Falcó que servía las famosas monjetas ab llomillo.

L' Ola Vos.—Ola vos: do'm un quarto.

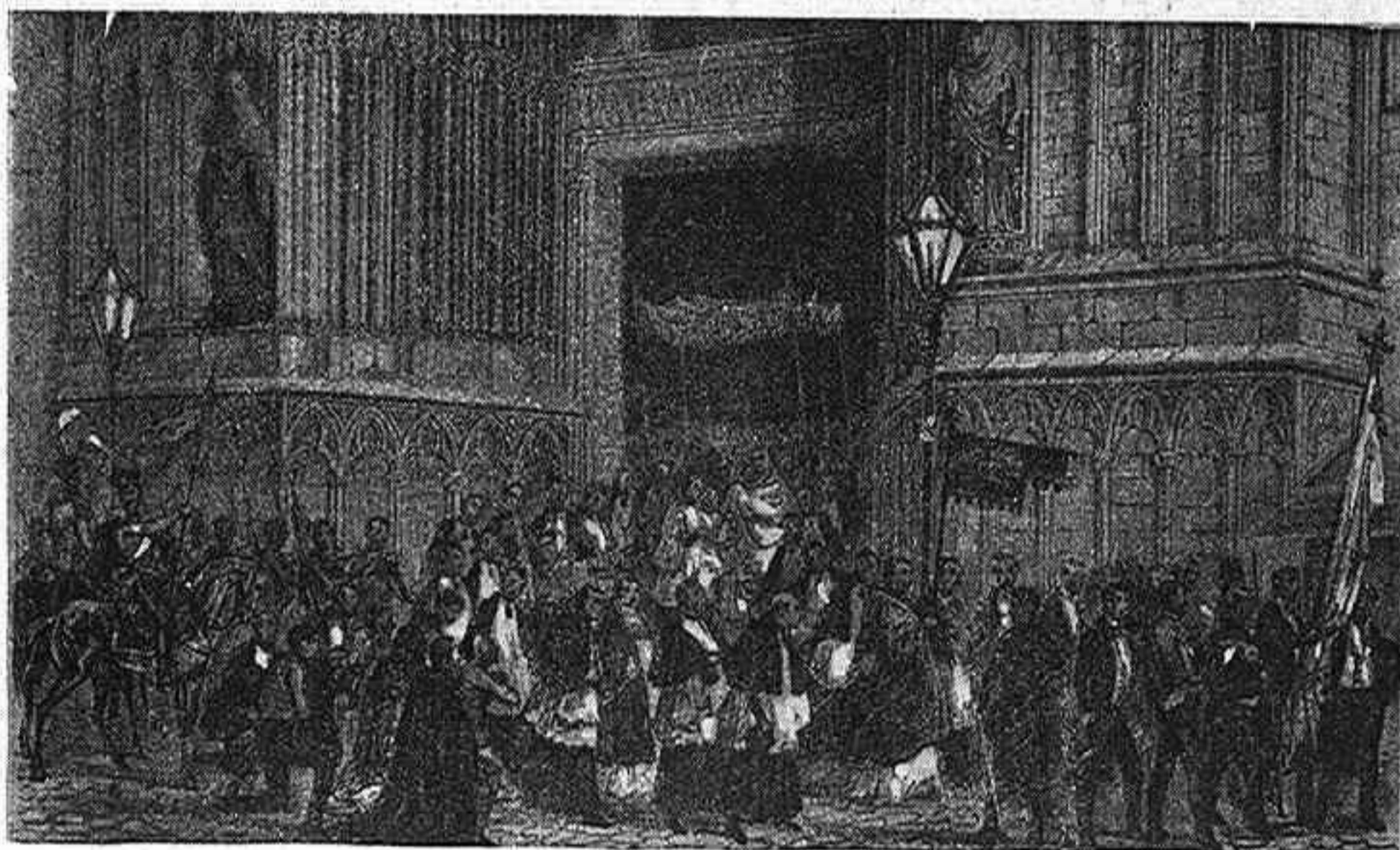
COSTUMS Y FESTAS

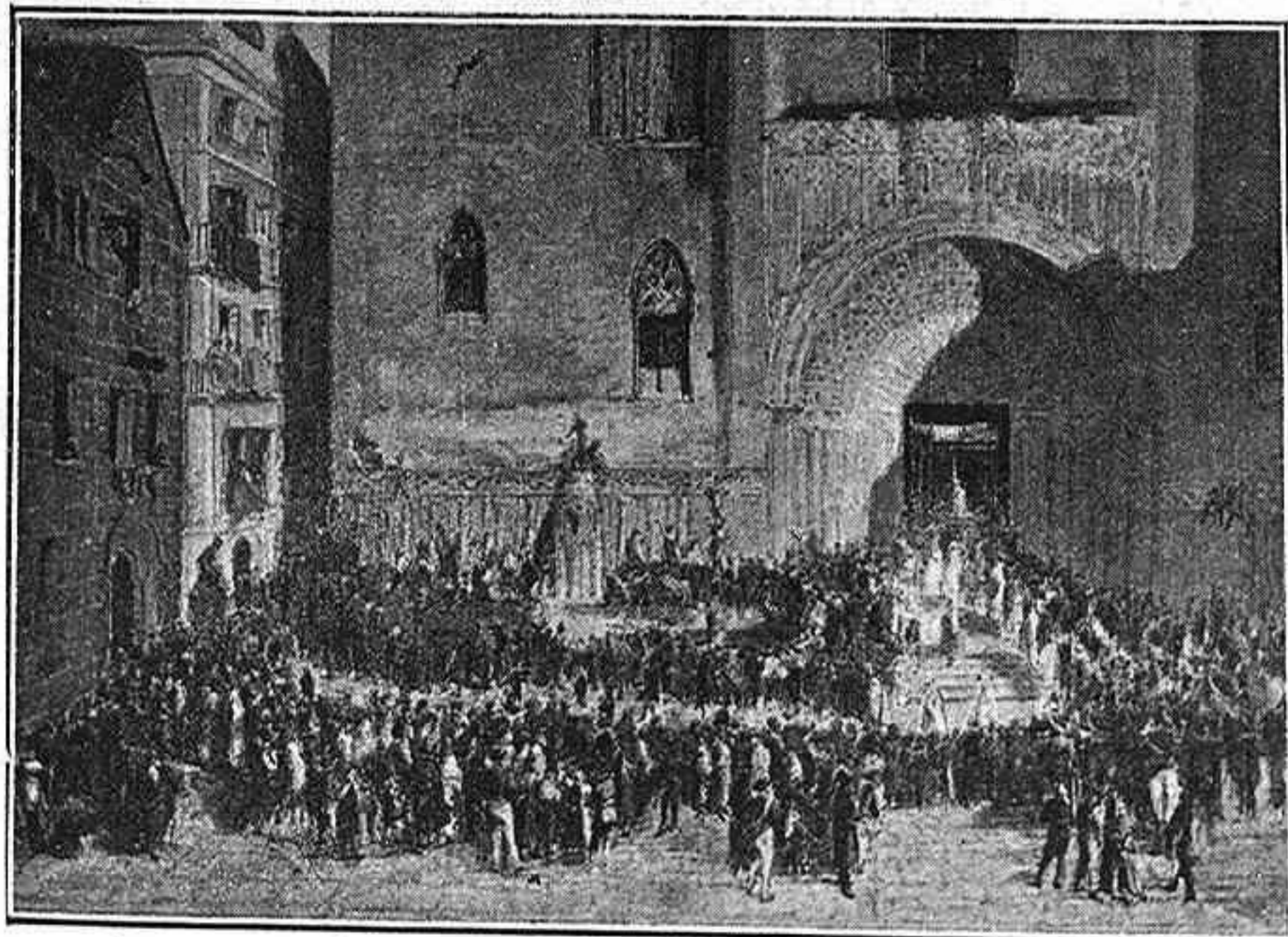
1846.—Patí de l' Audiencia.—La fira de las rosas.
(D' una litografia de Parcerissa.)

anexes necessaris en un coliseu de menys importancia.

Una societat particular lo «Círculo Barcelonés», fa un saló del primer pís fins al terrat, copiant, en la escala barcelonina, l' Panteó d' Agrippa, una torre Eiffel per aquella época, lo que permet al mateix temps obrir una sala de café com la del antich de las Delicias, que semblava á las horas gran com el torín. La impulsió artística se atreveix á tot: ja s' veuen columnas ab capitells de tots istils (de gerrer) á las entradas; ménsulas y cartelas abundan y fins lo clar y obscur de las cornisas se complica retallanhi *dentellóns*. L' art se imposa y en lo portal

1848.—Santa María del Mar.—Eixida de una professó.
(D' una litografia de Parcerissa.)

1871.—La professó del Corpus.—Sortida de la Catedral.
(D' una aquarela del escultor Rossendo Nobas.)

del Passatge Bernardino y en la casa d' en Bacardí, apareixen solucions que admiran...

L' art comunal produheix los Mercats de Santa Catarina y de Sant Joseph ó de la Boquería y la Pescateria del Born, ja desapareguda.

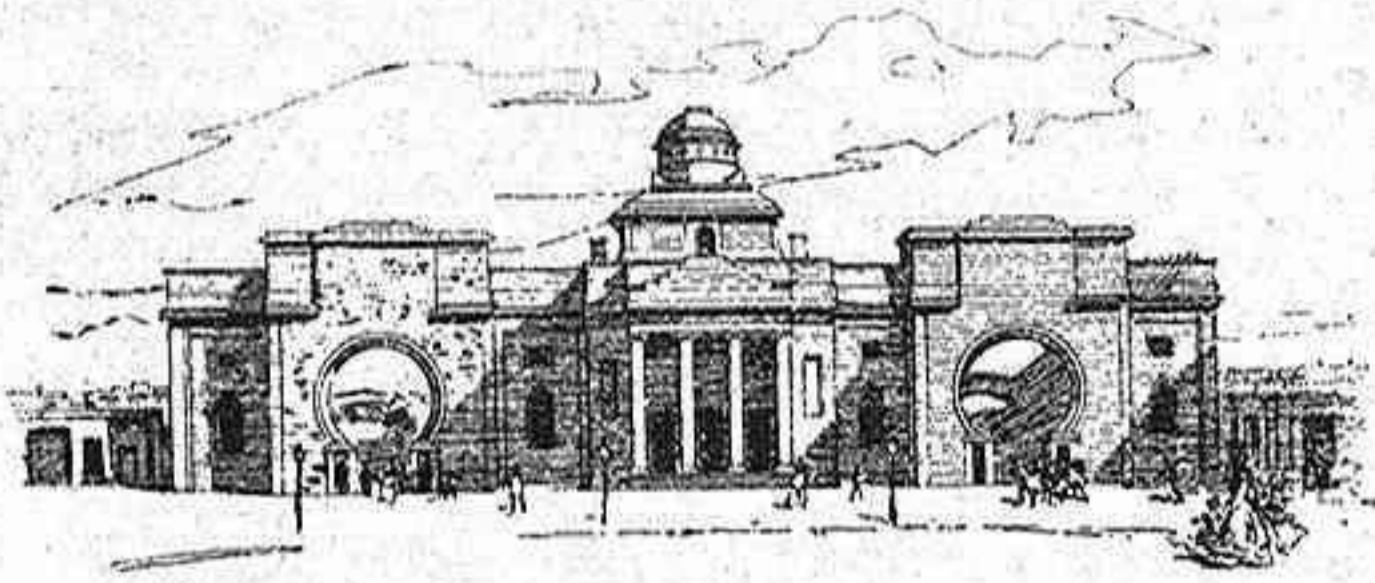
D' edificis públichs del Estat, no cal parlarne; l' Arquitectura del Estat ha consistit en aprofitar molts antichs convents: Sant Pau, l' Hospital militar, Bon-succés, Santa Mónica, Sant Agustí vell, Sant Francesch, y la Mercé, y en ferne de l' Aduana, Govern civil, Administració, etc.; per manera que la séva acció en res y pera res ha contribuít en lo sigle al renaixement de l' Arquitectura barcelonina, avants de l' any 60.

Aquest se produhí per la acció propia y exclusiva de la ciutat en la evolució que las generacions de sos fills han verificat malgrat tots los obstacles, malgrat lo mancament d' estímul ja que no d' exemple y de mostra, de las entitats oficials.

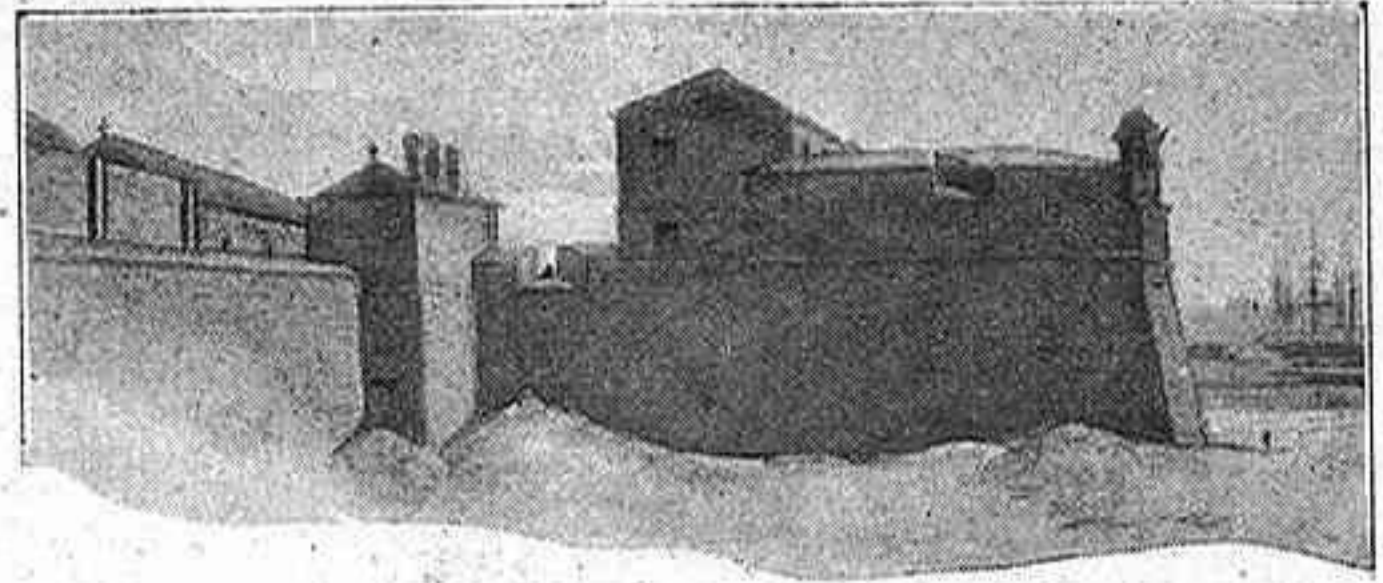
Si la inconsciencia artística ha estat causa de que Barcelona no tingués l' Arquitectura que devía tenir, ho fou també de que passant y passant anys se hajan destruhit los portals del circuit romá ab que avuy quedaria demostrada l' antigua ciutat del turó, constituhint un monument únich. Lo sol reste ne son las torres de la plassa Nova. Els archs de Sant Ramón del Call, Baixada de Sant Miquel, Baixada del Ecce-homo, el Palau, Baixada dels Lleóns, del Regomir, de Viladecols y de la Presó tots han desaparegut, de memoria de alguns de nosaltres.

La passió política de una época, destruhí veritables monuments d' art ab la crema dels convents; lo càlcul n' ha destruhit d' altres y fins la deixadesa alguns. Tots hem vist desaparèixer la casa Gralla al carrer de la Portaferrissa... y l' magatzem al costat de la Aduana, ahont hi havia una bonica font ab l' estatua de Neptuno: tots hem vist en la Rambla de las Flors, destruhir un fresch molt curiós d' en Montanya, pera arrebossar la fatxada de nou, y fent un salt, tots veyém encare avuy uns grans cartells que desfiguran la font de Santa María, com veyém aqueix temple envoltat de barracotas, ahont s' hi ven de tot; pá, cotillas, aygua ab sucre, arengadas... Per sort aixó no destruheix

VISTAS BARCELONINAS PERDUDAS DE VISTA

1854.—El Portal de Mar.
(Dibuix inèdit.)

1878.—Dressanas.—El Baluart de las Pussas.
(Apunte de Pellicer.)

1862.—Ruinas de la Sala Capitular de la Colegiata de Santa Ana.
(Dibuix inèdit de Martí y Alsina.)

materialment res; però artísticament, demostra la nostra deixadesa en qüestió de monuments per religiosos que siguin.

Cap jove de avuy pot formarse una idea ni aproximada de ahont havia devallat l'art, en materia de construir, á Barcelona. Los projectes pera una edificació féyanse solzament pera la formalitat del permís, de poder donar midas á la pedrera, y als fusters, y de repartir las oberturas. La feyna artística, en general, se reduhía á triar pessas á ca'l gerer, anar treballant y en essent al cap de munt, en-

viar un manobrealmagatzém á buscar el motllo de la cornisa.

La acció oficial se manifestá per fí, y durant anys hi hagué á la galería á cada costat de la porta del Saló de Cent á casa de la Ciutat, dos quadrets ab unas mostres dels colors ab que's podían pintar las fatxadadas.

Perfí, gayre be al ma-

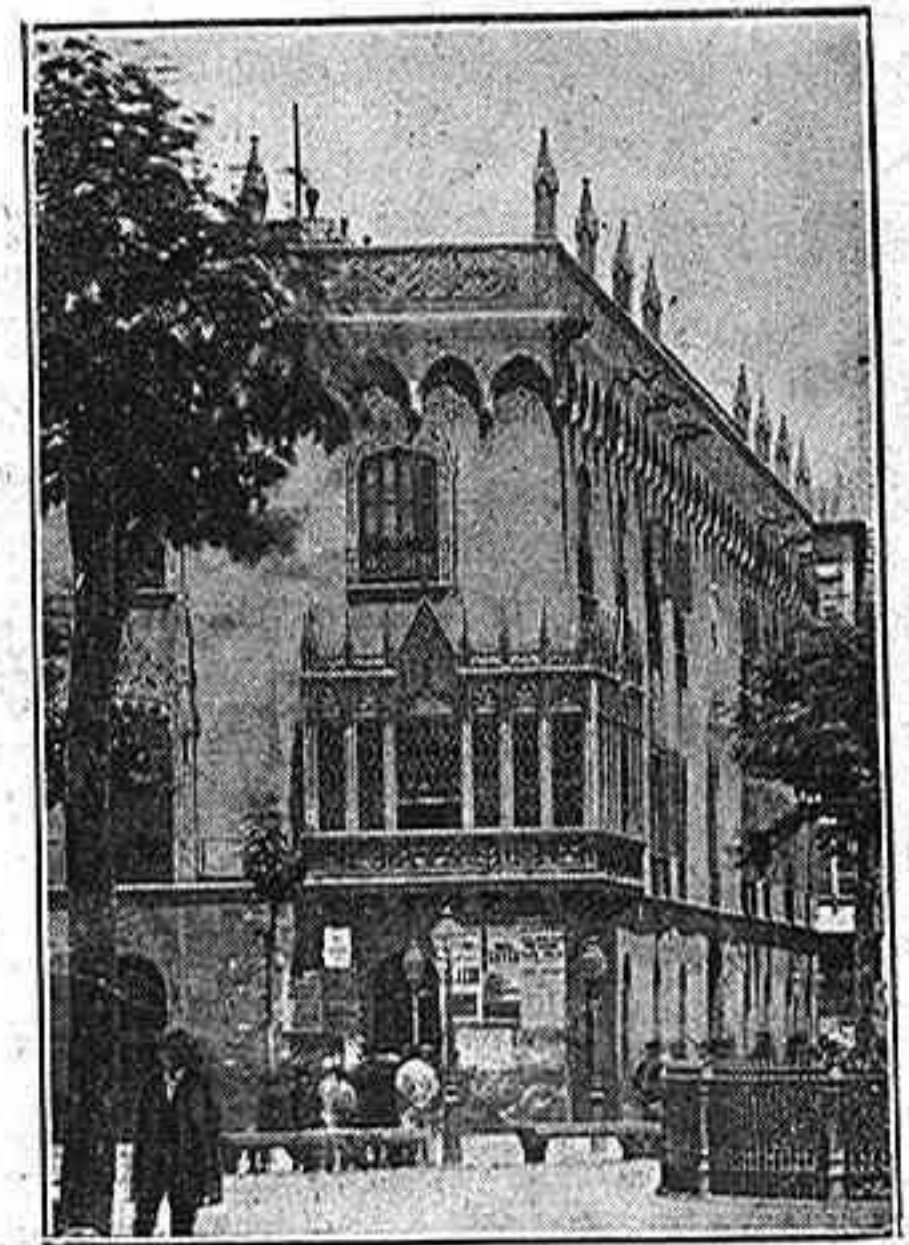
Arquitectura en tots sos conceptes. La impulsio era donada: l' exemple dels fets existía y havia ja plena conciencia; de alashoras ensá, lo renaixement se ha realisat per complert.

No hi ha perquè esmentar ni obras ni noms: la erecció de la ciutat nova ha contribuhit per molt, rompent rutinas y modificant disposicions legals, á ajudar los propósitos de una generació jova, pletórica de forsa y de voluntat, y per fí comensa á tenir, te ja Barcelona, casas que corresponen á la fortuna de llurs propietaris, y l' art per fora y per dins de las casas hi te vida. Ja era hora, y hora es, de que Barcelona continuhi en mes y mes, demostrant las sévas qualitats en resultats permanents, que siguin una llissó y un exemple pels que vinguin, al mateix temps que un goig pels vivents. Los diners en crú son xifras que á voltas'sdesfán; cambiats en obras artísticas, subsisteixen y ab doble valor, essentne una memoria que respecta tothom.

J. LL. PELLICER

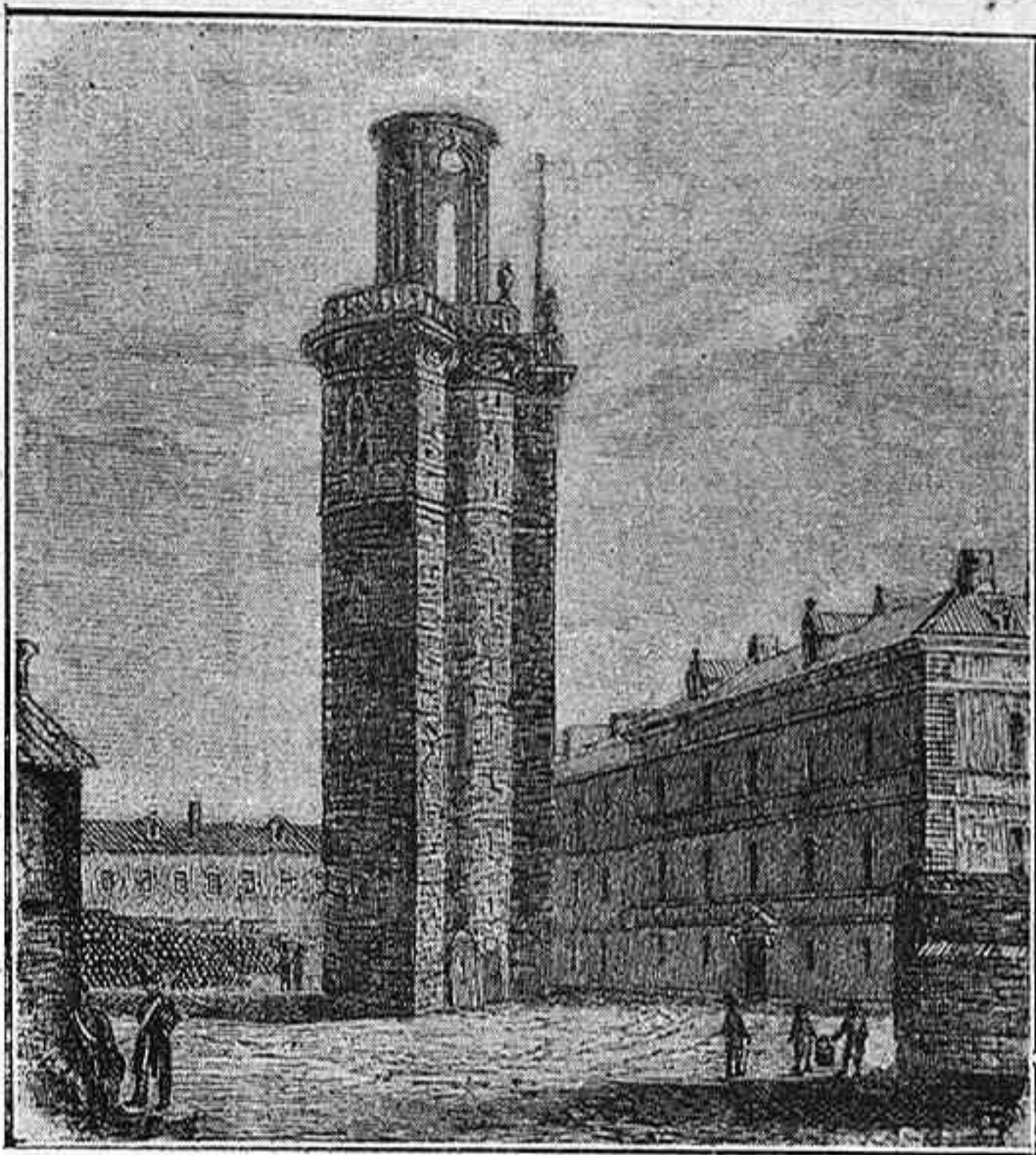

1870.—Ciutadela.—La Porta del Socorro.
(D' una fotografia.)

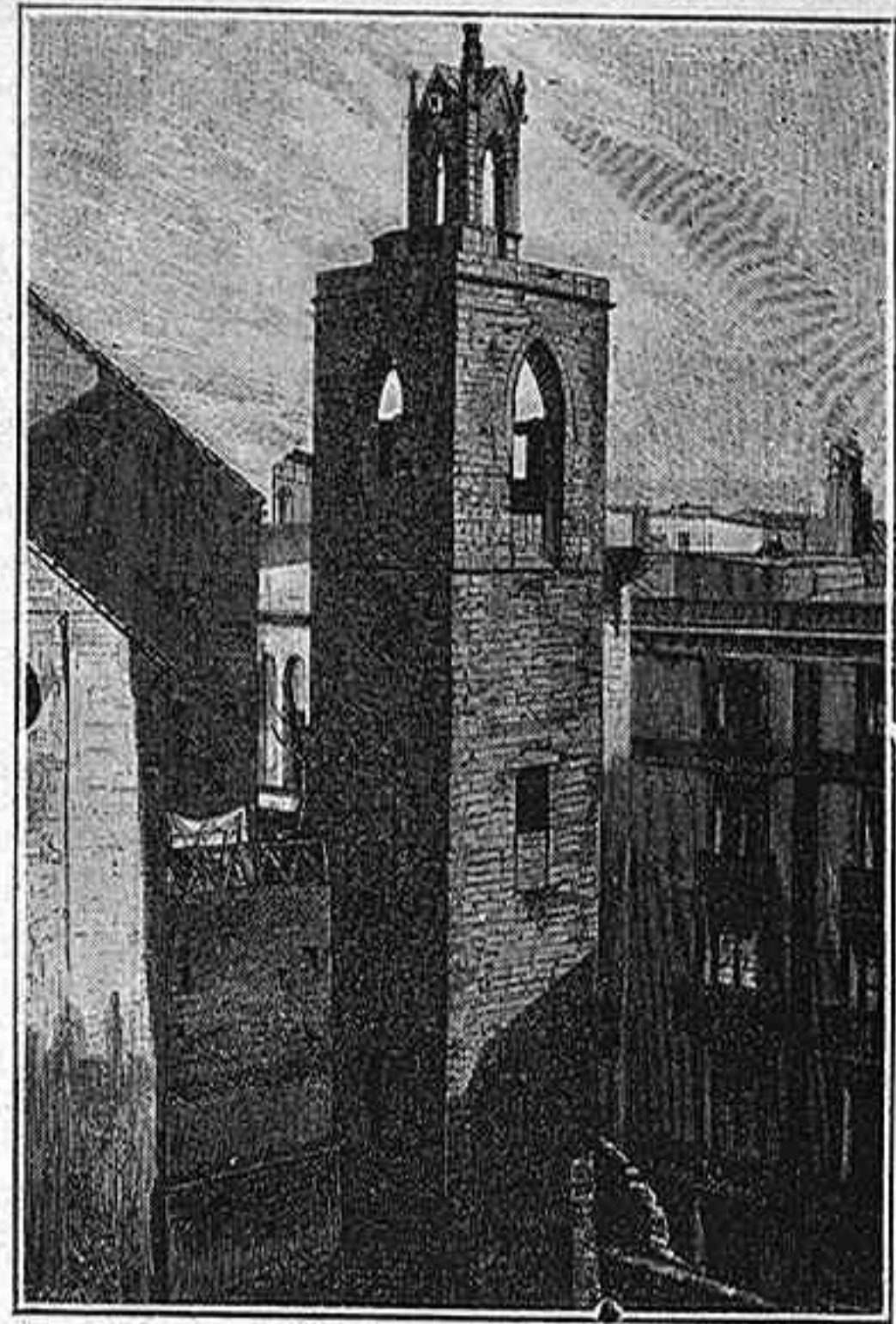
1874.—El Palácio Real, destruhit per un incendi.
(D' una fotografia.)

teix temps, se pot dir, per allá l' any 60, en Robert y en Granell y el Sr. J. Oriol Mestres, ab la Caixa Catalana y la casa d' en F. Puig els uns y ab la casa d' en Tresserra á la plassa d' en Medinaceli l' altre, comensaren una nova era en la fabricació barcelonina. Coincidí aixó també ab lo comensament de la Universitat, del nostre benvolgut mestre Sr. Rogent, que fou una alenada grossa y continuada pera la regeneració de la nostra

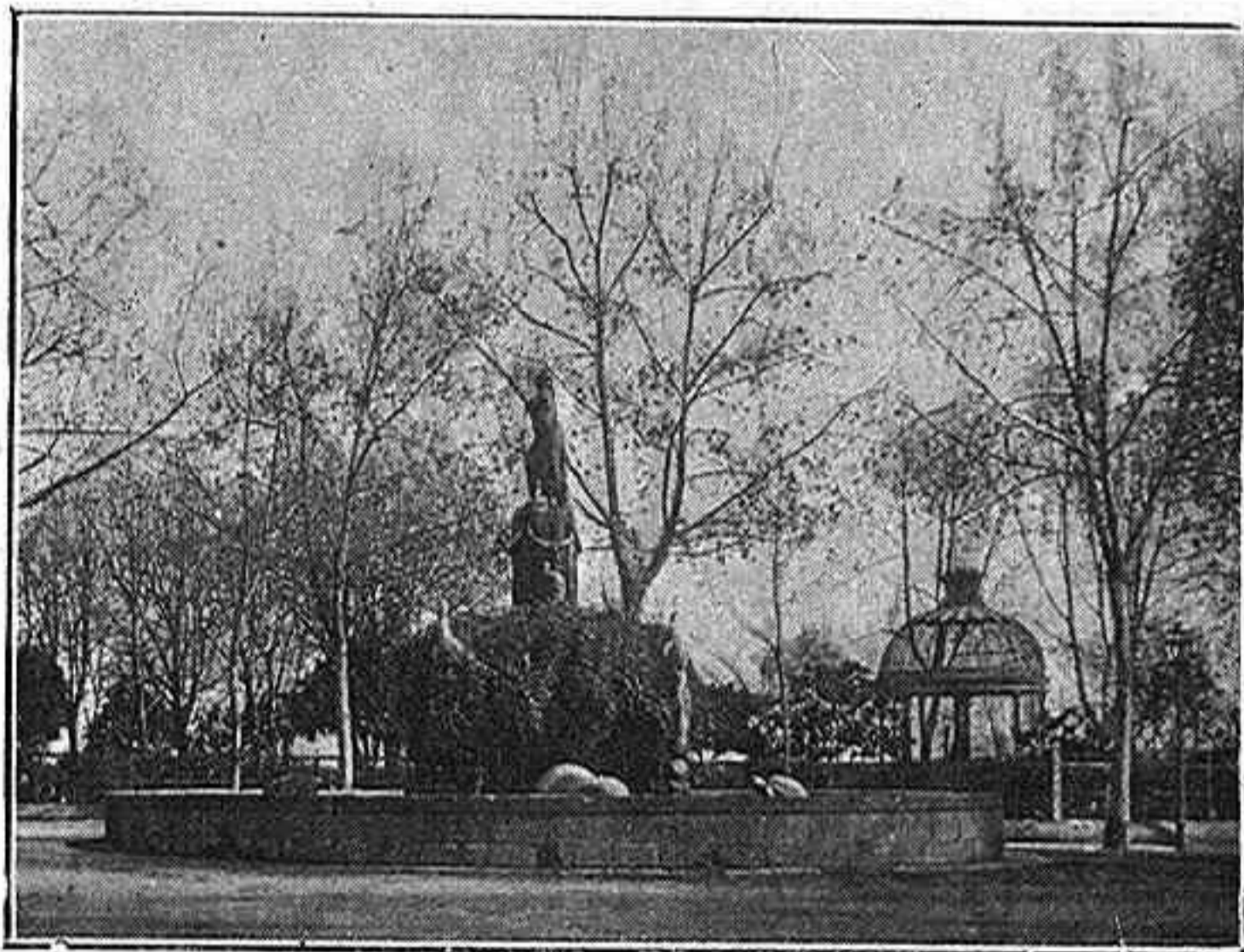

La torre de la Ciutadela.

(D' un grabat del any 47.)

Torre campanar de Sant Miquel, derruït en 1868.

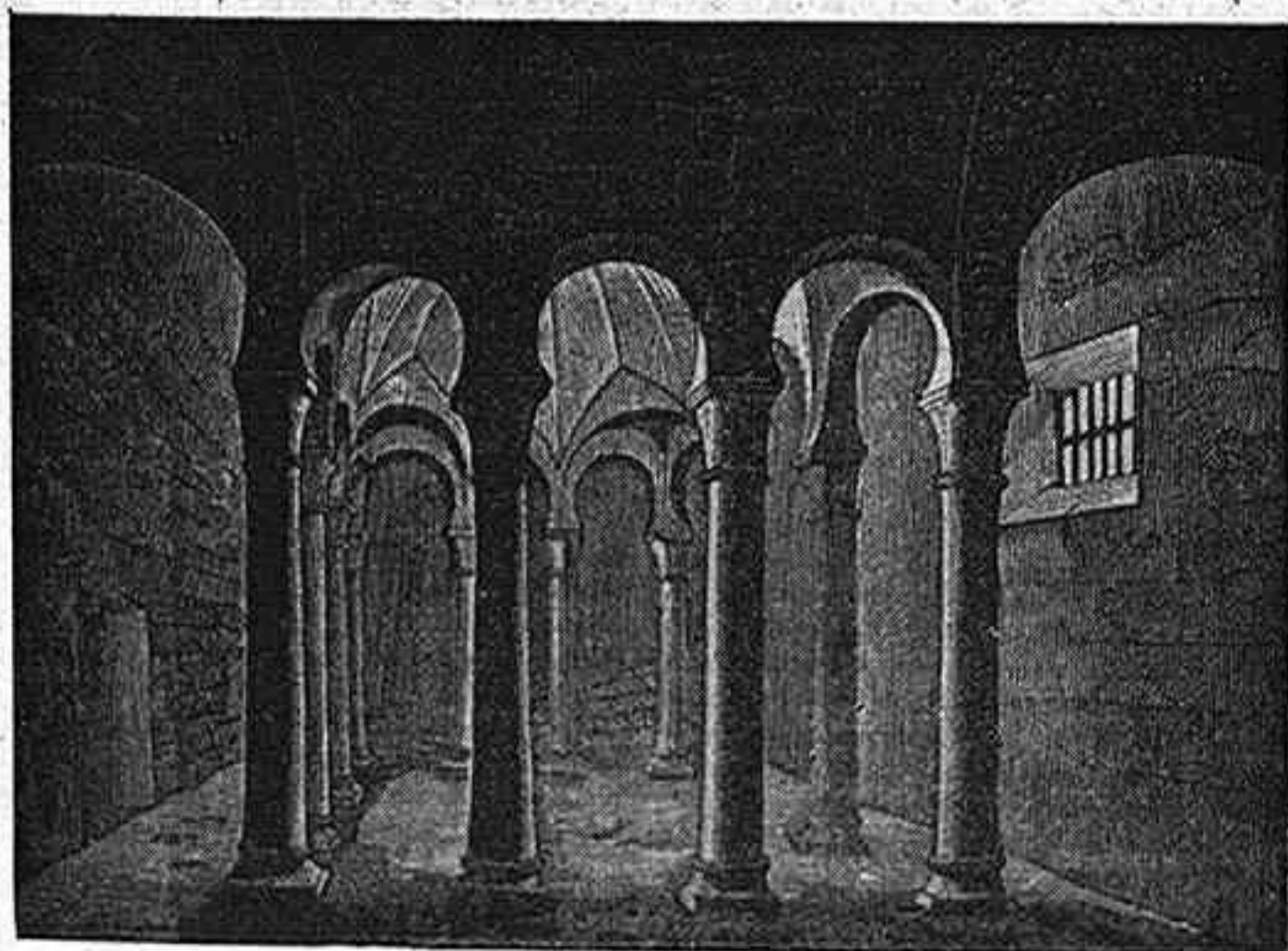
La Font de Aretusa, en el Passeig de Sant Joan, prop del Jardí del general.

(De fotografia.)

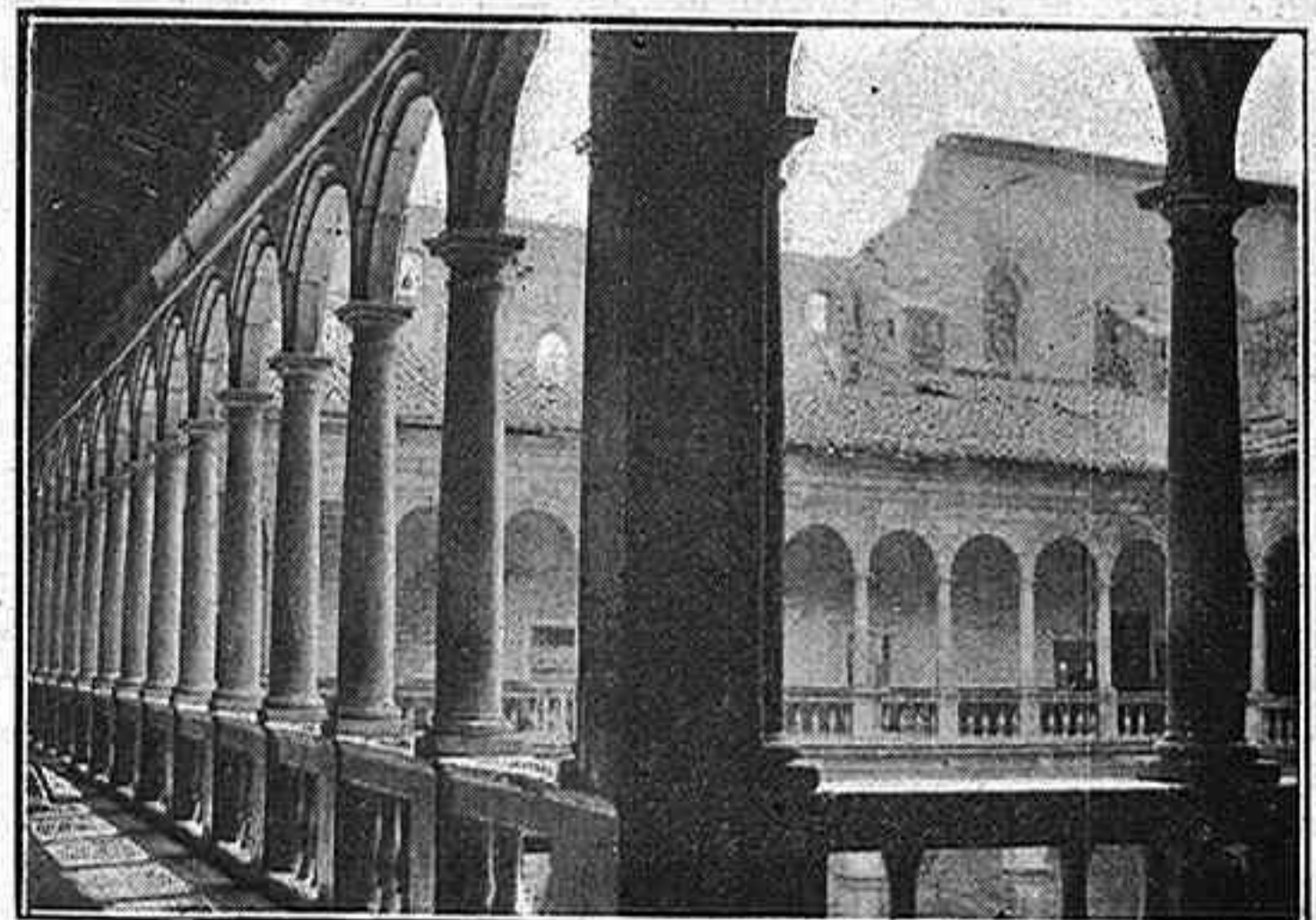
Claustre de Sant Francesch en 1835.

(Dibuix de Parcerissa.)

Banys àrabs subterranis del carrer del Banys, destruïts en lo primer ters del segle.

(De un grabat de l' època.)

Claustre del Convent del Carme que serví de Universitat fins l' any 73.

(D' una fotografia.)

L' ADÉU DEL SIGLE

Senyoras y senyors: Vaig á morir-me
y no podíá á fe tallar més just;
que si no vé á matarme la vellesa,
m' hauría aixís mateix mort de disgust.

¡Cent anys de presenciari tan sóls desgracias!
¡Cent anys de menjar pa florit y car!
¡Cent anys de no escoltar res més que queixas!
Us juro, amichs benévols, que n' hi ha un fart.

Per xó, sentint avuy que 'l Temps m' avisa,
que tinch ja llest y á punt el ninxo meu,
com un bastaix que tira 'l fardo á terra,
exclamo satisfet: ¡Gracias á Deu!

¡Gracias á Deu que al fi m' arriba l' hora
d' abandoná aquest món d' iniquitats,
hont no hi ha sinó camps cuberts d' ortigas
y plassas y carrers mal empedrats.

La feyna que jo hi fet es grossa, inmensa:
en ella hi he posat ánima y cos,
y al repassarne avuy tot el catálech,
formalment, crech tenir dret al repós.

Sigles d' anomenada n' hi ha hagut varis,
sos fets més culminants tothom els sab;
pero sigles com jo, tan braus, tan guapos,
puch dirho ab tot orgull, no n' hi ha hagut cap.

Per anys y panys que 'l género humá visquí,
encare que aquest món se fassi nou,
al recordar l' historia dels grans sigles
la gent sempre dirá: ¡Oh, 'l Sigle dinou!...

✱

Traballant día y nit y untant solícit
las rodas del gran carro del Progrés,
els llegats que jo deixo son espléndits;
si ab ells no esteu contents, no us puch dar més.

Deixo 'l vapor, que vaig trobá en l' infancia
y avuy se us apareix com un colós
que fa ja trontollar tota la terra
al impuls de son hálit poderós.

Deixo el ferrocarril, dragó frenétich,
que ab ventatja ab el vent molts cops lluytant,
muntats sobre son llom, us arrossega
y us dú del nord al sur en un instant.

Deixo aquestas grans naus, mónstruos del aygua,
palaus pel esplendor qu' en ellas llú,
ciutats per sa extensió maravellosa,
gavinas per son vol sempre segú.

Deixo la llum eléctrica, tan apta
pera omplirvos el món de resplandors,

com pera arreconá als vells mecanismes
al posarse en contacte ab els motors.

Deixo la bicicleta, caball sobri,
que no menja y camina com el vent;
deixo 'l diví fonógrafo, arxfu mágich
hont la veu se conserva eternament.

Deixo la maquineta cusidora,
que l' agulla á la dona treu dels dits;
deixo 'ls germans telégrafo y teléfono,
recaders al cansanci may rendits.

En fi—y aquí tenguí lo que 'm recrema
y m' ompla d' amargura y 'm confón—
deixo al home tan bárbaro y salvatge
com el día que vareig vení al món.

✱

Sí, senyors y senyoras; al fer *mutis*,
vull rendí aquest tribut á la vritat:
la civilisació es una mentida,
un barnís més ó menós delicat.

Progressa l' home en manyas, troba medis
de cubrí ab bells ropatjes mals instints;
pero en el fondo sempre es una fiera
disposada á menjarse als seus vehins.

Per més que 'l dret se pinti en tots els códichs,
y 's fassi de justicia un gasto atrós
y á la fraternitat s' entonin himnes,
el peix xich sempre es víctima del gros.

Els soberáns del món no són els Hugos,
ni 'ls Tolstois, ni 'ls Spencers, ni 'ls Karl Marxs;
els amos, els que sempre van á sobre,
son els Napoleóns ó bé 'ls Bismarcks.

Per xó al morir me 'n vaig sense racansa
y easi ab alegría, convenent
de la esterilitat de la gran lluyta
qu' en pró de la Justicia hi sostingut.

De tots modos, amichs, per més que ho dupto,
com ara aixó ja á mí no 'm vé ni 'm vá,
celebraría molt que 'l próxim sigle
fos millor que 'l que avuy s' acabarà.

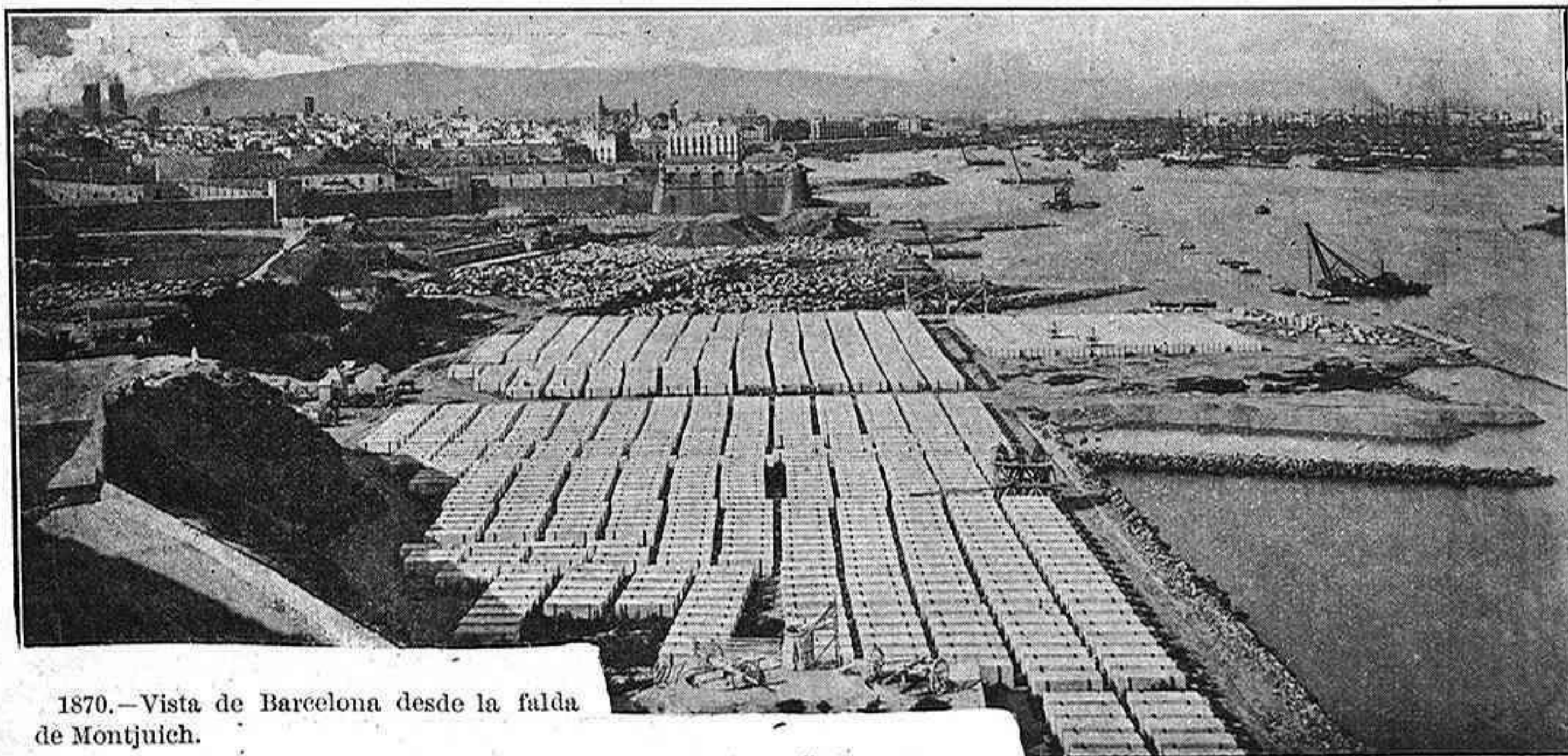
C. GUMÀ.

AL ACABARSE EL SIGLE

Barcelona ¿qu' has fet? El Sigle está acabantse
—el dinou, el més gran—y encare no has pensat
en nombrar un hereu d' eterna recordansa
al gran Viladomat.

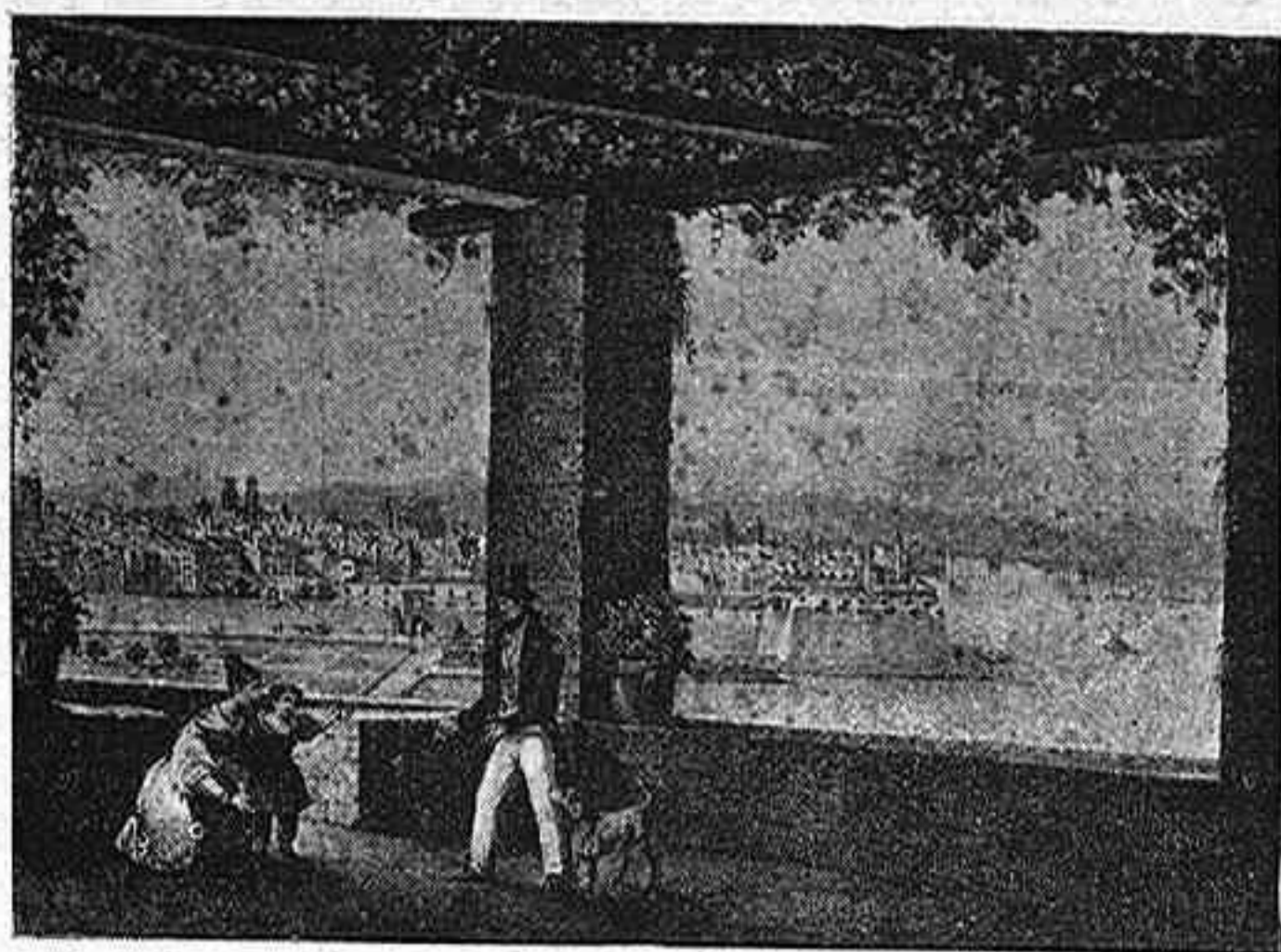
Barcelona ¿qu' has fet? El sigle está acabantse!
—He fet molts fabricants y un qu' altre potentat.

APELES MESTRES

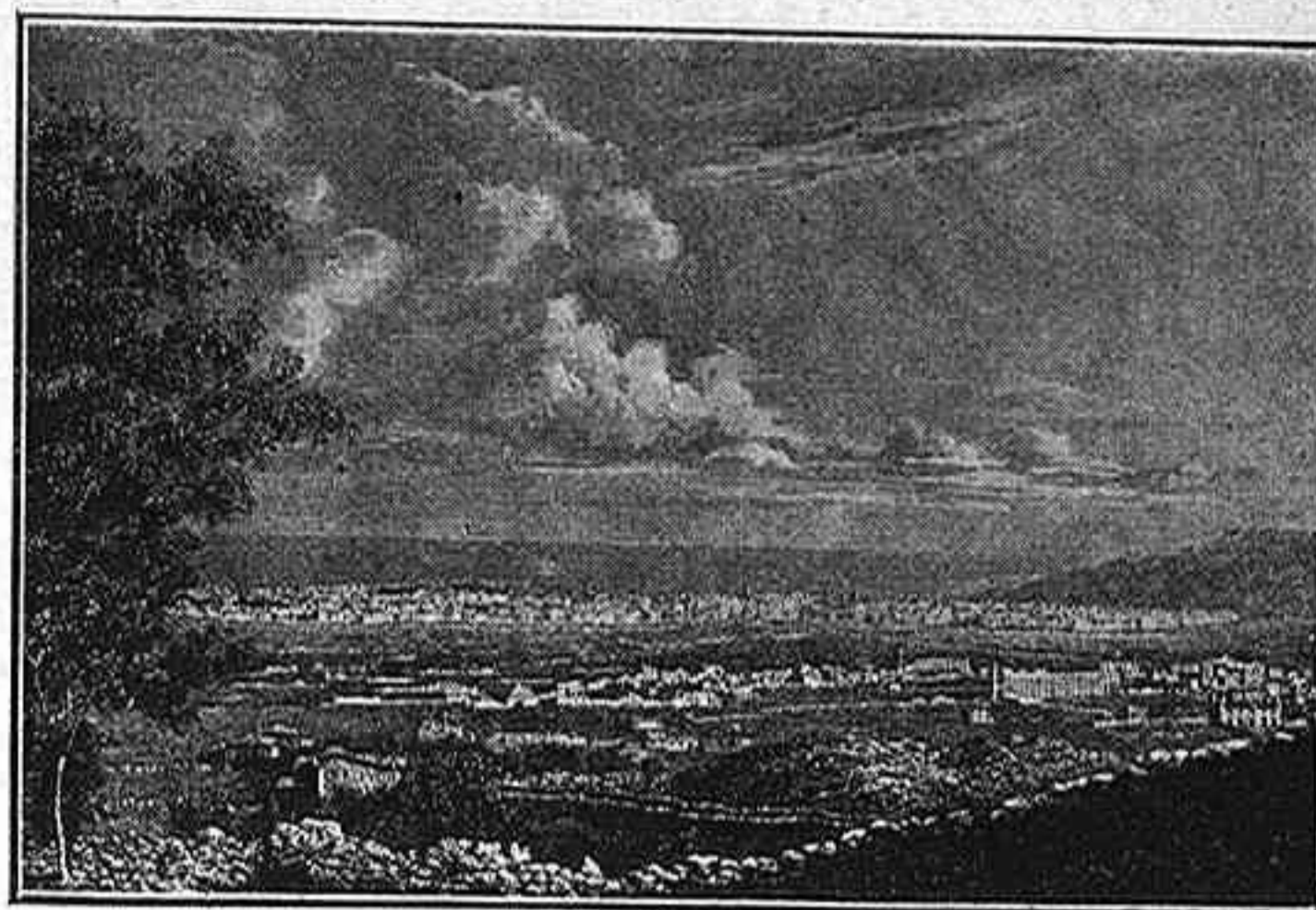

1870.—Vista de Barcelona desde la falda de Montjuich.

(Fotografia de Laurent.)

1836.—Barcelona desde Vista Alegre.
(D' una litografia.)

1854.—Vista general de Barcelona desde la Montanya Pelada.
(D' un grabat al acer sobre daguerreotip.)

EL DESARROLLO URBÀ DE BARCELONA

ELS dos *planos* del Plá que publicuém, corresponent l' un al any 18 y l' altre als nostres temps, ens estalvián explicacions sobre 'l gran desarrollo urbà de Barcelona durant el sigle.

En el primer apareix la ciutat formidablement amurallada, ab la Ciutadela á un costat y Montjuich al altre, voltada de un plá desolat, sense casas, creuhat de caminals tortuosos y torrenteras. Conjunt fréstech ab aspecte de plassa forta, aislada y com disposta pera sufrir sitis y embestidas. En l' extens plá comprés entre el Llobregat, el Besós, el mar y las montanyas, hi havia la ciutat en primer terme, el poblet de Sans, el de Sant Martí (reduhit als barris del Clot y Sant Martí) y 'l de Sant Andreu. Poden contars'hi també la Bordeta, petit núcleo dependent de Sans; las Corts que ho eran de Sarriá, y alguns casals al voltant dels convents dels Josepets y dels Caputxíns vells, que mes tart foren Gracia. El conjunt edificat de aquests suburbis hauria capigut en l' àrea de la Ciutadela.

Barcelona era mes petita de lo qu' en el *plano* sembla: voltávanla las murallas que ocupavan l' espay que avuy se diu Passeig de Colón (Muralla de Mar), carrer del Paralelo y Rondas de Sant Pau, Sant Antoni y Universitat y carrer de Pelayo (Muralla de terra) y Ronda de Sant Pere hasta 'l Portal Nou, ahont entroncavan ab una cortina de la Ciutadela, á qual fort s' unia altra muralla, prolongació de la de Mar.—Además, un' altra muralla creuhava la ciutat desde Canaletes á las Dressanas per lo qu' es avuy Rambla. Las murallas sumavan 6,113 metros d' extensió, sense contarhi 'l perímetro de la Ciutadela: las defensavan 14 baluarts apoyats en aquest fort y las Dressanas y tenían cinch portas nomenadas de Santa Madrona, Sant Antoni, del Angel, Portal Nou y de Mar. Durant el sigle s' obriren la de la Pau, la dels Tallers y la de Isabel II.—Dintre de aquest perímetro, la ciutat estava dividida 'per la muralla de la Rambla, robusta construcció de pedra reforsada ab torreons quadrats que ocupavan las casas de la dreta, Rambla amunt: aquesta muralla tenía portals: el de Sant Francisco al carrer de aquest nom, el de els Ollers als Escudellers, el de la Boquería, el de la Porta-ferrissa y 'l de Santa Agna. El caseriu comprés desde la Rambla á la Ciutadela constituía la verdadera ciutat: allí hi havia la vida oficial, els palaus dels magnats y las casas de la burgesía rica y dels menestrals. L' altra part era arrabal: hi havia molts convents, hospitals y casas de beneficencia,

pochs palaus y molts casas generalment de pobre apariencia, y gran número de hortas.

Donarán idea de lo qu' era la ciutat al comensar el sigle, els datos següents. Habitavan, segóns lo cens oficial de 1801, entre Barcelona y pobles del plá unas 123,000 ànimas, en 5,800 casas repartidas entre ciutat, Gracia, Sans, Sant Gervasi, Sant Andreu, Sant Martí y Las Corts. No hi havia mes passeig que la Rambla, y aquest era tan sols un llarch espay ab arbres que tenía á la dreta la muralla, á la esquerra els convents de Santa Mónica, Trinitaris, Sant Joseph, Jesuítas y colegis dels Mercenaris, Franciscans y Carmelitas. A mitj camí, desde el Plá de la Boquería á la Virreyna hi havia el mercat que després se instalá en el solar del convent de Sant Joseph. La Rambla acabava davant de l' edifici dels Estudis que havia sigut Universitat y allavoras era quartel. No existía el carrer de Fernando, que era tan sols una plasseta que anava de la volta de Santa Eularia al carrer de 'n Raurich.

Els carrers no estavan empedrats en sa majoría y com eran massa estrets, l' acarreu de mercancias se feya á coll per uns *bastaixos de capsana* que las duyan sospesas ab cordas de uns travessers apoyats al coll. Encare se 'n veuhen á la Aduana. 364 eran los carrers y 52 las plassas. Val á dir que per *plassa* se entenía un espay un poch gran al mitj de un carrer ó al encreuhament de dos ó més, com la d' Argenter y otras que avuy existeixen encare.

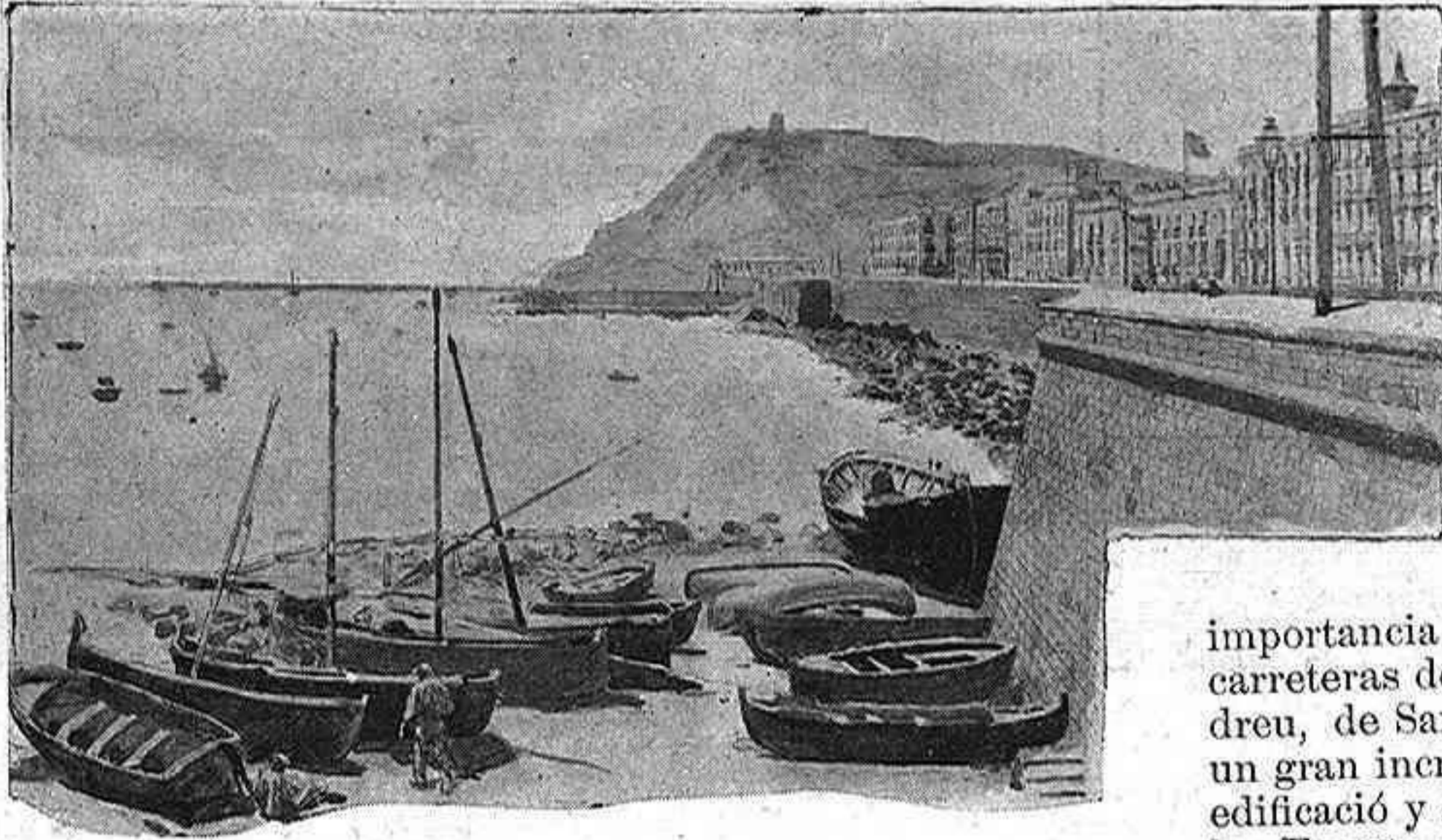
Sant Andreu tenía vuit carrers, onze Sant Martí, cinch Sans y un la Bordeta. La Barceloneta 'n tenía 34 y dos plassas; alguns com els de Sant Carlos y Sta. Eularia ab una sola casa.

No hi havia escolas públicas tal com avuy las enteném, fora de las de la Junta de Comers á la Llotja y 'ls nou colegis de religiosos. Las particulars eran pocas y antiquadas en sistema y material.

En cambi hi havían: la Catedral, la Colegiata de Sta. Agna, 77 iglesias, set parroquias, quinze capelles, 19 convents de homes, 18 de donas, dos beateris y nou colegis de ordres religiosas.

Cafés públics n' hi havia alguns, entre ells el del Perú, á la Rambla, que fins avuy ha subsistit. Qualsevol taberna de arrabal está millor decorada que cap d' ells. Alguns particulars, molt poch, tenían cotxe, *carroza*; la gent rica usava uns carrets-tartana, ab el fusell recte, incómodos hasta no poderho ser més, pera fer alguna excursió als aforas per Pascua, Dimecres de Cendra y altres días. Per dintre Barcelona no se 'n necessitavan, si bé es cert que difícilment hagueran circulat per los estrets y tortuosos carretons que existían.

PERSPECTIVAS BARCELONINAS

1867.—Muralla de Mar, emplaçament del actual Passeig de Colón.
(Dibuix de J. Lluís Pellicer.)

Al enderrocarse las murallas la ciutat havia sofert notables transformacions: s' havian obert portells pera facilitar la comunicació ab els pobles vehins que havian anat creixent de una manera notable. En 1850, Barcelona ab Gracia, Sant Gervasi, Las Corts, Sant Andreu y Sant Martí contavan ja 186,914 habitants acomodats en 8,843 casas. En el casco de la ciutat hi havia 530 carrers empedrats en sa majoria y 46 plassas. Ja no quedavan restos de la muralla de la Rambla. El picot havia enderrocats casals antics, alguns de mérit superior, com el de Gralla, iglesias y convents, obrint vías de comunicació entre la Rambla y 'ls barris extrems. Ja hi havia passeigs: el de la Muralla de mar, desde 'l qual podia contemplarse l' obra del port que may s' acaba, y 'l de terra, preciós balcó mirant á Montjuich y á la plana cap á Sans y á las vehinas montanyas; el de Sant Joan, comensat en 1803, el de Gracia, inaugurat en 1824 y 'l del Cementiri y la Barceloneta que ho foren en 1839. Ja hi havia també un jardí públich, el del General, al cap-de-vall del Passeig de l' Aduana, especie de catifa de flors (frasse de l' época).

Havian desaparegut els convents d' homes y

1852. - Embarcadero de la Porta de la Pau.

s' navian reduhit els de donas. Aquells ó bé foren destinats á diversos usos públichs ó venuts pel govern servint per enriqueix á uns pochos ciutadans que després formavan las respectables classes conservadoras. A través de las hortas del interior s' hi havian oberts els carrers de Amalia, Carretas, Tapias, Sant Ramón, Mitj-día, Salvadors, Riera Alta y altres en els quals s' hi alsaren numerosas fábricas. Els caminals y torrenteras davan origen á vías destinadas á tenir gran

importancia com las Travesseras de Gracia y las carreteras de Madrit, de las Corts, de Sant Andreu, de Sant Martí y altres. Sans havia pres un gran increment, augmentant sa població y l' edificació y aixecants'hi fábricas que, com la de la *España industrial* y altres, son veraders monuments á l' industria. Creixia també la Bordeta, y Hostafranchs, de miserable barri de fe-

meters y gitanos qu' era, s' havia transformat al any 50 en un bon núcleo de població. Las Corts no havia tingut encare gayre augment: en cambi Gracia creixia com per miracle: en la mateixa fetxa tenia ja 12,900 habitants y 102 carrers y plassas, montants'hi cada día novas fábricas y construhints'hi numerosas torres per l' estiuheig dels barceloníns. Sant Martí seguia sent agrícola lo mateix que Sant Andreu que contava ja ab unas 927 casas; pero no era lluny l' época en que l' industria utilisant l' abundancia d' aygua soma del terror, havia de convertir els dos termes en un formiguer de fábricas.

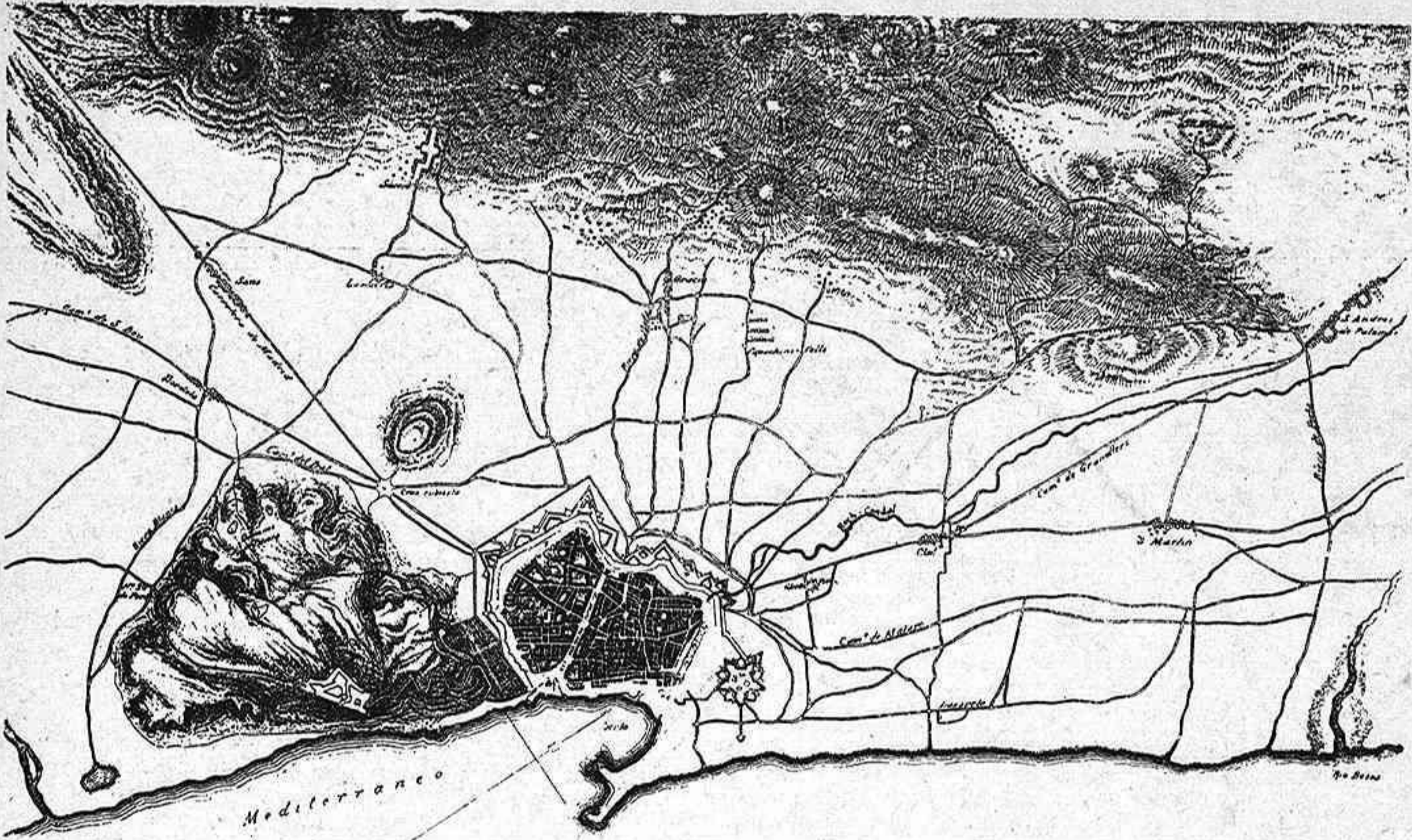
***

Enderrocadas las murallas, aná creixent Barcelona en progressió geométrica, fins á enlassarse materialment las construccions de la ciutat nova ab las dels pobles vehins que també creixian. L' agregació estava feta molt temps avants de decretarse. No es el nostre intent descriure lo que tothom pot veure avuy. El cens de Barcelona, fet per l' Ajuntament en 1802, dona 115,000 ánimas; el de 1818, tan sols 83,289; el de 1847 puja la xifra á 154,155: l' últim, fet en 1898 dona passa de 510,000.

LLUIS FIGUEROLA.

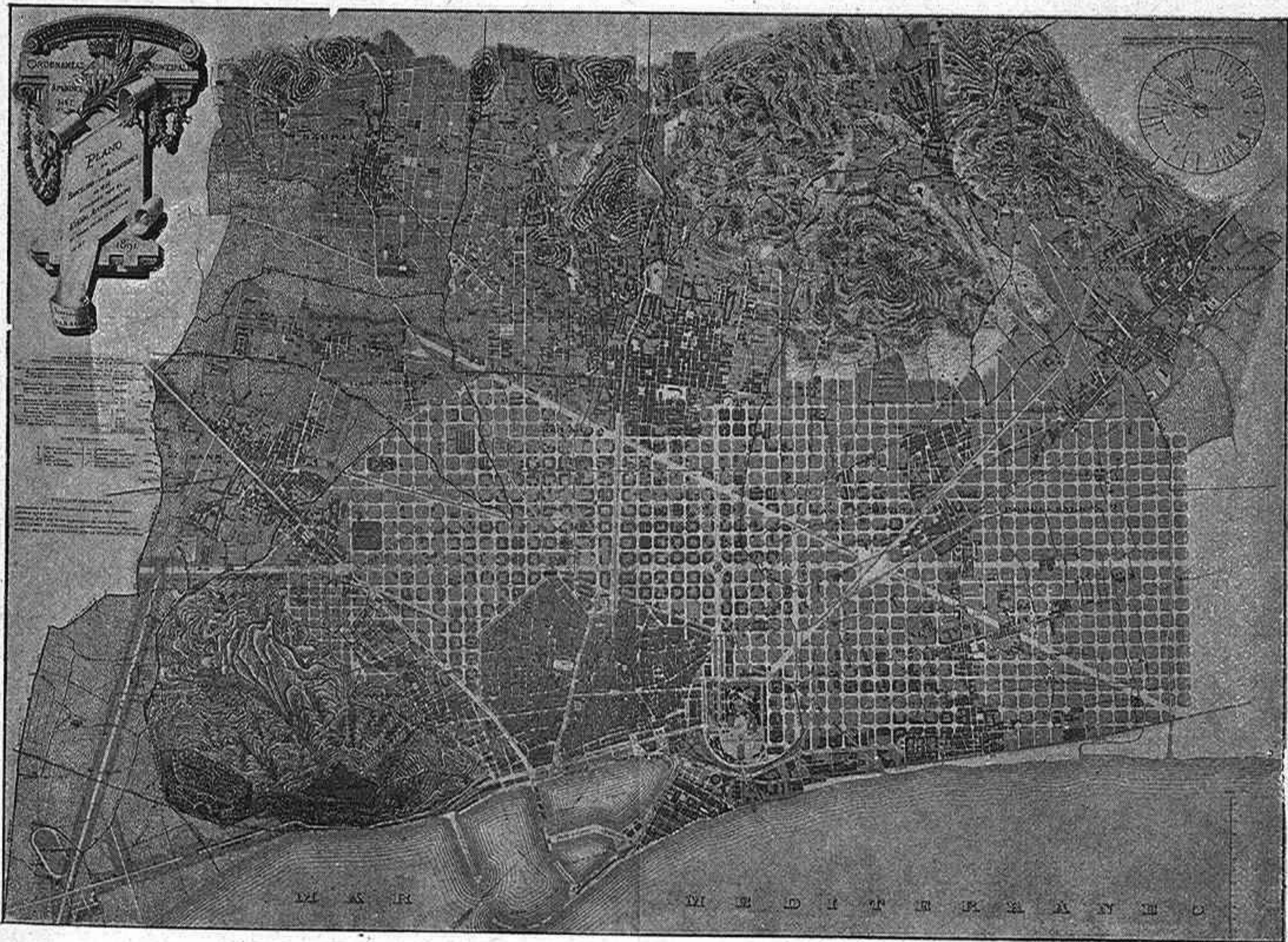
(De una litografía de l' época.)

BARCELONA À COMENS Y FÍ DE SIGLE

LA CIUTAT Y 'L PLÁ EN 1818.

(Plano topografich.)

LA CIUTAT Y 'L PLÁ Á ÚLTIMS DE SIGLE.

(Plano topográfich.)

Imprempta de LA CAMPANA y LA ESQUELLA, carrer del Ohm. número 8, Barcelona.